

T.C.
KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

KIRŞEHİR'DEN DERLENEN MASALLARDAKİ
KELİMELEİN ANLAM İYİLEŞMESİ VE ANLAM
KÖTÜLEŞMESİ BAKIMINDAN İNCELENMESİ

PELİN YILMAZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KIRŞEHİR-2021



©2021-Pelin YILMAZ

T.C.
KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

KIRŞEHİR'DEN DERLENEN MASALLARDAKİ
KELİMELEİN ANLAM İYİLEŞMESİ VE ANLAM
KÖTÜLEŞMESİ BAKIMINDAN İNCELENMESİ

INVESTIGATION OF THE WORDS IN THE TALES
COLLECTED FROM KIRŞEHİR IN TERMS OF MEANING
AMELIORATION AND MEANING DEGENERATION

Hazırlayan

Pelin YILMAZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Doç. Dr. Mahmut SARIKAYA

Kırşehir-2021

KABUL VE ONAY

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Pelin YILMAZ tarafından hazırlanan “Kırşehir’den Derlenen Masallardaki Kelimelerin Anlam İyileşmesi ve Anlam Kötüleşmesi Bakımından İncelenmesi” adlı tez çalışması 26.07.2021 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından oybirliği ile **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Danışman(İmza)

Doç. Dr. Mahmut SARIKAYA

Üye.....(İmza)

Prof. Dr. Nadir İLHAN

Üye.....(İmza)

Prof. Dr. Hikmet KORAŞ

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../20..

(İmza)

Prof. Dr. Hüseyin ŞİMŞEK

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

.../.../2021

Pelin YILMAZ

ÖZET

KIRŞEHİR'DEN DERLENEN MASALLARDAKİ KELİMELERİN ANLAM İYİLEŞMESİ VE ANLAM KÖTÜLEŞMESİ BAKIMINDAN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan: Pelin YILMAZ

Danışman: Doç. Dr. Mahmut SARIKAYA

2021 - (XIV+100)

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Jüri

Prof. Dr. Nadir İLHAN

Prof. Dr. Hikmet KORAS

Doç. Dr. Mahmut SARIKAYA

Toplumsal hafızanın önemli aktarım araçlarından olan masalların, geçmişten günümüze kadar birikerek ulaştığı söylenebilir. Masallar doğduğu toplumun acılarını, sevinçlerini, umutlarını, ahlaki meselelerini, yazısız kurallarını bünyesinde bulundurur. Bu denli önemli olan masallardan alınacak dersler, çıkarılacak mesajlar oldukça fazladır. Gelecek nesillere yol gösterici bir kaynak olması ve toplumun belleğini bünyesinde barındırması hususunda masallar en değerli kültür taşıyıcılarından biridir. Kültür taşıyıcısı olarak büyük bir önem arz eden masalların ihtiva ettiği sözcükler, başlı başına bir araştırma ve inceleme konusu oluşturmaktadır.

Bu çalışmada Kırşehir'den derlenen masalların içerdiği zengin kelime hazinesi, anlam iyileşmesi ile anlam kötüleşmesi bakımından incelenmiştir. Çalışma; "Giriş", "Anlam ve Anlamlandırma", "Kırşehir'den Derlenen Masallarda Anlam İyileşmesi ve Anlam Kötüleşmesi" ile "Sonuç" bölümlerinden oluşmaktadır.

"Giriş" bölümünde dil kavramı, masal kavramı ve masal anlatma geleneği hakkında bilgi verilmiştir.

“Anlam ve Anlamlandırma” adlı birinci bölümde anlam, anlamlandırma, anlam iyileşmesi, anlam kötüleşmesi kavramları hakkında bilgiler verilerek elde edilen veriler yorumlanarak aktarılmıştır.

“Kırşehir’den Derlenen Masallarda Anlam İyileşmesi ve Anlam Kötüleşmesi” adlı ikinci bölümde incelenen masallar bağlamında anlam iyileşmesi ve kötüleşmesine uğrayan kelimeler irdelenmiş ve örneklerle açıklanmıştır.

“Sonuç” bölümünde ise, elde edilen veriler genel bir değerlendirmeye tabi tutularak maddeler halinde belirtilmiş, Kırşehir’den derlenen masalların söz varlığında hangi anlam olayının ne miktarda görüldüğü saptanmış ve tespit edilen tüm kelimeler bir tablo üzerinde gösterilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kırşehir, masal, anlam iyileşmesi, anlam kötüleşmesi.

ABSTRACT

INVESTIGATION OF THE WORDS IN THE TALES COLLECTED FROM KIRŞEHİR IN TERMS OF MEANING AMELIORATION AND MEANING DEGENERATION

M. Sc. Thesis

Preparer: Pelin YILMAZ

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Mahmut SARIKAYA

2021 - (XIV+100)

Kırşehir Ahi Evran University, Graduate School Of Social Sciences

Turkish Language and Literature Department

Jury

Prof. Dr. Nadir İLHAN

Prof. Dr. Hikmet KORAŞ

Assoc. Prof. Dr. Mahmut SARIKAYA

Fairy tales, one of the important transmission means of social memory, have accumulated from the past to the present. Fairy tales contain the pain, joys, hopes, moral issues, and unwritten rules of the society in which they were born. There are a lot of advice and messages to be drawn from fairy tales. Fairy tales are one of the most valuable cultural transmitters, as they are a guiding resource for future generations and contain the memory of the society. The words contained in the fairy tales, which are of great importance as cultural transmitters, constitute a subject of research and analysis in their own right.

In this study, the rich vocabulary contained in the fairy tales compiled from Kırşehir was examined in terms of meaning amelioration and meaning degeneration. The study consists of "Introduction", "Meaning and Signification", "Analysis of Tales Collecting from Kırşehir in Terms of Meaning Amelioration and Meaning Degeneration" and "Conclusion" sections.

In the "Introduction" section, detailed information is given about the language, Kırşehir tale-telling tradition and concept of fairy tales.

In the first section named “Meaning and Signification”, detailed information about the concepts of meaning, signification, meaning amelioration and meaning degeneration were given and the data obtained were interpreted and transferred.

In the second section “Analysis of Tales Collecting from Kırşehir in Terms of Meaning Amelioration and Meaning Degeneration”, the words that underwent amelioration and degeneration in the fairy-tale-telling tradition were identified and examined and explained with examples.

In the “Conclusion” section, the data obtained were subjected to a general evaluation. Meaning amelioration and degeneration is a common form of meaning change in Turkish vocabulary. It was determined which meaning event was seen in what amount and all the words detected were shown on a table.

Keywords: Kırşehir, tales, meaning amelioration, meaning degeneration.

ÖN SÖZ

Toplumsal hafızanın önemli aktarım araçlarından olan masalların, geçmişten günümüze kadar birikerek ulaştığı söylenebilir. Masallar doğduğu toplumun acılarını, sevinçlerini, umutlarını, ahlaki meselelerini, yazısız kurallarını bünyesinde bulundurur. Bu denli önemli olan masallardan alınacak dersler, çıkarılacak mesajlar oldukça fazladır. Gelecek nesillere yol gösterici bir kaynak olması ve toplumun belleğini bünyesinde barındırması hususunda masallar en değerli kültür taşıyıcılarından biridir. Kültür taşıyıcısı olarak büyük bir önem arz eden masalların ihtiva ettiği sözcükler, başlı başına bir araştırma ve inceleme konusu oluşturmaktadır.

Bu çalışmada Kırşehir'den derlenen masallar, içerdiği zengin kelime haznesi ile anlam iyileşmesi ve anlam kötüleşmesi bakımından incelenmiştir. Çalışma; "Giriş", Bölüm I "Anlam ve Anlamlandırma", Bölüm II "Kırşehir'den Derlenen Masallardaki Kelimelerde Anlam İyileşmesi ve Anlam Kötüleşmesi" ve Bölüm III "Sonuç" bölümlerinden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde dil kavramı, masal kavramı ve masal anlatma geleneği hakkında bilgiler verilmiştir.

"Anlam ve Anlamlandırma" adlı birinci bölümde anlam, anlam iyileşmesi ve anlam kötüleşmesi kavramları ele alınmış ve bu alan üzerine çalışan dil bilimcilerin konu hakkındaki ifadelerine yer verilmiştir.

"Kırşehir'den Derlenen Masallardaki Kelimelerde Anlam İyileşmesi ve Anlam Kötüleşmesi" başlıklı ikinci bölümde, literatür taraması sonucunda ulaşılan masallardaki anlam iyileşmesi ve anlam kötüleşmesine uğrayan kelimeler tespit edilmiş ve bu kelimeler irdelenerek örneklerle açıklanmıştır.

Üçüncü bölüm olan "Sonuç" bölümünde ise, elde edilen veriler genel bir değerlendirmeye tabi tutularak açıklanmış, Kırşehir'den derlenen masallardaki anlam iyileşmesi ve anlam kötüleşmesine uğradığı tespit edilen kelimeler tabloda listelenmiştir.

Neticede, geçmişten günümüze canlılığını muhafaza eden masallarda bulunan kelimelerin adeta bir hazine olduğuna kanaat getirilmiş ve bu kelimelerin incelenmesinde yarar görülmüştür. Elde edilen çıkarımların dil ve masal çalışmalarına katkıda bulunacağı düşünülmüştür.

Yüksek lisans eğitimim boyunca bilgi, birikim ve fikirleriyle bana yol gösteren,

danışmanım olmasından onur duyduğum kıymetli hocam Doç. Dr. Mahmut SARIKAYA'ya, Kırşehir'den derlediği masalları yazıya geçirerek ölümsüzleştiren ve çalışmamızın bir kısmına kaynaklık eden merhum Veysel ARSEVEN'e, tez yazım sürecim boyunca ihtiyaç duyduğum her türlü desteği veren, bana her zaman inanıp hem hocalık hem de manevi kız kardeşlik yapan, çok kıymetli Arş. Gör. Dr. Meltem YILMAZ'a, bana her koşulda inanan, elimi hep sevgiyle tutan, azmimi her daim yükselten canım eşim Furkan YILMAZ'a ve son olarak henüz 4 aylık olmasına rağmen tez yazım sürecim boyunca bana hiç zorluk çıkarmayan, yüzüne baktığımda çalışma hevesimi artıran biricik oğlum Teoman Ediz YILMAZ'a teşekkürlerimi sunarım.

Kırşehir-2021

Pelin YILMAZ

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	ix
TABLolar LİSTESİ	xiii
KISALTMALAR	xiv
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM I	6
1. ANLAM VE ANLAMLANDIRMA	6
1.1. ANLAM İYİLEŞMESİ VE ANLAM KÖTÜLEŞMESİ.....	7
BÖLÜM II.....	10
2. KIRŞEHİR'DEN DERLENEN MASALLARDAKİ KELİMELEERDE ANLAM İYİLEŞMESİ VE ANLAM KÖTÜLEŞMESİ	10
2.1. VEYSEL ARSEVEN TARAFINDAN DERLENEN MASALLARDAKİ KELİMELEERDE ANLAM İYİLEŞMESİ VE ANLAM KÖTÜLEŞMESİ	13
2.1.1. Harbe Giden Saka Kuşu.....	14
2.1.2. İnatçı Horuz	15
2.1.3. Her İşi Gören Değirmen	15
2.1.4. Cimri	17
2.1.5. Hüsnü Yusuf.....	17
2.1.6. Mitişik Kız	18

2.1.7. Sihirli Tavşan.....	19
2.1.8. Bir Keloğlan Masalı: Hiç.....	19
2.1.9. Zakkum Ağacı	21
2.1.10. Of İle Kef.....	21
2.1.11. Nalbengi Gülbengi Kestengi.....	22
2.1.12. Felek	23
2.1.13. Sözünde Duran Hükümdar	24
2.1.14. Adı Musa Boyu Kısa	24
2.1.15. Hak Almaz İle Hak Vermez	24
2.1.16. Çoban Çocuk	25
2.1.17. Üç Talipten Hangisi.....	25
2.1.18. Korkak Ali (Keloğlan).....	26
2.1.19. İyi Kız'sın, Has Kız'sın	26
2.1.20. İncili Çadır	27
2.1.21. Tuz Gibi Severim.....	27
2.1.22 Balıkçının Oğlu.....	28
2.2. AŞIR ÜLGER TARAFINDAN DERLENEN MASALLARDAKİ KELİMELERDE ANLAM İYİLEŞMESİ VE ANLAM KÖTÜLEŞMESİ	29
2.2.1. Yedi Kardeşin Bir Bacısı	29
2.2.2. Pıstılı	31
2.2.3. Saçı Uzun Silçik Kadın.....	32
2.2.4. Seccade ile Külâh	32
2.2.5. Bit ile Pire	33
2.2.6. Horoz	33
2.2.7. Tilki İle Kurt.....	33
2.2.8. Gölden Gelen Gelin	34
2.2.9. Hürü	35

2.2.10. Ağrı Zalha	35
2.2.11. Lepbi Kulak	36
2.2.12. Hıyarı Şem Şem Kızı	37
2.2.13. Yedi Kız Babası	38
2.2.14. Leylek İle Tilki	38
2.2.15. Keloğlan ve Çörekleri	39
2.2.16. Sallan Süleyman	39
2.2.17. Kara Deden	40
2.2.18 Sihirli Elma	40
2.2.19 Nakkaş (Cimri) İle Cömert	41
2.2.20 Tilki İle Ayı	41
2.3. MELTEM YILMAZ TARAFINDAN HAZIRLANAN DOKTORA TEZİNDE YER ALAN MASALLARDAKİ KELİMELERDE ANLAM İYİLEŞMESİ VE ANLAM KÖTÜLEŞMESİ	41
2.3.1. Çingene Kızı	42
2.3.2. Bir Adamın Tek Kızı	44
2.3.3. Soy Güzeli	45
2.3.4. Kurnaz Tilki	45
2.3.5. Dev Anası	46
2.3.6. Ahmet Kardeş	51
2.3.7. Hasandır Hasan	52
2.3.8. Keloğlan İle Arap	53
2.3.9. Dilruba İle Yusuf	54
2.3.10 Keloğlan İle Köse	56
2.3.11. Kötü Kız Kardeş İle İyi Kız Kardeş	57
2.3.12. Edi İle Büdü	58
2.3.13. Mahmutoğlu	59
2.3.14. Ahmet Çocuk	59

2.3.15. Keloğlan İle Bezirgânlar	60
2.3.16. Üç Kız Üç Çiçek	61
2.3.17. Yedi Yıl Ölü Başı Bekleyen Kız	61
2.3.18. Kırk Gün Ölü Başı Bekleyen Kız	63
2.3.19. Yedi Kardeşin Bir Bacısı	64
2.3.20. Kuyudaki Yusuf	65
2.3.21. Erkek Kılığına Giren Kız	66
2.3.22. Hüri Kızı (I)	67
2.3.23. Hüri Kızı (II)	68
2.3.24. Tembel Ahmet	69
2.3.25. Ar Damarı	69
2.3.26. Zaarın Uşahları	70
2.3.27. Şemsi Baani	70
2.3.28. Şabadan	71
2.3.29. Tilki İle Aslan	72
2.3.30. Öksüz Kız	72
2.3.31. Kara Ahmet	73
2.3.32. Eşe Fatma	74
2.3.33. Tüccar ve Karısı	75
2.3.34. Kıymetli Tuz	76
2.3.35. Kırk Yalan	76
2.3.36. Sabırlı Kız	77
2.3.37. Lüzumsuz Ağa	77
2.3.38. Vefalı Kız	78
2.3.39. Bey Börek	79
2.3.40. Akıllı Oğlan İle Deli Oğlan	80
2.3.41. Keçeli Kız	80

2.3.42. Salman	80
2.3.43. Serçe İle Aslan	81
2.3.44. Dünya Kimseye Kalmaz	81
2.3.45. Gençlikte Mi Kocalıkta Mı	82
2.3.46. İki Köse.....	82
2.3.47. Yamyam Kız.....	82
2.3.48. Kurnaz Kuş	83
2.3.49. Bilgin İhtiyar.....	84
2.3.50. Kırk Kardeş.....	85
2.3.51. Çilpara.....	86
2.3.52. Sarı Öküz	86
2.3.53. Aari Zalha	87
2.3.54. Nohut Oğlan.....	87
2.3.55. Aç Kurt	88
2.3.56. Tırpan.....	88
2.3.57. Kurnaz Gelin.....	89
2.3.58. Altın Yumurtlayan Tavuk.....	89
2.3.59. Altın Saçlı Kız	89

BÖLÜM III **91**

3. SONUÇ **91**

KAYNAKÇA..... **98**

ÖZ GEÇMİŞ **100**

TABLolar LİSTESİ

Tablo 3.1. Uğradığı Anlam Değişimine Göre Listelemiş Kelimeler **93**

KISALTMALAR

Kısaltmalar

Açıklamalar

AI

Anlam İyileşmesi

AK

Anlam Kötüleşmesi

E.T.

Erişim Tarihi

TDK

Türk Dil Kurumu



GİRİŞ

Bu çalışma Kırşehir ilinden derlenen masallar üzerine yapılmıştır. İncelenen masallarda yer alan kelimelerdeki anlam iyileşmesine ve anlam kötüleşmesine uğrayanların tespit edilmesi hedeflenmiştir. Bu bölümde çalışma için önemli olan kavramlardan söz edilmiştir. Bu bağlamda dil kavramı, masal kavramı ve masal anlatma geleneği hakkında bilgiler aktarılmış, bir sonraki bölümde ise masallarda tespit edilmiş olan anlam iyileşmesi ve kötüleşmesine uğrayan kelimeler ele alınmıştır.

İnsanların temel iletişim aracı olan dilin günümüze kadar yapılmış pek çok tanımı vardır. Bu tanımlar kimi zaman dilin işlevi, kimi zaman toplumdaki yeri, kimi zaman da dili oluşturan öğeler esas alınarak yapılmıştır. Çalışmada temel olarak kullanılan kaynak olan Türk Dil Kurumu'nun hazırladığı Türkçe Sözlük'te dil; işlevi bakımından “*İnsanların düşündüklerini ve duyduklarını bildirmek için kelimelerle veya işaretlerle yaptıkları anlaşma, lisan, zeban*” olarak tanımlanmıştır (sozluk.gov.tr E.T. 11.11.2020).

Doğan Aksan'ın dil tanımında hem insan hem de toplum vurgusu vardır. Aksan'a göre dilin tanımı “*Bir anda düşünemeyeceğimiz kadar çok yönlü, değişik açılardan bakınca başka başka nitelikleri beliren, kimi sırlarını bugün de çözemediğimiz, büyümlü bir varlık; gerek insan, gerek toplum gerekse insan ve toplumdan ayrı düşünülemez olan bilim, sanat, teknik gibi bütün alanlarla ilgili bulunan, aynı zamanda onları oluşturan bir kurum*” şeklindedir (Aksan, 1995: 11).

Dilin insan ve toplum hayatındaki yeri ve işlevi dışında dili oluşturan öğeler de dilin tanımında yerini bulmuştur. Örneğin dil, Muharrem Ergin tarafından “*İnsanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabii bir vasıta, kendine mahsus kanunları olan ve ancak bu kanunlar çerçevesinde gelişen canlı bir varlık, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli antlaşmalar sistemi, seslerden örülmüş içtimaî bir müessesedir.*” şeklinde ifade edilmiştir (Ergin, 2005: 3).

Günay Karaağaç ise dilin “*İnsana, ait olduğu gerçek dünyadan ayrı ve onun kanunlarına bağlı olmayan yapay bir dünya kurma ve tabiata tarihi katma imkânı veren, toplumsal uzlaşılara dayalı bir saymacalar sistemi ve ses-anlam ilişkisi bütünüyle nedensiz olan, seslerden örülü ortak öğretilmeler toplumu*” olduğunu söyler (Karaağaç, 2013a: 274).

Bu tanımlara bakıldığında hemen hepsinde göze çarpan en temel özellik dilin insanlar arasında bir iletişim kurma aracı olduğudur. İnsanı diğer canlılardan ayıran en önemli özelliği, insanın etkili iletişim kurabilmesi ve düşünebilmesidir. Düşüncenin gelişmesi ve ilerleyebilmesi için dil en temel gereksinimdir. Gerçekten de insanlığın geldiği noktaya bakıldığında her gelişmenin, değişimin ve bilgilenmenin temelinde dilin olduğu görülür. İnsan-insan ve insan-varlık ilişkisinden dili çıkarırsak hiçbir toplum bulunduğu andan bir adım ileriye gidemeyecektir (Karaağaç, 2013b: 146). Dilin insan ve toplum için bu denli önemli bir kavram olması, onu önemli bir araştırma konusu hâline getirmiştir. Dil, insanlık için ne denli önem taşıyorsa, insan ürünü olan özellikle de sözlü anlatım türleri için o denli önem taşımaktadır. Dil ile ilgili bu tanım ve yorumlardan sonra sözlü anlatım türlerinden olan masallar hakkında bilgiler vermek yerinde olacaktır:

Masal, halk edebiyatının anlatmaya dayalı sözlü kültür ürünlerindedir. İnsanoğlunun yaşamını şekillendiren sevinç, keder, korku, merak, umut, ihanet, sadakat, azim gibi çok çeşitli duygular masalın dünyasını oluşturur. Bu insani duygularla şekillenen masallar, tabii olarak insan ruhunun gerçekliklerini yansıtmaktadır. Barındırdıkları birçok mitolojik unsur dolayısıyla mitlerin devamı olarak kabul edilen masallar, insan ruhunun içinde bulunduğu dünyayı anlayabilme, aktarabilme ve barındırdığı olağanüstülüklerden de anlaşılacağı gibi insanın kendini, içinde bulunduğu dünyayı aşma çabasının ürünleridir. Geçmişten günümüze aktararak gelen masallar toplumun hafızasını oluşturur. Masallar kültürün en önemli yapı taşlarındandır. Masalların en önemli unsurunun insan olması ve insanlığın ortak özelliklerine, sorunlarına, çatışmalarına yer vermesi sebebiyle masalların evrensel olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Sözlü kültürün önemli ürünlerinden olan masallar hakkında birçok tanım bulunmaktadır.

Şükrü Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş* adlı eserinde, masalın temel özelliklerine göre “*Bilinmeyen bir yerde bilinmeyen şahıslara ve varlıklara ait hadiselerin macerası, hikâyesi*” şeklinde tarif edilebileceğini belirterek kavram hakkında, “... köklü geleneğe bağlı, kolektif karakter taşıyan ‘hayalî-gerçek’, ‘mücerret-müşahhas’, ‘maddi-manevi’ birtakım konu, macera, vaka, problem, motif ve unsurlar nesir dili ile vakit geçirmek, insanları eğlendirirken terbiye etmek düşüncesinden hareketle, hususi bir üslupla anlatılır veya yazılırlar. Umumiyetle kadınlar tarafından anlatılan ve sonradan bir kısmı meraklılarca yazıya geçirilen bu mahsullerin kahramanlarının yaşadıkları veya buldukları ülkeleri tayin ve tespit etmek imkânı yoktur” gibi ifadelerle yer verir

(Elçin,1981: 386-387). Elçin'in masal tanımı oldukça kapsayıcıdır ve kavramın hemen bütün özelliklerine yer vermesi bakımından da dikkate değerdir.

Bilge Seyidoğlu, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*'nde masal kavramını “*Halk arasında yüzyıllardan beri anlatılmakta olan ve içinde olağanüstü kişilerin, olağanüstü olayların bulunduğu, bir varmış bir yokmuş gibi klişe bir anlatımla başlayan, belli bir uzunluğu olan, sonunda yedi içti, muratlarına erdiler yahut onlar erdi muratlarına biz çikalım kerevetine, gökten üç elma düştü, biri anlatana, biri dinleyene, biri de bana gibi belirli sözlerle sona eren, zaman ve mekân kavramlarıyla kayıtlı olmayan bir sözlü anlatım türüdür*” şeklinde tanımlar (Seyidoğlu, 1985: 149). Seyidoğlu'nun tanımında olağanüstüliklere ve masalarda bulunan kalıp sözlere değinilmekte, masalın eğitici öğretici yönü hakkında bir bilgiye yer verilmemektedir.

Ensar Aslan, masalı: “*Sözlü kültürün en önemli ürünlerinden masalı karakteristik özelliklerini dikkate alarak; kendisine ait kavramları ve anlatım dili ile olağan ve olağanüstü olayları anlatan eğitici nitelikli, geleneksel ve kolektif karakter taşıyan mensur ürünler olarak tanımlayabiliriz*” ifadeleriyle aktarmakta ve bu tanıma masalarda zaman ve mekân kavramının olmadığını, masalların herhangi bir zamanda ve genellikle herhangi bir yerde geçtiğini de eklemektedir (Aslan, 2001: 33). Bu tanım, zaman ve mekânın olağanüstülüğünü; zaman ve mekân kavramının olmadığı yaklaşımla ifade etmesi bakımından diğer tanımlardan ayrılmaktadır.

Erman Artun, *Ansiklopedik Halkbilimi/Halk Edebiyatı Sözlüğü*'nde masal kavramını “*Genellikle yaratıcısı bilinmeyen ve ağızdan ağıza sürüp gelen, olağanüstü, düş ürünü olaylarla örülü anlatı türüdür. Masal, bütünüyle hayal ürünü olan, doğaüstü olaylara ve varlıklara yer veren, belirli olmayan bir yer ve zamanda ortaya çıkan, insanların ve tanrıların başından geçen olağanüstü olayları anlatan, düş ürünü olaylarla örülü, öğüt verici yanı olan, kısa ve mensur, sözlü bir anlatım türüdür*” şeklinde tanımlanmaktadır (Artun, 2014: 347). Artun masal tanımının yanı sıra türle ilgili diğer bilgilere de yer vermektedir.

TDK tarafından hazırlanan *Türkçe Sözlük*'te masalın tanımı: “*Genellikle halkın yarattığı, hayale dayanan, sözlü gelenekte yaşayan, çoğunlukla insanlar, hayvanlar ile cadı, cin, dev, peri vb. varlıkların başından geçen olağanüstü olayları anlatan edebî tür*” şeklinde yapılmaktadır (sozluk.gov.tr E.T. 11.11.2020). Türkçe Sözlük'te yer alan tanımda

masalların daha çok olağanüstü özellikte olduğu ifade edilmiş, masalların içerdiği kalıp sözlere, eğitici yönüne değinilmemiştir.

Yukarıda ifade edilen tanımlardan hareketle bu çalışma için masal şu şekilde tanımlanabilir:

Toplum bilincinin ürünü olup, ihtiva ettiği motifler itibariyle evrensel, toplumların bu motiflere yüklediği anlamlar itibariyle ise millî olan masal; olağanüstü şahıs kadrosu tarafından olağanüstü ve belirsiz bir zamanda ve mekânda gerçekleşen, bazen hayal ürünü bazen de gerçeğe ilgili durum ve olayların sembolik bir dille anlatıldığı, eğlendirirken öğretmeyi amaçlayan, dinleyiciyi inandırma gayesi taşımayan, içinde kalıplaşmış ifadelerin yer aldığı genellikle nesir şeklindeki bir anlatı türüdür.

Sözlü anlatım türlerinden olan masallar hakkında çeşitli tanımlar yapılmış ve bahsi geçen tanımlar yorumlanmıştır. Masalların geçmişten günümüze kadar yaşamasına vesile olan masal anlatma geleneği hakkında da açıklamalar yapmak yerinde olacaktır.

Masallar anlatıldığı ortam ve onu aktaranlar ile devamlılığını korur. Geçmişten günümüze masalları adeta canlı bir varlık gibi görmemizi sağlayan da masal anlatma geleneği ve masal anlatıcılığının adeta bir zincirin halkaları gibi birbirine bağlı olmasındandır. İnsanlığın ortak zihin yapısından doğup, ortak duygu ve düşüncelere yer verdikleri için her toplumun rahatlıkla kabullenebileceği anlatılardır.

Artun masal anlatım geleneğini ve masal anlatıcısını şu şekilde ifade eder: “*Masal anlatan kişiye “olçum”, “hekeveci”, “masalacı”, gibi adlar verilir. Ama bazı kaynak kişiler masal anlatıcısının özel bir adı olmadığını da söylerler. Masallar genellikle yaşlılar tarafından anlatılır. Büyükler varken gençler konuşmaz. Bu yüzden masalları hep yaşlılar anlatır. Ama gençler kendi aralarında da masallar anlatırlar. Masallar genellikle yaşlı akraba ve komşulardan öğrenilir; ama bazen çok masal bilen kişiler, masalları kendileri de anında yaratabilirler*” (Artun, 2014: 347). Bu ifadeden hareketle masal anlatıcısına bazı kaynaklara göre bazı isimler verildiğini, masalların genellikle bir toplulukta büyükler tarafından anlatıldığını ve bu kişiler tarafından çok masal bilmenin sağladığı fayda ile durumun gerektirdiği anda masal yaratabildiklerini anlamaktayız.

Masallarda anlatımı güçlendirmek için bazı mizansenlere de yer verilir. Artun bu durumu “*Masal anlatıcısı anlatımı kuvvetlendirmek ve dinleyici üzerinde daha etkili olabilmek için zaman zaman şapka, mendil, asa, fes tespîh gibi eşyalardan yararlanır,*

bunların yardımıyla yer yer rol yapar. Bazen ayağa kalkarak anlatımını daha da etkili kılmaya çalışır” şeklinde ifade etmektedir (Artun, 2006: 109).

Anlatıcı masala başlamadan evvel dinleyicileri anlatacağı masala hazırlamak için belirli tekerlemeler, kalıp sözler söyler. Bu tekerlemeler, kalıp sözler dinleyicinin dikkatini toplamanın yanı sıra anlatılacakların birer yalandan ibaret olduğu mesajını da vermektedir. Masalarda anlatıcının yansıtacağı komik unsurlar, alaycı ifade ve durumlar, dinleyicinin dikkatini toplar ve anlatıyı zevkli hâle getirir. Masalların varlığı kadar masal anlatıcısının da yetkin olması gerekir, masal anlatımı bir gelenektir ve anlatıcının masala hâkimiyeti, beden dilini doğru ve etkili kullanabilmesi, dinleyenlerin odak noktası olması bakımından büyük ölçüde önem taşır. Masal anlatıcılığı alelade bir mesele değil dikkat ve özen isteyen bir husustur.



BÖLÜM I

1. ANLAM VE ANLAMLANDIRMA

Anlam, bilgilerin zihin süzgecinden geçirilerek yorumlanmasıdır. Bu sebeple anlam, herkes için aynı şeyi ifade eden bir kavram değil, bireyselliği öne çıkaran bir kavramdır. Dil kavramında olduğu gibi anlam kavramıyla da ilgili birçok tanım yapılmıştır. Bu tanımlardan bazıları şunlardır:

TDK'nın hazırladığı sözlükte anlamın tanımı “*Bir kelimededen, bir sözden, bir davranış veya olgudan anlaşılan şey, bunların hatırlattığı düşünce veya nesne, mana, fehva, valör*” şeklinde yapılmaktadır (sozluk.gov.tr E.T. 11.11.2020).

Doğan Aksan anlam kavramı hakkında “*Kavram zihinde uyandığı zaman (konuşurken, düşünürken) kelime, kelime duyulduğu zaman da kavram zihinde uyanmaktadır. Şu halde kelimeler-kavramlar birbirine sıkı sıkıya bağlı olduklarına göre anlam diye bir şeyi kabul etmek yanlış olmayacaktır.*” yorumunu yapmaktadır (Aksan, 1978: 55). Aksan'ın da ifade ettiği gibi kelimelerin genel olarak elbette tek anlamları bulunur lakin herkesin yaşantısı, birikimi, deneyimi farklı farklı olduğundan yalın anlam diye bir şeyden bahsedilemez. Kelimelerin anlamları yaşayış biçimi çerçevesinde yeni yeni anlamlara dönüşebilmektedir.

Zeynep Korkmaz anlam kavramını, “*Sözcüğün tek başına veya söz içindeki öteki ögeler ile bağlantılı olarak zihinde yarattığı kavramlardan her biri*” olarak tanımlarken (Korkmaz, 2010: 18); Günay Karaağaç ise anlamı, “*Beş duyu organıyla gerçekler dünyası olan doğadan, dil yoluyla da toplumsal uzlaşımlara dayalı saymacalardan oluşmuş yapay bir dünya olan dil ve düşünce dünyasından alınan bilgilerin kişinin önceki bilgileri ışığında yorumlanmış biçimi*” olarak tanımlar (Karaağaç 2013a: 115).

Korkmaz'ın tanımında anlam kavramının zihinsel sürecine değinilirken, Karaağaç'ın tanımında anlamın ya da anlamlandırmanın “bireyselliği” üzerinde durulur. Gerçekte de anlam, bireyin çevresindeki varlıkları ya da nesnelere, tecrübeleri ve bilgileri ışığında zihninde anlamlandırma sürecidir. Bir başka ifadeyle anlam/anlamlandırma, bireysel ve zihinsel gelişime bağlı, bir süreçtir.

Ali Özkul'un anlam hakkındaki yorumu ise; “*Anlam kavramıyla ilgili belirtilen tanımlara baktığımızda bu tanımların aynı çerçevede yapıldığını söyleyebiliriz. Ama bu*

tanımlarda kanaatimizce eksik bırakılan bir yön bulunmaktadır. Bu yön “bireysellik”tir. Çünkü herkesin yaşantısı, bilgisi, sosyal çevresi aynı değildir. Şu halde bir kelimenin ifade ettiği bir kavram onun anlamıdır yargısı eksik bir yargıdır.” (Özkul, 2019: 5).

Günümüze kadar birçok dil bilimci tarafından yapılan anlam tanımlarında bireysellik unsurunun vurgulanmadığı dikkat çekicidir. Çöl ikliminde yaşayan bir insana kış mevsimi, kar yağışı, dondurucu soğuklar ne kadar anlatılırsa anlatılsın, onun zihninde oluşacak olan kış kavramı, kutup bölgesinde soğukla iç içe yaşayan bir insanın zihnindeki gibi oluşamaz. Çöl ikliminde yaşayan bu insanın, bahsedilen kavramları anlayabilmesi için soğuk bölgede yaşaması, kış kavramını içselleştirmesi ve sonuçta bu kavramı bireyselleştirmesi gerekir. Bahsi geçen ifadelerden hareketle anlamın öznel, kişiden kişiye göre değişen bir kavram olduğunu söylemek yerinde olacaktır.

1.1. ANLAM İYİLEŞMESİ VE ANLAM KÖTÜLEŞMESİ

Anlam iyileşmesi ve anlam kötüleşmesi kavramlarını açıklamadan önce bu kavramları bünyesinde barındıran anlam değişmesi konusuna değinmek gerekmektedir. Anlam değişmesi birçok anlam olayını içerse de bu çalışmada kullanılacak kavramlar anlam iyileşmesi ve anlam kötüleşmesidir. Bu bölümde anlam değişmesine yönelik olarak yapılan tanımlar verilerek yorumlanmış ve devamında anlam iyileşmesi ile anlam kötüleşmesi kavramları açıklanmıştır.

Anlam değişmesi kavramı üzerine muhtelif tanımlar yapılmıştır. Bu bağlamda Karaağaç anlam değişmesi kavramını, “*Dil birimlerinin, dillerin sosyal uzlaşımlara dayalı saymaca ve öğretilmeli, iki ve çok katmanlı göstergelerindeki değer değişimine*” verilen ad olarak tanımlar (Karaağaç 2013b: 124).

Korkmaz ise hem anlam değişmesi kavramını tanımlar hem de bu kavramı kendi içinde tasnif eder. İlgili tanım ve tasnif şöyledir: “*Bir sözcüğün gösterdiği anlamdan az veya çok uzaklaşarak yeni bir anlam kazanması olayı. Olay, geniş kapsamlı olarak anlam genişlemesi, anlam daralması, anlam iyileşmesi, anlam kötüleşmesi gibi değişme olaylarını da içine alabilirse de, asıl bir anlamdan başka bir anlama geçiş, yani bir kavramdan başka bir kavrama geçişle ilgili anlam değişmelerini içine almaktadır.*” (Korkmaz 2010: 19-20).

Anlaşılabacağı üzere, anlam değişmelerinin çeşitli sebepleri ve türleri bulunmaktadır. Bu türlerden ikisi ise anlam iyileşmesi ile anlam kötüleşmesidir. Anlam iyileşmesi ve anlam kötüleşmesi ses olaylarına bağlı değişimler değildir. Onlar sözcüğün duygu değerine

bağlı değişimlerdir. Bu bağlamda Karaağaç, “Kötü anlamlı bir sözün zamanla iyi bir anlam kazanması olayı[na] anlam iyileşmesi; iyi anlamlı bir sözün zamanla kötü veya kötüye doğru giden bir anlam kazanması olayı[na da] anlam kötüleşmesi” adlarını vermektedir (Karaağaç 2013b: 147).

Aksan’ın tanımı ise “Bir sözcüğün eskisine göre daha iyi bir anlam taşır duruma gelmesi anlam iyileşmesi, bunun tersi bir gelişme ise anlam kötüleşmesidir” şeklindedir (Aksan, 1995: 539-540).

Dil bilimi üzerine çalışan bilim insanlarının tanımları bu konuda çoğunlukla paralellik göstermektedir. Bu çalışmadaki kelimeler, anlam iyileşmesi veya anlam kötüleşmesi yönünde seçilirken sadece iyi anlamdan kötü anlama geçiş veya sadece kötü anlamdan iyi anlama geçiş şeklinde alınmamıştır. Bir kelimenin anlamında iyiye gidiş varsa iyileşme, kötüye gidiş varsa kötüleşme olarak kabul edilmiştir. Çünkü bu noktada esas olan sözcüğün ilk anlamının iyi ya da kötü olmasından bağımsız olarak yeni bir anlam kazanırken geçirdiği sürecin iyileşme yönünde mi yoksa kötüleşme yönünde mi olduğudur. Yukarıda ifade edilenler Mahmut Sarıkaya’nın “Türkçede Makyaj Malzemesi Adlandırması ve Allık-Enlik Kelimesi Üzerine” isimli çalışmasındaki şu bölümle örneklendirilebilir:

“Bugün Türkiye Türkleri dışında ‘allık’ kelimesini kullanan bir başka Türk topluluğu yoktur. Azerbaycan Türkçesi halk ağzında ‘allık’ kelimesi yerine ‘enlik’ kelimesi kullanılır. Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü’nde enlik kelimesi ‘yaprakları sık ve sert tüylerle kaplı, kazık köklü, kökünün özellikle kabuğu koyu kırmızı boya maddesi içeren bir bitki’ olup Anadolu’da yaygın bir şekilde yetişen yabani bitkidir. Yaz aylarında kalın bir gövde/özek verir; eflatuna çalan kırmızı renkli bir çiçek açar. Özeği, kabuğu soyularak yendiği için Mucur yöresinde bu bitkiye ‘soymak’ ya da ‘soymuk’ denir. Bu tespitler kelimenin iki anlama geldiğini gösteriyor. 1. Bir bitki adı; 2. Makyaj malzemesi olarak kullanılan allık.” (Sarıkaya, 2006: 110).

Burada ifade edilen ‘allık’ sözcüğü, eflatun renkli çiçek açan bitki anlamı dışında, anlam iyileşmesine uğrayarak, kadınların yüzlerine canlılık, parlaklık sağlması amacıyla sürdürdüğü kırmızı tonlu makyaj malzemesi anlamına gelmiştir. Allık kelimesi iyi anlamdan, iyi anlama doğru bir gelişme göstermiştir. Yukarıda bahsedildiği üzere “Bir kelimenin anlamında iyiye gidiş varsa iyileşme, kötüye gidiş varsa kötüleşme olarak kabul edilmiştir. Çünkü bu noktada esas olan sözcüğün ilk anlamının iyi ya da kötü olmasından bağımsız olarak yeni bir anlam kazanırken geçirdiği sürecin iyileşme yönünde mi yoksa kötüleşme

yönünde mi olduğudur.” ifadesine uyarak kelimenin anlamının iyi yönde olması, anlam iyileşmesinin varlığından söz etmek için yeterlidir. Bu durumun tam tersi olarak da kelimenin anlamının kötü yönde olması, anlam kötüleşmesinin varlığından söz etmek için yeterlidir.

Emine Atmaca *“Anlam olayları içerisinde anlam iyileşmesi tartışmalı konulardan biridir. Çünkü terimde anlam bulanıklığı durumuyla karşılaşmamıza sebep olan ‘iyileşme’ kelimesi vardır. Aynı durum, anlam kötüleşmesi’ndeki ‘kötüleşme’ için de geçerlidir. İyi ve kötü olma, zaman ve mekân farklılıklarını da içine alan kişiden kişiye değişebilen göreceli kavramlardır”* şeklinde anlam iyileşmesi ve anlam kötüleşmesi kavramları hakkındaki görüşlerini ifade etmiştir. (Atmaca, 2011: 1515).

Çeşitli dil bilimciler tarafından irdelenmiş olan anlam iyileşmesi ve anlam kötüleşmesi konuları hakkında günümüze kadar birden çok araştırmacı çalışma yapmıştır. Anlam iyileşmesi ve anlam kötüleşmesi kavramları, Türkiye’de yapılan lisansüstü çalışmalar ve makalelerde genellikle “anlam değişimleri” başlığı altında incelenmiştir. Ancak belirtilen kavramlar üzerine yapılan müstakil lisansüstü düzeydeki tek çalışma, 2019 yılında Ali Özkul tarafından hazırlanmıştır.

Özkul çalışmasında, anlam değişimleri hakkında kendinden önce yapılmış çalışmaları inceleyerek şu çıkarımda bulunmuştur: *“Yapılan yayımlarda, anlam iyileşmesi ve kötüleşmesi kavramlarına belirli örnekler verilmiştir. Bu örnekler arasında ilk sırayı anlam iyileşmesinde ‘yavuz’, anlam kötüleşmesinde ise ‘bayağı’ kelimeleri almıştır. Bu bağlamda ‘ilk anlamı ‘fena, kötü, perişan’ olan [yavuz], daha sonra ‘iyi, güzel huylu, yiğit’ anlamında kullanılarak” anlam iyileşmesine ; ‘ilk anlamı ‘önceki, önce olan, eskisi gibi’ olan [bayağı], zamanla ‘adi ve aşağılık’ anlamında kullanılarak anlam kötüleşmesine uğramıştır.”* (Özkul 2019: 9).

Günümüze kadar yapılan çalışmalarda anlam iyileşmesi ve anlam kötüleşmesi konusunda tatmin edici sayıda örneğe ulaşılamamıştır. Bu çalışmada Kırşehir’den derlenen masallardaki kelimeler incelenerek bu konuda çok sayıda örnek olduğunun gösterilmesi amaçlanmıştır. Kırşehir’den derlenen masallardaki kelimeleri, anlam iyileşmesi veya anlam kötüleşmesi yönünden incelerken kullanılan yöntem ve tespit edilen kelimelerin geçirdiği değişimler ayrıntılı şekilde incelenmiştir.

BÖLÜM II

2. KIRŞEHİR'DEN DERLENEN MASALLARDAKİ KELİMELERDE ANLAM İYİLEŞMESİ VE ANLAM KÖTÜLEŞMESİ

Masallar ihtiva ettiği zengin kelime varlığı sayesinde birçok çalışmaya konu olmuştur. Fakat yapılan çalışmalarda masallarda bulunan mecaz, argo, alay, hakaret, kaba konuşma gibi kelimelerin ayrıntılı olarak incelenmediği gözlemlenmiştir. Bu tespitten hareketle Kırşehir'den derlenmiş olan masallardaki kelimelerin, masallar bağlamında incelenmesi uygun olacaktır. Kelimeler incelenirken anlam iyileşmesi veya anlam kötüleşmesine uğrayıp uğramadığı tespit edilecektir. Böylelikle çalışma sonunda okuyucular, masallarda yer alan kelimelere farklı bir bakış açısı ile yaklaşabilirler.

Çalışmaya Kırşehir masalları üzerine literatür taraması yapılarak başlanmıştır. Literatür taraması tamamladıktan sonra yalnızca alandan derlenmiş olan masallara yoğunlaşmaya karar verilmiştir. Çalışmada şu eserler kaynak olarak kullanılmıştır:

1. Türk Folklor Araştırmaları Dergisinde çeşitli tarihlerde yayınlanan Veysel Arseven'in derlediği "*Kırşehir'den Derlenen Masallar*" bölümlerinde yer alan masallar. Bahsi geçen çalışmada, Kırşehir'den derlenmiş olan 25 adet masala ulaşılmıştır.

2. Anadolu Folklor Vakfı Yayınları'na ait 2010 yılı basımlı Aşır Ülger tarafından kaleme alınan "*Hatırladım -Kırşehir'den Anlatılar, Masallar, Rivayetler-*" adlı kitap. Bahsi geçen kitapta Kırşehir'den derlenmiş olan 33 adet masal bulunmaktadır.

3. Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda 2019 yılında yapılan Meltem Yılmaz'ın "*Kırşehir'den Derlenen Masalların Kohlberg'in Zihinsel Ahlaki Gelişim Kuramına Göre İncelenmesi*" başlıklı yayımlanmamış doktora tezinde yer alan masallar. Bahsi geçen çalışmada Kırşehir'den derlenmiş olan 100 adet masal bulunmaktadır.

İfade edilen üç eser çalışmaya kaynaklık etmektedir. Bu eserlerde yer alan toplam 158 adet masal incelenmiştir. Masalların 101'inde anlam iyileşmesine ve/veya anlam kötüleşmesine uğrayan kelimeler tespit edilmiştir. Masallarda anlam iyileşmesi veya anlam kötüleşmesine uğramış olan kelimelerin anlamlarına ulaşmak için başvurulacak bir diğer kaynak ise TDK'nın resmi Türkçe Sözlük internet sayfası "*sozluk.gov.tr*"dir.

Masallar bağlamında anlam değişmesine uğradığı tespit edilen kelimeler “*Türkçe Sözlük*”te yer alan birinci anlamından yola çıkılarak masal bağlamında kullanıldığı anlama göre yorumlanmıştır. Tespit edilen kelime, iyi anlama doğru değişim göstermişse, anlam iyileşmesine uğradığı ifade edilerek [Aİ] kısaltmasıyla gösterilmiştir. Tespit edilen kelime, kötü anlama doğru değişim göstermişse, anlam kötüleşmesine uğradığı ifade edilerek [AK] kısaltmasıyla gösterilmiştir. Anlam iyileşmesine veya anlam kötüleşmesine uğrayan kelimeler hangi masalda tespit edilmişse o masalın alt başlığı altında verilmiş ve hangi cümle grubunda tespit edilmişse ilgili cümle aktarılmıştır. Çalışmanın daha iyi anlaşılması için izlenen yol şu örneklerle açıklanabilir:

Bir Keloğlan Masalı: Hiç

sersem

1. Herhangi bir sebeple bilinci ve duyguları zayıflamış olan.
2. Düşünmeden hareket eden, ne yaptığının farkında olmayan. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 15.11.2020)

İlgili masal metninde sersem kelimesi sözlükteki ilk anlamı dışında kullanılmıştır. Masal bağlamında sersem sözcüğü, ne yaptığının farkında olmayan, hata yapan kişiyi ifade etmek amacıyla kullanılmıştır. Bu açıklamadan hareketle bahsi geçen kelime anlam kötüleşmesine uğramıştır.

“*Köpeğe öyle denir mi be sersem? Diyerek çocuğu bir güzel tokatlamış.*” (Arseven, 1964: 182, s. 3529-3530)

Çalışmada verilen örneklerde anlam iyileşmesi ve anlam kötüleşmesini tespit ederken ölçüt, toplumun genel kabulleri olmuştur. Bu yüzden örnekler Türk toplumunun kelimelere bakış açısından yola çıkarak seçilmiştir. Bu ifadeyi çalışmadan seçilen örneklerle açıklamak gerekirse:

Aslan kelimesi Türk toplumunda özellikle erkekler için çokça kullanılan olumlu bir sıfattır. Bu sıfat Türkiye'nin hiçbir yerinde kötü bir anlama gelmemektedir. Birinci anlamı *kedigillerden, Afrika'da ve Asya'da yaşayan, erkekleri yelesi, yırtıcı, uzunluğu 160, kuyruğu 70 santimetre ve ucu püsküllü, çok koyu sarı renkli güçlü bir tür memeli, arslan* olan kelime anlam iyileşmesi yoluyla gürbüz, cesur ve yiğit adam şeklinde sıkça kullanılmaktadır (sozluk.gov.tr E.T. 15.11.2020) . Başarılı olmuş bir öğrenciye, işini yapan

bir kişiye, maçta iyi oynamış bir futbolcuya bu sıfatın kullanıldığı günlük hayatta sıklıkla duyulur.

Çingene kelimesi sözlükte *Hindistan'dan çıktıkları söylenen, dünyanın çeşitli yerlerinde yaşayan bir topluluk, Çingen, Kıpti, Roman* olarak tanımlanmaktadır (sozluk.gov.tr E.T. 15.11.2020). İlgili kelime incelenen tüm masalarda anlam kötüleşmesine uğrayarak çoğunlukla güven vermeyen, yalancı, görgüsüz, anlayışsız kimseleri tanımlamak için kullanılmış olup, bazı masal metinlerinde de ten rengi koyu, çirkin kızları tanımlamak için kullanılmıştır.

İpek kelimesi, sözlükte *ipek böceği kozaları çözülerek çıkarılan ve dokumacılıkta kullanılan çok ince, esnek ve parlak tel* olarak tanımlanmıştır (sozluk.gov.tr E.T. 15.11.2020). İpek sözcüğünün parlak ve yumuşak bir materyal olmasından hareketle anlam iyileşmesine uğrayarak özellikle saç ve insan cildi ile bağlantı kurularak hoş gideni betimlemek için kullanıldığı görülmektedir. Sözcüğün huy ve ahlâk için de olumlu sıfat olarak kullanıldığı görülmektedir.

Papaz kelimesi sözlükte *Hristiyan din adamı, peder* olarak tanımlanmaktadır (sozluk.gov.tr E.T. 15.11.2020). Fakat halk ağzında, argoda bu sözcük anlam kötüleşmesine uğrayarak yalancı, düzenbaz, çıkarıcı bir kişiyi ifade etmek maksadıyla kullanılmıştır. Ayrıca saçları uzun, bakımsız ve dağınık olan kimseleri ifade ederken de papaz sözcüğünün kullanıldığı görülmektedir.

Tatlı kelimesi sözlükte *şeker tadında olan* olarak tanımlanmıştır (sozluk.gov.tr E.T. 15.11.2020). Fakat zaman içerisinde anlamını zenginleştirerek birçok anlamı ifade eder hale gelmiştir. İncelenen masal metinlerinde de pek çok farklı yerde tatlı kelimesi yer almıştır. Bazen hoş giden bir sesi bazen de görüntü itibariyle göze hoş gelen kişileri ifade etmek maksadıyla anlam iyileşmesine uğrayarak değişim göstermiştir.

Soymak ifadesi sözlükte birinci anlamı olarak *bir şeyin üzerinden kabuk, deri, zar vb.ni çıkarmak* olarak tanımlanmıştır (sozluk.gov.tr E.T. 15.11.2020). Fakat zaman içerisinde anlam kötüleşmesine uğrayarak hırsızlık yapmak, soygun yapmak, çalmak anlamlarını karşılar hâle gelmiştir. İncelenen masal metinlerinde de soymak ifadesi hırsızlığa uğramak olarak yer almıştır.

Acı kelimesi sözlükte *bazı maddelerin dilde bıraktığı yakıcı duyu, tatlı karşıtı* olarak tanımlanmıştır (sozluk.gov.tr E.T. 15.11.2020). Fakat zaman içerisinde bu kelime bazen herhangi bir dış etken dolayısıyla duyulan rahatsızlık, ızdırıp bazen ölüm, yangın,

deprem vb. olayların yarattığı üzüntü, keder, elem bazen de kırıcı, üzücü, incitici, dokunaklı, kötü olan ifadelerini karşılayarak anlam kötüleşmesine uğramıştır. İncelenen masalarda sıkça karşımıza çıkan acı kelimesi genel olarak yaşanan üzüntüyü, kederi ve iç yangını ifade etmek amacıyla kullanılmıştır.

Kükremek ifadesi sözlükte *aslan, bağırarak, aslanın çıkardığı ses* olarak tanımlanmıştır (sozluk.gov.tr E.T. 15.11.2020). Fakat zaman içerisinde bu ifade anlam kötüleşmesine uğrayarak sinirli, öfkeli bir şekilde bağırarak anlamına gelmiştir. İncelenen masal metinlerinde de sıkça karşımıza çıkan bu kelime hiddetlenerek bağırarak ifadesini karşılamaktadır.

Pehlivan kelimesi sözlükte birinci anlamı itibariyle *güreşçi* olarak tanımlanmıştır (sozluk.gov.tr E.T. 15.11.2020). Kelime zaman içerisinde gerek güreşçilerin dış görünüşlerinin heybetli oluşu gerekse güreş sporunun kuvvete dayalı bir spor olmasından hareketle anlam iyileşmesine uğrayarak kudretli, boylu boslu, güçlü kimseleri betimlemek amacıyla kullanılmıştır. İncelen masal metinlerinde de yer alan pehlivan kelimesi yiğit görünen erkeği yüceltme sözcüğü olarak yer almıştır. İfade “*pehlivanım sen yiğitsin...*” şeklinde kullanılarak bahsi geçen er kişiyi yücelterek kişinin fiziksel özelliklerine vurgu yapmak amacı söz konusudur. Halen günümüzde özellikle güçlü ve iri erkek çocuklarına da pehlivan yakıştırması yapılmaktadır.

Şeytan/şeytanlık kelimesi hem anlam iyileşmesine hem de anlam kötüleşmesine uğramış bir kelimedir. Sözlükte yer alan birinci anlamı *Hz. Âdem'e secde etmediği için cennetten kovulan, insanları Allah'ın emirlerine karşı kıskırtan, kötülüğe yönelten cin, iblis* olarak tanımlanan bu kelime genel olarak şeytanın, iblisin kötülüğünden yola çıkarak toplum tarafından seilmeyen, fesat, kötülük peşinde olan insanlar için kullanılır ve bu kullanım anlam kötüleşmesi örneğidir (sozluk.gov.tr E.T. 15.11.2020). Bir diğer kullanımı ise çok zeki, kurnaz, parlak fikirli hatta sevimli insanları tanımlamak için kullanılmasıdır. Bu da anlam iyileşmesi örneğidir. Dilimizde hem anlam iyileşmesine hem de anlam kötüleşmesine uğrayan kelime sayısı azımsanmayacak kadar fazladır.

2.1. VEYSEL ARSEVEN TARAFINDAN DERLENEN MASALLARDAKİ KELİMELEERDE ANLAM İYİLEŞMESİ VE ANLAM KÖTÜLEŞMESİ

Çalışmada kullanılan kaynaklardan ilki, Veysel Arseven tarafından derlenen ve “Türk Folklor Araştırmaları Dergisi”nin muhtelif sayılarında yayınlanan masallardır.

Belirtilen masallardaki anlam iyileşmesi ve kötüleşmesine uğrayan kelimeleri açıklamadan önce, Veysel Arseven hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır.

16 Eylül 1919 tarihinde Romanya'nın Besarabya bölgesinde doğan Veysel Arseven, ilk ve ortaöğrenimini Romanya'da yapmıştır. Türkiye'ye gelince 1939 yılında İstanbul Öğretmen Okulu'na girmiştir. 1943'te bu okulu bitirerek, Gazi Eğitim Enstitüsü Müzik Bölümüne yazılmıştır. Mezuniyetinden sonra 1946'da Beşikdüzü Köy Enstitüsü müzik öğretmenliğine başlamıştır. Çeşitli öğretmen okullarında ve liselerde öğretmenlik yapmıştır. 1976 yılında emekli olmuştur. Müziğe karşı küçük yaşta başlayan ilgisini yükseköğrenimi sırasında Ankara'da geliştirmiş, Necdet Remzi Atak ve Eduard Zuckmayer'den yararlanmıştı.

Anadolu'daki öğretmenlik yıllarında halk müziğine yönelen Arseven, müzik eğitimi konusundaki ders kitaplarının yanı sıra halk müziği derlemeleri, incelemeleri ile muhtelif orkestra yapıtları da ortaya koymuştur. 7 Ağustos 1977 tarihinde Alanya'da vefat etmiştir.

Başlıca eserleri; *Karadeniz Bölgesi Halk Türküleri* (1948), *Çok Sesli Halk Türküleri* (1957) ile *Açıklamalı Türk Halk Müziği Kitap ve Makaleler Bibliyografyası*'dir (1969).

Arseven'in Türk Folklor Araştırmaları dergisinde yayınlanan 25 masal metni yer almaktadır. Bu masallardan 22'sinde anlam iyileşmesi ve kötüleşmesine uğramış kelimeler tespit edilmiştir.¹ Bu bağlamda, incelenen masallar şunlardır:

2.1.1. Harbe Giden Saka Kuşu

çingene

1. Hindistan'dan çıktıkları söylenen, dünyanın çeşitli yerlerinde yaşayan bir topluluk, Çingen, Kıpti, Roman.

2. Bu topluluktan olan kimse, Çingen, Kıpti, Roman. (sozluk.gov.tr E.T. 20.12.2020)

İlgili masalda ve bu çalışma için incelenen tüm masalarda cingan/ çingene/ çingen sözcüğü olumsuzlukları ifade etmek için kullanılmıştır. Genelde bu sözcüğün geçtiği yerler

¹ Veysel Arseven'in *Türk Folklor Araştırmaları* Dergisi'nde yayımlanan masallar hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Arseven, 1955: 3 / 1220, 1149; 1957: 5 / 1551-1552; 1964: 8 / 3389, 3416-3417, 3445, 3470, 9 / 3529-3530, 3553-3554; 1965: 9 / 3748-3749, 3835-3837, 3862, 3887, 3918, 3951; 1967: 10 / 4123-4123, 4153, 4468, 11 / 4591-4592, 4509, 4565, 4616-4617; 1968: 11 / 4646-4647, 4677-4678, 4702-4704.

çirkin, kara bir kızı ifade etmek ya da köy halkına huzursuzluk çıkararak kimseleri ifade etmek için kullanılmıştır. Türk Sözlüğe bakıldığında bir topluluk ismi olan çingene sözcüğü masalarda anlam kötüleşmesine uğrayarak toplum tarafından beğenilmeyen, hoş gitmeyen kişi ve durumları ifade eder hale gelmiştir. [AK]

“Bunun çaardını duyan gaz:

— N’oldu diye sormuş. O da sebebini söylüyünce gaz **cingan** gimi barmış. Vay namıssız giral demiş, bizim arkadaşları da her gün kesiyö, içine piriç dolduruyo, yiyo, demiş. Bu gaz bütün kömeslere varmış, bunun söylemiş.” (Arseven, 1955: 70, s. 1120)

2.1.2. İnatçı Horuz

çalmak

1. Başkasının malını gizlice almak, hırsızlık etmek, aşırarak.
3. Bir müziği dinlemeyi sağlayan aleti çalıştırmak. [Aİ] (sozluk.gov.tr E.T. 20.12.2020)

İlgili masalda çalmak ifadesi Türkçe Sözlük’teki birinci anlamı dışında kullanılmıştır. Masal bağlamında bir enstrümanla ses çıkarmak anlamıyla kullanılmıştır.

“Çoban da kaval **çalıyormuş**. Kaval horozun hoşuna gitmiş, gelini vermiş, kavalı almış, kömese gelmiş, tavuklara demiş ki...” (Arseven, 1955: 72, s. 1149)

2.1.3. Her İşi Gören Değirmen

dikilmek

1. Dikme işi yapılmak.
2. Dik duruma gelmek.
5. Karşı koymak, engellemek. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 17.12.2020)

İlgili masal metninde dikilmek ifadesi, bir kişinin veya gerçekleşmesi istenmeyen bir durumun önüne geçmek, karşısında bulunmak, engellemeye çalışmak manalarında kullanılarak anlam kötüleşmesine uğramıştır.

“Ve sabaha doğru sarayın yolunu tutmuş. Giderken, yoluna bir tilki **dikilmiş**.” (Arseven, 1957: 97, s. 1551-1552)

şafak atmak

1. Birden önemli bir durumla karşı karşıya olduğunu anlamak.

2. Öfkelenmek. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 17.12.2020)

İlgili masal metninde şafak atmak ifadesi, sözlükteki ilk anlamında kullanılmamıştır. Bu ifade çok sinirlenmek, öfke ile hareket etmek, hiddetlenmek manalarında kullanılarak anlam kötüleşmesine uğramıştır.

“*Ve sabaha doğru sarayın yolunu tutmuş. Giderken, yoluna bir tilki dikilmiş. Horoz da şafak atmış Tilki, gayet kibar bir eda ile:*

— *Gittiğin yere beni de götürürsen sana zararım dokunmaz, demiş.*

— *Götürürüm, demiş horoz da.”* (Arseven, 1957: 97, s. 1551-1552)

derin

1. Dibi yüzeyinden veya ağzından uzak olan.

4. Yoğun. [Aİ] (sozluk.gov.tr E.T. 17.12.2020)

İlgili masal metninde derin sözcüğü yoğun, dış ortamdan bağlantısını kesecek şekilde yapılan bir işi ifade etmek için kullanılmıştır. Anlam iyileşmesi örneğidir.

“*Horoz onu da miğdeye indirmiş. Nihayet, saraya gelinmiş. Padişah derin uykusunda.”* (Arseven, 1957: 97, s. 1551-1552)

kükremek

1. Aslan, bağırarak.

7. Kızgınlık ve öfke ile yüksek sesle bağırarak. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 17.12.2020)

İlgili masal metninde kükremek sözcüğü öfke ile bağırarak, kızgın bir ses tonuyla hiddetlenmek anlamında kullanılmıştır. Aslan (hayvan) sesi olan kükreme, kızgın bir insanın çıkardığı sese benzetilerek anlam kötüleşmesine uğramıştır.

“*Bu sese padişah uyanmış, kendini uyandıran vakitsiz öten horoza da son derece kızmış. Nöbetçilere,*

— *Yakalayıp sarayın kümesine atın, diye kükremiş.”* (Arseven, 1957: 97, s. 1551-1552)

2.1.4. Cimri

boğaz

1. Boynun ön bölümü ve bu bölümü oluşturan organlar, imik, kursak.

5. Yiyeceği içeceği sağlanan kimse. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 17.12.2020)

İlgili masal metninde boğaz kelimesi hane halkından birini belirtmek amacıyla kullanılmıştır. Fakat bu kullanım masal bağlamında incelendiğinde olumlu anlamda değildir. Boğaz kelimesi bağmakla yükümlü olunan ve artık bakma sorumluluğunun son bulması istenen kişiyi vurgular. Dolayısıyla ilgili kelime anlam kötüleşmesine uğrayarak değişim göstermiştir.

“Bir varmış bir yokmuş, zamanın birinde, fakir bir karı koca ile üç çocukları varmış. Günlerden bir gün, büyük kız için bir düniürcü gelmiş:

— Hem evde bir **boğaz** eksilir hem de zengin bir damat sahibi oluruz, demişler.” (Arseven, 1964: 177, s. 3389)

efendi

1. Günümüzde Bey unvanından farklı olarak özel adlardan sonra kullanılan ikinci derecede bir unvan. (sozluk.gov.tr E.T. 17.12.2020)

İlgili masal metninde efendi kelimesi sözlükteki ilk anlamından farklı olacak şekilde kullanılmıştır. Masal bağlamında *efendiciğim* şeklinde yer alan kelime, bir kadının eşine karşı kullandığı sevgi ve saygı sözcüğü olmuştur. Bu açıklamalardan hareketle efendi kelimesi anlam iyileşmesine uğramıştır. [Aİ]

— *Yoksa sen kuşun hepsini mi pişirdin, diye sormuş karısına.*

— *Elbet **efendiciğim**, ne yapayım, ancak yetti. Sonra arkadaşlarına karşı mahçup düşürmek istemedim seni.*” (Arseven, 1964: 177, s. 3389)

2.1.5. Hüsni Yusuf

delikanlı

1. Çocukluk çağından çıkmış genç erkek.

2. Sözüünün eri, dürüst, namuslu (kimse). [Aİ]

3. Gençlere bir seslenme sözü. (sozluk.gov.tr E.T. 17.12.2020)

İlgili masal metninde delikanlı sözcüğü yalnızca çocukluk çağından çıkmış erkek anlamını ifade etmek için kullanılmamıştır. Anlam iyileşmesine uğrayarak yiğit, cesur, yakışıklı anlamlarına gelecek şekilde kullanılmıştır.

“Ondan sonraki günlerde kız yine has bahçedeki derenin kenarına oturmuş, güvercinleri beklemiş ama ne gelen ne giden olmuş bir daha. **Delikanlıya** gönlünü kaptırmış olan kız, derdinden hastalanarak yataklara düşmüştü.” (Arseven, 1964: 178, s. 3416- 3417)

“**Delikanlı** bir odaya girdi, elindeki kamçıyı yere vurarak şaklatınca, odanın her bir yanı tiril tiril titredi.” (Arseven, 1964: 178, s. 3416- 3417)

aslan

1. Kedigillerden, Afrika'da ve Asya'da yaşayan, erkekleri yeleli, yırtıcı, uzunluğu 160, kuyruğu 70 santimetre ve ucu püsküllü, çok koyu sarı renkli güçlü bir tür memeli, arslan.

2. Gürbüz, cesur ve yiğit adam. [Aİ] (sozluk.gov.tr E.T. 15.12.2020)

“Tam kırk bir tane beyaz güvercin doldurdu odayı. Kanatlarını çırpar çırpmaz, kırkı birer genç kız, biri de **aslan** gibi bir yiğit oluverdi.” (Arseven, 1964: 178, s. 3416- 3417)

deli

1. Aklını yitirmiş olan, akli dengesi bozulmuş olan, mecnun

3. Davranışları aşırı ve taşkın olan (kimse), çılgın. [Aİ] (sozluk.gov.tr E.T. 17.12.2020)

İlgili masal metninde deli kelimesi, aşırı derecede mutlu olan bir gencin, sevinçten çılgına dönmesi şeklinde ifade edilmektedir. Dolayısıyla ilgili kelime anlam iyileşmesine uğramıştır.

“Dolabı açan delikanlı, sevgilisini karşısında görünce sevincinden **deliye** döner.” (Arseven, 1964: 178, s. 3416- 3417)

2.1.6. Mitişik Kız

yoklamak

1. Dokunarak incelemek.

3. Durum, bilgi, niyet vb.ni belirlemeye veya anlamaya çalışmak. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 18.12.2020)

İlgili masal metninde yoklamak ifadesi masal bağlamında incelendiğinde, zarar vermeye çalışan bir kişinin zarar verilecek olan kişileri kontrol etmesi, davranışlarını sezmek, ne yaptıklarına göz atmak şeklinde kullanılmıştır. Bu açıklamadan hareketle yoklamak ifadesi anlam kötüleşmesine uğramıştır.

“Kızların içinde, pek akıllı, pek kurnaz Mitişik adında bir kız varmış. Dev’in maksadını sezmiş ve uyumamış. Dev dişlerini güzelce bilemiş. Kızları **yoklamıya** gelmiş.” (Arseven, 1964: 179, s. 3445)

2.1.7. Sihirli Tavşan

kızarmak

1. Kırmızı veya ona yakın bir renk almak.

2. Bazı sebze ve meyveler olgunlaşmaya başlamak, olgunlaşmak. [Aİ] (sozluk.gov.tr E.T. 18.12.2020)

“Has bahçede, rengi, kokusu, tadı, başka elmalara benzemiyen ve yılda ancak bir tek elma veren bir ağaç varmış. Onun için, her yıl elmanın **kızaraacağı** sırada, başına nöbetçi konulur, elma törenle koparılırmış.” (Arseven, 1964: 180, s. 3470)

ayın on dördü

Dolunay. (sozluk.gov.tr E.T. 18.12.2020)

İlgili masal metninde ayın on dördü ifadesi, sözlükteki anlamıyla ayın dolunay halini ifade etmemektedir. Masal bağlamında, bir genç kızın güzelliğini ifade etmek için ayın on dördü ifadesi kullanılmıştır. Bu yorumdan hareketle ifadenin anlam iyileşmesine uğradığını söylemek uygun olacaktır. [Aİ]

“Gün doğmuş, akşam olmuş, güneşin batması ile tavşanın silkinip **ayın on dördü** gibi bir kız olması da bir olmuş. Şehzadenin aklı başından gitmiş. Ne elmayı, ne altın tüylü kuşu, ne kaybolan kız kardeşini düşünür olmuş, bu kızla evlenip uzun yıllar mutlu yaşamışlar.” (Arseven, 1964: 180, s. 3470)

2.1.8. Bir Keloğlan Masalı: Hiç

sersem

1. Herhangi bir sebeple bilinci ve duyguları zayıflamış olan.

2. Düşünmeden hareket eden, ne yaptığının farkında olmayan. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 20.12.2020)

İlgili masal metninde sersem kelimesi sözlükteki ilk anlamı dışında kullanılmıştır. Masal bağlamında sersem sözcüğü, ne yaptığının farkında olmayan, hata yapan kişiyi ifade etmek maksadıyla kullanılmıştır. Bu açıklamadan hareketle bahsi geçen kelime anlam kötüleşmesine uğramıştır.

“Köpeğe öyle denir mi be *sersem*? Diyerek çocuğu bir güzel tokatlamış.” (Arseven, 1964: 182, s. 3529- 3530)

taze

1. Bozulmamış, bayatlamamış olan.

5. Genç kadın. [Aİ] (sozluk.gov.tr E.T. 20.12.2020)

İlgili masal metninde taze kelimesi sözlükteki ilk anlamının dışında kullanılmıştır. Masal bağlamında taze kelimesi, genç kadını ifade etmek genç kadının güzelliğini ve diriliğini anlatmak üzere kullanılmıştır. Dolayısıyla ilgili kelime anlam iyileşmesine örnek oluşturmaktadır.

“Gene yola koyulan Keloğlan, köyün birinde hamamdan yeni çıkmış iki *tazenin* yanından geçerken:

— Of! Ne *fena* kokuyor deyivermiş. Bunu işiten kadınlar feryadı basarak, çocuğu güzelce pataklamışlar.” (Arseven, 1964: 182, s. 3529- 3530)

fena

1. İyi nitelikte olmayan, kötü.

4. Hoşa gitmeyen, rahatsız edici. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 20.12.2020)

“— Of! Ne *fena* kokuyor deyivermiş. Bunu işiten kadınlar feryadı basarak, çocuğu güzelce pataklamışlar.” (Arseven, 1964: 182, s. 3529- 3530)

İlgili masal metninde fena kelimesi, anlam kötüleşmesine uğrayarak istenilmeyen, hoşa gitmeyen bir durumu ifade etmek maksadıyla kullanılmıştır.

2.1.9. Zakkum Ağacı

tatlı

1. Şeker tadında olan.

6. Hoşa gidecek bir biçimde, tatlılıkla. [Aİ] (sozluk.gov.tr E.T. 20.12.2020)

İlgili masalda tatlı sözcüğü, mutluluk verici, hoşa giden bir durumu ifade etmek için kullanılmıştır. Yukarıda incelediğimiz diğer masalarda da sıkça göze çarpan tatlı sözcüğü genelde küçük çocuklara sevimliliğinden dolayı söylenirken bu masal için farklı bir manada kullanılmıştır.

“Arap başını kızın dizine koymuş. Kız, öylesine **tatlı tatlı** kaşıyormuş ki başını, Arap derin bir uykuya dalmış.” (Arseven, 1964: 183, s. 3553- 3554)

derin

1. Dibi yüzeyinden veya ağzından uzak olan.

4. Yoğun. [Aİ] (sozluk.gov.tr E.T. 20.12.2020)

İlgili masal metninde derin sözcüğü yoğun, dış ortamdan bağlantısını kesecek şekilde yapılan bir işi ifade etmek için kullanılmıştır. Anlam iyileşmesi örneğidir.

“Kız, öylesine **tatlı tatlı** kaşıyormuş ki başını, Arap **derin** bir uykuya dalmış.” (Arseven, 1964: 183, s. 3553- 3554)

2.1.10. Of İle Kef

kükremek

1. Aslan, bağırarak.

7. Kızgınlık ve öfke ile yüksek sesle bağırarak. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 20.12.2020)

“— Alacağın olsun Kef, sen beni mantara bastırdın ha? Gösteririm ben sana, Kef mi daha marifetli, yoksa Of mu? Diye **kükremiş**.” (Arseven, 1965: 190, s. 3748- 3749)

ceylan

1. Çift parmaklılardan, boynuzlugiller familyasından, çöllerde yaşayan, çok hızlı koşan, gözlerinin güzelliği ile tanınan, ince bacaklı, zarif, memeli hayvan, ahu, gazal. (sozluk.gov.tr E.T. 20.12.2020)

İlgili masal metninde delikanlı bir oğlanın güzelliği ve çevikliği dolayısıyla ceylana benzetilmesi söz konusudur. Halk ağzında da genelde güzel kızların çekiciliğini ifade etmek için ceylan gibi kız ifadesi kullanılır. Bir diğer söyleme biçimi ceylan kelimesiyle aynı anlama gelen ahu kelimesidir. Ahu kelimesi de tıpkı ceylan kelimesi gibi güzel, ince, zarif (kadın) manasında kullanılır. Dolayısıyla ceylan sözcüğü anlam iyileşmesine uğramıştır. [Aİ]

“*Vezir tavuk olup onları yemiş, fakat padişahın terliğine kaçan bir darı tilki olup tavuğu boğmuş, sonra silkinerek **ceylan** gibi delikanlı oluvermiş.*” (Arseven, 1965: 190, s. 3748-3749)

delikanlı

1. Çocukluk çağından çıkmış genç erkek.
2. Sözünün eri, dürüst, namuslu (kimse). [Aİ]
3. Gençlere bir seslenme sözü. (sozluk.gov.tr E.T. 20.12.2020)

İlgili masal metninde delikanlı sözcüğü yalnızca çocukluk çağından çıkmış erkek anlamını ifade etmek için kullanılmamıştır. Anlam iyileşmesine uğrayarak yiğit, cesur, yakışıklı anlamlarına gelecek şekilde kullanılmıştır.

“*Vezir tavuk olup onları yemiş, fakat padişahın terliğine kaçan bir darı tilki olup tavuğu boğmuş, sonra silkinerek ceylan gibi **delikanlı** oluvermiş.*”

*O olup bitenleri hayretle seyreden padişah, bir de ne görsün, karşısındaki **delikanlı** kendi gevrekçisi değil mi?*

— *Var ol oğlum, bana da tıpkı böyle marifetli bir damat lazımdı, demiş.*” (Arseven, 1965: 190, s. 3748- 3749)

2.1.11. Nalbengi Gülbengi Kestengi

deli

1. Aklını yitirmiş olan, akli dengesi bozulmuş olan, mecnun.
3. Davranışları aşırı ve taşkın olan (kimse), çılgın. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 20.12.2020)

“*Evvel zamanın birliğinde bir fakir adam vardı, hastalandı öldü; bir oğlu vardı **deli** çıktı, babasının varını yoğunu batırdı. Bir gün bu **deli** oğlan davarları güderken, aşağılardan yukarıya bir adam çıkıp geliyormuş üç köpeklen.*” (Arseven, 1965: 193, s. 3835-3837)

aslan

1. Kedigillerden, Afrika'da ve Asya'da yaşayan, erkekleri yelesi, yırtıcı, uzunluğu 160, kuyruğu 70 santimetre ve ucu püsküllü, çok koyu sarı renkli güçlü bir tür memeli, arslan. (sozluk.gov.tr E.T. 20.12.2020)

Yukarıda incelenen masalarda aslan sözcüğü genel olarak bir erkeğin güçlü, kuvvetli olduğunu ifade etmek için kullanılmıştır. Nalbengi Gülbengi Kestengi masasında ise aslan sözcüğü bir köpeği ifade etmek için kullanılmıştır. İlgili masalda geçen köpeğin iri, çevik, yırtıcı olması sebebiyle aslana benzetilmesi söz konusu olmuştur. Aslan kelimesi ister insanı ister hayvanı ifade etmek için kullanılsın farketmeksizin anlam iyileşmesi özelliği gösterir. Dilimizde aslan kelimesinin anlam kötüleşmesine uğramış halde kullanımı söz konusu değildir. [Aİ]

“Ebubekir Sıddık çınarın başına çıkıp:

—Nalbengi, Gülbengi, Kestengi. Diye bağırmiş. Köpekler bu sözleri duyar duymaz, hemen yolu ellerine alarak, toz duman içinde yaklaşırlarken dev:

—Şu gelen **aslanlar** senin mi?

—Evet benim.

—Bu **aslanlara** beni elletmezsen, ben de seni ellemem, demiş. Fakat Ebubekir Sıddık'ın bir göz kırpması ile köpekler devi paramparça etmişler.” (Arseven, 1965: 193, s. 3835-3837)

2.1.12. Felek

felek

1. Gök, gökyüzü, sema.

2. Dünya, âlem.

3. Talih, baht, şans. [Aİ] (sozluk.gov.tr E.T. 20.12.2020)

“Eller iyi yiyip, iyi giyinip, iyi gezerlerken, bunların yiyecek aşları bile yokmuş. Bir gün oğul annesine:

— Biz niye eller gibi olamıyoruz? diye sormuş. Annesi de:

— Ne yapalım oğlum, **felek** bize vermemiş, demiş.

— Ben gider **feleği** bulur, bizim için de isterim.

— *Aman oğlum, felek bulunur mu hiç? demişse de annesi, oğlu dinlememiş, biraz azık alıp yola çıkmış.*” (Arseven, 1965: 195, s. 3887)

2.1.13. Sözünde Duran Hükümdar

tatlı

1. Şeker tadında olan.

6. Hoşa gidecek bir biçimde, tatlılıkla. [Aİ] (sozluk.gov.tr E.T. 20.12.2020)

“*Evvel zamanlarda, adı Feridun olan Hint Hükümdarlarından birinin çok akıllı çok zeki bir kuşu ile bu kuşun bir yavrusu varmış. Bunları çok severmiş, çünkü bu kuşla yavrusu, tıpkı insanlar gibi tatlı tatlı konuşur, hükümdar da onları dinlemekten bıkmazmış.*” (Arseven, 1965: 196, s. 3918)

“*Evvelce olduğu gibi tatlı dilini esirgeme. İkimizin acısı ancak böyle diner.*” (Arseven, 1965: 196, s. 3918)

2.1.14. Adı Musa Boyu Kısa

kör

1. Görme engelli.

2. Keskinliği yeterli olmayan. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 20.12.2020)

“— *Git bana bir kuzu, bir kör bıçak, bir de dipsiz tencere bul getir, demiş.*

Delikanlı istenilenleri getirince dünya güzelinin evinin penceresinin dibine gitmişler. Adı Musa, boyu kısa başlamış kör bıçakla kuzuyu kesmeye, kuzu acı acı feryadı basınca, dünya güzelinin penceresi açılmış.” (Arseven, 1965: 197, s. 3951)

2.1.15. Hak Almaz İle Hak Vermez

şaşkaloz

1. Şaşlı (kimse).

2. Şaşkın (kimse). [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 20.12.2020)

İlgili masal metninde şaşkaloz sözcüğü şaşlı kimse anlamında değil, hakaret manasında ahmak adam, aptal herif anlamında kullanılarak anlam kötüleşmesine uğramıştır.

“—Arkadaşlar, benim silahım yok, hepinizin rızası ile bu kılıç ta benim olsun der. Öte yanda, kılıca göz koyanlardan biri:

—**Şaşkaloz herif**, kılıç kullanmasını sen ne bilirsin, diye atılır.” (Arseven, 1967: 214, s. 4123-4123)

2.1.16. Çoban Çocuk

şeytan

1. Hz. Âdem'e secde etmediği için cennetten kovulan, insanları Allah'ın emirlerine karşı kışkırtan, kötülüğe yönelten cin, iblis.

3. Çok kurnaz, uyanık (kimse). [Aİ] (sozluk.gov.tr E.T. 20.12.2020)

Şeytan sözcüğü hem anlam iyileşmesine hem de anlam kötüleşmesine uğramış bir kelimedir. Genel olarak şeytanın, iblisin kötülüğünden yola çıkarak toplum tarafından sevilmeyen, fesat, kötülük peşinde olan insanlar için kullanılır ve bu kullanım anlam kötüleşmesi örneğidir. Bir diğer kullanımı ise çok zeki, kurnaz, parlak fikirli insanları tanımlamak içindir ve bu kullanım da anlam iyileşmesi örneğidir. İlgili masal metninde de şeytan sözcüğü çok zeki, kıvrak zekâlı bir çocuğu ifade etmek için kullanılmıştır dolayısıyla masal bağlamında kullanılan şeytan kelimesi anlam iyileşmesi örneğidir.

“— Tez bu çoban çocuğu huzuruma getiresiniz, ona bazı sorular da ben soracağım, dedi. Birkaç gün geçmemişti ki, çoban çocuk saraya getirildi, hemen kralın karşısına çıkarıldı, Kral:

— **Şeytan** gibi zekâ olduğunu duydum. Sana üç soru soracağım, eğer bu sorulardan üçüne de akıllıca cevaplar verecek olursan, seni öz çocuğum olarak sarayımda, yanımda büyüteceğim, ölünce de seni ülkemin kralı yapacağım.” (Arseven, 1967: 215, s. 4153)

2.1.17. Üç Talipten Hangisi

temiz

1. Kirli, lekeli, pis, bulaşık olmayan, arı, pak, münezzeh, hijyen, hijyenik.

4. Ahlakça lekesiz, necip, nezih.[Aİ] (sozluk.gov.tr E.T. 20.12.2020)

“Ancak gelen talipler arasında, **temiz** aileden, namuslu, çalışkan, meziyetleri çok üç genç varmış ki, bunları geri çevirmeye gönlü razı olmamış. Sevgili kızımı, versem versem ancak

bunlardan birine verebilirim; fakat hangisine diye düşünür dururmuş bey.” (Arseven, 1967: 216, s. 4468)

2.1.18. Korkak Ali (Keloğlan)

başkan

1. Bir topluluğun, bir toplantının veya bir derneğin başında bulunan kimse, reis, reis bey. (sozluk.gov.tr E.T. 18.12.2020)

İlgili masal metninde başkan kelimesi, yakıştırma, lakap biçiminde kullanılmıştır. Metinde bir kişiye başkan diye seslenme bulunmaktadır. Sözcük anlam iyileşmesine uğramıştır.

[Aİ]

“Devler ayrıca sabahları kuvvet denemesi yapar, kocaman kocaman taşları tâ uzaklara fırlatırlarmış. Devler,

*— Hadi **başkan** senin de kuvvetini görelim, derler devler, bir gün Ali 'ye.”* (Arseven, 1967: 219, s. 4565)

tatsız

1. Tadı iyi olmayan, lezzetsiz.

3. Basit, sıradan. **[AK]**

4. Hoşa gitmeyen, can sıkıcı. **[AK]** (sozluk.gov.tr E.T. 18.12.2020)

İlgili masal metninde tatsız ifadesi, canlı olmayan, sıradan, can sıkıcı bir yaşam biçimini ifade etmek amacıyla kullanılmıştır. Bu açıklamadan hareketle tatsız kelimesinin anlam kötüleşmesine uğradığını söylemek yerinde olacaktır.

*“Ali böylece bu denemeden de kurtulur kurnazlığı ile. Fakat günler geçtikçe Ali'nin canı sıkılır bu **tatsız** yaşayıştan. Eve dönmek ister.”* (Arseven, 1967: 219, s. 4565)

2.1.19. İyi Kız'sın, Has Kız'sın

serpilmek

1. Serpme işine konu olmak.

2. Gelişmek, büyüme. **[Aİ]** (sozluk.gov.tr E.T. 18.12.2020)

“Kız gün geçtikçe *serpilmis*, *serpildikçe* güzelleşmiş. Bir gün bahçede gergef işlerken, bir kuş gelip kıza,

— İyi kızsın, has kızsın, bir ölüye kısmetsin, deyip uçup gider.” (Arseven, 1967: 220, s. 4591-4592)

oyun

1. Yetenek ve zekâ geliştirici, belli kuralları olan, iyi vakit geçirmeye yarayan eğlence.

10. Hile, alicengiz oyunu, düzen, desise, entrika [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 18.12.2020)

“Usturayı tam bağrına saplayacağı sırada adam, kendisine oynanan **oyunu** ve çingene kızın hilesini anlar. Çingene kızını, kırk gün kırk gece aç ve susuz bırakılmış kırk katırın arkasına bağliyerek cezasını verir.” (Arseven, 1967: 220, s. 4591-4592)

2.1.20. İncili Çadır

aksakallı

Yaşlı. (sozluk.gov.tr E.T. 19.12.2020)

İlgili masal metninde aksakallı ifadesi yaşlı ihtiyar bir kişiyi anlatmasının yanı sıra olgunluğa erişmiş, bilgin bir kişiyi de ifade etmek için kullanılmıştır. Toplumumuzda da aksakallı ifadesi genel olarak yaş almış, saygıyı hak eden kimseleri tanımlamak için kullanılır. Bu söylemden hareketle aksakallı kelimesinin anlam iyileşmesine uğradığını belirtmek yerinde olacaktır. [Aİ]

“Bir de arkalarına bakarlar ki bir çuvaldız boyu yol yürümüşler. Oturup dinlenmek için bir yerde konaklamışlar. Bir de bakmışlar ki karşı tepeden garip bir şey uçup geliyor. Beklemişler, beklemişler bir de görmüşler ki yaklaşan ateş topacı, nur yüzlü **aksakallı** bir ihtiyar.” (Arseven, 1967: 221, s. 4616-4617)

2.1.21. Tuz Gibi Severim

hınzır

1. Domuz.

3. Yaramaz, haylaz. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 19.12.2020)

İlgili masal metninde hınzır sözcüğü sözlükteki ilk anlamı olan *domuz* manasında kullanılmamıştır. Hınzır kelimesi, masal bağlamında yaramaz, ele avuca sığmayan, zararlı olan başka bir hayvanı ifade etmek için kullanılmıştır. Bu açıklamadan hareketle hınzır kelimesinin anlam kötüleşmesine uğradığını söylemek yerinde olacaktır.

“*Bu tokmaklar senin için değil, şu bekleyen **hınzırlar** için, diye Keloğlan’ın o zamana kadar görmediği duvar diplerindeki iri fareleri göstermiş. Bunlar bize rahat yemek yedirmeler de onun için elimiz tokmaklı bekliyoruz.*” (Arseven, 1968: 223, s. 4677-4678)

“*Derdimizi şu, bizi şu **hınzır** farelerden bir anda kurtaran bu hayvanı bize satmanın istiyoruz. Ne istersen veririz.*” (Arseven, 1968: 223, s. 4677-4678)

2.1.22 Balıkçının Oğlu

sanat

1. Bir duygu, tasarı, güzellik vb.nin anlatımında kullanılan yöntemlerin tamamı veya bu anlatım sonucunda ortaya çıkan üstün yaratıcılık

5. Zanaat. [Aİ] (sozluk.gov.tr E.T. 19.12.2020)

İlgili masal metninde sanat kelimesi sözlükteki ilk anlamında kullanılmamıştır. Masal bağlamında sanat ifadesi, meslek dalı olarak beceri, zanaat manasında kullanılmıştır. Bu açıklamalardan hareketle sanat sözcüğünün anlam iyileşmesine uğradığını söyleyebiliriz.

“*Babasının **sanatını** eline alarak, o da balık avcılığına başladı. Gecelerden bir gece, bir düş gördü.*” (Arseven, 1968: 224, s. 4702-4704)

kükremek

1. Aslan, bağırarak.

7. Kızgınlık ve öfke ile yüksek sesle bağırarak. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 19.12.2020)

İlgili masal metninde kükremek sözcüğü öfke ile bağırarak, kızgın bir ses tonuyla hiddetlenmek anlamında kullanılmıştır. Aslan (hayvan) sesi olan kükreme, kızgın bir insanın çıkardığı sese benzetilerek anlam kötüleşmesine uğramıştır.

“*Padişah baktı ki, saçlar tüm elmastan. Sevincinden yerinde duramaz oldu. Fakat balıkçı oğlunun işgüzar komşuları, gene yemediler, içmediler, haberi saraya çabucak iletiler.*

— *Bre kendini bilmez adam, diye **kükredi** padişah. Çinhindi güzelini kendine mi alıkoydun?”* (Arseven, 1968: 224, s. 4702-4704)

2.2. AŞIR ÜLGER TARAFINDAN DERLENEN MASALLARDAKİ KELİMELERDE ANLAM İYİLEŞMESİ VE ANLAM KÖTÜLEŞMESİ

Çalışmada kullanılan kaynaklardan ikincisi olan Aşır Ülger tarafından kaleme alınan “*Hatırladım -Kırşehir’den Anlatılar, Masallar, Rivayetler-*” adlı kitap 2010 senesinde Anadolu Folklor Yayınlarından çıkmıştır. “*Hatırladım -Kırşehir’den Anlatılar, Masallar, Rivayetler-*” adlı kitap; Aşır Ülger’in derlediği Kırşehir masalları, inançları ve bilmecelerini içeren folklorik malzemelerden oluşmaktadır. Kitapta yer alan masallardaki anlam iyileşmesi ve kötüleşmesine uğrayan kelimeleri açıklamadan önce, Aşır Ülger hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır.

1963 yılında Kırşehir’in Mucur ilçesine bağlı Geyrek köyünde doğmuştur. İlkokulu köyünde, ortaokul ve liseyi Eskişehir’de bitirmiştir. Anadolu Üniversitesi’nden mezun olmuştur. 1988-1995 yılları arasında Ankara’da devlet memuru olarak görev yaparken memleketi Mucur’a tayin edilmiştir. 2012 yılında emekli olmuştur. 1988 yılından itibaren yazdığı şiirleri ve makaleleri yerel gazetelerde yayınlanmıştır. Kaybolan değerlerimiz olan masallar, halk inanışları ve bilmeceleri derleyerek *Hatırladım -Kırşehir’den Anlatılar, Masallar, Rivayetler-* adlı kitabında yayınlamıştır. Henüz yayınlanmamış basıma hazır *Başpınar* isimli bir roman çalışması vardır.

Ülger’in eserinde 33 masal metni yer almaktadır. Bu masallardan 20’sinde anlam iyileşmesi ve kötüleşmesine uğramış kelimeler tespit edilmiştir.² Bu bağlamda, incelenen masallar şunlardır:

2.2.1. Yedi Kardeşin Bir Bacısı

yellenmek

1. Körük, yelpaze vb. araçların yaptığı yelin etkisinde kalmak.
2. Kalın bağırsaktaki gazı çıkarmak, osurmak. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 10.12.2020)

“*Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zaman içinde kalbur saman içinde, pireler berber iken develer tellal iken, ben annemin beşiğini şingir mungir sallar iken, bir köyde kızlar kirmen eğiriyorlarmış. İçlerinden birisi suç (yellenmiş) işlemiş.*” (Ülger, 2010: 13)

² Aşır Ülger’in “*Hatırladım -Kırşehir’den Anlatılar, Masallar, Rivayetler-*” adlı eserinde yer alan masallar hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Ülger, 2010: 13-108.

kızarmak

1. Kırmızı veya ona yakın bir renk almak
2. Bazı sebze ve meyveler olgunlaşmaya başlamak, olgunlaşmak
3. Utanç, öfke vb. duyguların etkisiyle, kanın yüze hücumu sonucu yüz kırmızı bir renk almak. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 10.12.2020)

“Hepsi birbirinin yüzüne bakarak **kızarıp** bozarmış. Her birisi “Ben yapmadım.” diyerek yemin etmiş.” (Ülger, 2010: 13)

düğün

1. Evlenme veya sünnet dolayısıyla yapılan tören, eğlence, cemiyet
2. Bir olayı kutlamak için yapılan büyük eğlence veya tören. [Aİ] (sozluk.gov.tr E.T. 10.12.2020)

“Dördüncü gün abilerine olanları anlatmış, kızı saklandığı yerden çıkartıp abileriyle tanıştırmış, evde **düğün** olurcasına gülüp eğlenip mutlu olmuşlar.” (Ülger, 2010: 15)

yurt

1. Bir halkın üzerinde yaşadığı, kültürünü oluşturduğu toprak parçası, vatan
2. Diyar [Aİ] (sozluk.gov.tr E.T. 10.12.2020)

“Sen de bir daha bizim **yurdumuza** gelme.” der ve aynısını yapar. Kız kendisini bırakmamasını çok korktuğunu, ağlayıp anlatsa da kardeşi kızın ağıt sesleri arasında uzaklaşıp gider.” (Ülger, 2010: 17)

ay

1. Dünya'nın uydusu olan gök cismi, kamer, mah, meh. (sozluk.gov.tr E.T. 10.12.2020)

İlgili masal metninde ay kelimesi gök cisminin parlaklığından yola çıkılarak genç kızların güzelliklerini vurgulamak için kullanılan bir kelime olmuştur burada anlam iyileşmesine uğramıştır. [Aİ]

“Ormanda av yapan bir Bey oğlu kızı uzaktan görür. Yanında bulunan çiftçisine ‘Git şu karartıyı al getir. Can ise benim Mal ise senin olsun.’ der. Çiftçi gider, kızı alır getirir. Bey oğlu bakar ki dünyalar güzeli **ay** gibi bir kız.” (Ülger, 2010: 17)

acı

1. Bazı maddelerin dilde bıraktığı yakıcı duyu, tatlı karşıtı.

7. Kırıcı, üzücü, incitici, dokunaklı, kötü. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 10.12.2020)

“İki parmağının kesik olduğunu, **acı** hatıralarla yaşadığını, karnının şişlik nedeninin yılan, çıyan olduğunu söyler ve yılan çıyan kurularını kardeşlerine gösterir.” (Ülger, 2010: 18)

2.2.2. Pıstılı

kalp

1. Göğüs orta boşluğunda, iki akciğer arasında, vücudun her yanından gelen kirli kanı akciğerlere ve oradan gelen temiz kanı da vücuda dağıtan organ, yürek

5. Duygu, his. (sozluk.gov.tr E.T. 10.12.2020)

İlgili masal metninde kötü kalp şeklinde bir ifade yer almaktadır burada kelime anlam kötüleşmesine uğrayarak kötü niyetli, kötü hisler besleyen bir insanı ifade etmek için kullanılmıştır. [AK]

“Ancak bu dediklerinin hiç biri olmaz, kadın **kötü kalplidir**, çocukları istemez. Ve kocasından çocuklarını dağa bırakmasını değilse ayrılacağını söyleyerek sürekli adamı üzer. Baba çaresiz çocuklarını alır dağa götürür.” (Ülger, 2010: 19)

Aynı masal metninde kalp sözcüğü iyi kalp şeklinde de yer alır masal bağlamından hareketle burada da anlam iyileşmesine uğradığını söylemek mümkündür. [Aİ]

“Hemen çocukları korkutmamak için karısına yemek yedirip, çocukların yatağını hazırlamasını söyler. Dev’in **iyi kalpli** karısı Pıstılı’ya gizlice; uyumamalarını eğer uyurlarsa dev’in kendilerini yiyeceğini tembih eder. Ve der ki; ‘Size vereceğim bu malzemeleri saklayın.’” (Ülger, 2010: 20)

tatlı

1. Şeker tadında olan

5. Sevimli, hoş [Aİ]

6. Hoşa gidecek bir biçimde, tatlılıkla [Aİ] (sozluk.gov.tr E.T. 10.12.2020)

“Dev, Pıstılı’nın isteğini yerine getirip, uyumalarını bekler. Birazdan yeniden sorar; ‘Kim uyuyor, kim uyanık?’ Pıstılı yine; ‘Herkes uyuyor, Pıstılı uyanık.’ Dev, Pıstılı’nın kafasını okşayarak; ‘Uyusana benim **tatlı** oğlum, bal oğlum...’ gibi **tatlı** sözlerle Pıstılı kandırmak

isterse de Pıstılı her defasında bir bahane bu kıp; 'Annem bize hindi kızartırdı yerdik ve yatarđık. ' der.' (Ülger, 2010: 21)

bal

1. Bal arılarının bitki ve çiçeklerden topladıkları bal özünden yapıp kovanlarındaki petek gözlerine doldurdukları, rengi beyazdan esmere kadar değişen tatlı, koyu, sıvı madde. (sozluk.gov.tr E.T. 10.12.2020)

İlgili masal metninde bal sözcüğü sevgi sözcüğü olarak kullanılmıştır, anlam iyileşmesi örneğidir. [Aİ]

*“Dev, Pıstılı'nın isteğini yerine getirip, uyumalarını bekler. Birazdan yeniden sorar; 'Kim uyuyor, kim uyanık?' Pıstılı yine; 'Herkes uyuyor, Pıstılı uyanık.' Dev, Pıstılı'nın kafasını okşayarak; 'Uyuşana benim tatlı oğlum, **bal** oğlum...' gibi tatlı sözlerle Pıstılı kandırmak isterse de Pıstılı her defasında bir bahane bu kıp; 'Annem bize hindi kızartırdı yerdik ve yatarđık. ' der.'* (Ülger, 2010: 21)

2.2.3. Saçı Uzun Silçik Kadın

tatlı

1. Şeker tadında olan

4. İnsanı çeken, göze, kulağa hoş gelen, rahatlatan, dinlendiren, sevindiren. [Aİ] (sozluk.gov.tr E.T. 10.12.2020)

“Atlı emmi atlı emmi

*Gürültüsü **tatlı** emmi*

Vara vara varasan

Düğün evine varasan

Sıçan oğlu süllü baya

Haber veresen” (Ülger, 2010: 30)

2.2.4. Seccade ile Külâh

tatlı

1. Şeker tadında olan.

2. Şekerle veya şekerli şeylerle yapılan yiyecek. [Aİ] (sozluk.gov.tr E.T. 10.12.2020)

“Bu devin uçan bir seccadesi ile bir de külahı varmış. Haftada beş gün seccadeye biner, diyar diyar gezer, karnını doyurabilmek için kendisine yiyecek toplar, külahına kısım kısım istif edermiş. Malları ahıra, yiyecekleri kilere, insanları da özel zindanlara doldurmuş. En fazla da insan etini sever, yemeklerin üstüne **tatlı** niyetine yermiş.” (Ülger, 2010: 31)

2.2.5. Bit ile Pire

yanmak

1. Birleşiminde karbon bulunan maddeler, ısı ve ışık yayarak kül durumuna geçip yok olmak

11. Çok üzülme [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 12.12.2020)

“Bey kızı iki testi biribirine vurur testileri kırar. Gider evine. Anası; ‘Bu ne hâl kızım, su nerede?’ der. Bey kızı başlar ağlamaya ; ‘Sorma anam **yanıyorum**. Ne sen sor, ne de ben söyleyeyim.’ der. Anası ısrar edince der ki; ‘Pire öldü, bit saçını başını yoldu, Karga kanadını yoldu, Kavak gazelini döktü, Dana dömbüldek oldu, Çeşme kan irin aktı, Ben de üzüntümden testileri kırdım, geldim.’ der.” (Ülger, 2010: 34)

2.2.6. Horoz

kadife

1. Yüzeyi belirli uzunlukta bırakılmış ham madde lifleriyle kaplı, parlak, yumuşak kumaş, velur. (sozluk.gov.tr E.T. 12.12.2020)

İlgili masal metninde kadife sözcüğü yumuşak ses, kulağa okşayıcı gelen sözler anlamında kullanılmıştır. Burada anlam iyileşmesine uğradığını söylemek yerinde olacaktır. [Aİ]

“Tilki gelmiş horoza; ne kadar güzel ötüyorsun, sesin **kadife** gibi kulakları okşuyor.” (Ülger, 2010: 36)

2.2.7. Tilki İle Kurt

paşa

1. Osmanlı Devleti zamanında yüksek sivil memurlara ve albaydan üstün rütbede bulunan askerlere verilen unvan.

3. Uslu, ağırbaşlı [Aİ] (sozluk.gov.tr E.T. 12.12.2020)

İlgili masal metninde paşa sözcüğü seslenme sözcüğü olarak kullanılmış olup aynı zamanda yiğit anlamında da kullanılmıştır. Dolayısıyla paşa sözcüğü anlam iyileşmesine uğramıştır.

“*Bu ne hal tilki paşa?*” (Ülger, 2010: 37)

2.2.8. Gölden Gelen Gelin

ay

1. Dünya'nın uydusu olan gök cismi, kamer, mah, meh. (sozluk.gov.tr E.T. 12.12.2020)

İlgili masal metninde ay sözcüğü yanında yüz kelimesi ile birlikte kullanılmıştır. Yüzü güzel, parlak olan anlamını karşılamaktadır. Dolayısıyla anlam iyileşmesine uğramıştır.

[Aİ]

“*Kızı da kendine eş yapar. Olay duyulur. Oğlanın babası gelip bakar ki dünyalar güzeli, ay yüzlü bir peri kızı. Oğlundan kurtulup bu kızı almak için çeşitli isteklerde bulunur.*” (Ülger, 2010: 43)

peri

1. Doğaüstü güçleri olduğuna inanılan, hayal ürünü varlık.

2. Çok güzel, alımlı, becerikli kadın. [Aİ] (sozluk.gov.tr E.T. 12.12.2020)

“*Kızı da kendine eş yapar. Olay duyulur. Oğlanın babası gelip bakar ki dünyalar güzeli, ay yüzlü bir peri kızı. Oğlundan kurtulup bu kızı almak için çeşitli isteklerde bulunur.*” (Ülger, 2010: 43)

cennet

1. Dinî inanışlara göre imanlı, dünyada iyi işler yapmış kimselerin öldükten sonra sonsuz bir mutluluğa kavuşacakları yer, uçmak, behişt.

4. Çok güzel, huzur veren (yer). [Aİ] (sozluk.gov.tr E.T. 12.12.2020)

İlgili masal metninde cennet kelimesi sözlükteki ilk anlamı dışında mutluluk, huzur veren bir yeri betimlemek için kullanılmıştır. Bu bağlamda sözcüğün anlam iyileşmesine uğradığını söylemek yerinde olacaktır.

“*Kurbağayı takip eder. Bakar ki cennet gibi bir yer.*” (Ülger, 2010: 44)

göz

1. Görme organı, basar. (sozluk.gov.tr E.T. 12.12.2020)

İlgili masal metninde göz sözcüğü bir kayınbabanın gelinine karşı ilgi beslemesi, art niyetli olarak onu arzulaması anlamında kullanılmıştır. Burada anlam kötüleşmesi söz konusudur.

[AK]

“*Fadime Anamız, yüzüğünü parmağından çıkarır, verirken der ki; ‘Babanın senin eşinde gözü var, Senin babandan kurtulman lazım. Onun için, dediklerimi yap oğlum. Değilse baban seni öldürüp eşini de alacak.’ der.*” (Ülger, 2010: 44)

2.2.9. Hürü

açılmak

1. Açma işine konu olmak.

13. Sırrını, üzüntüsünü, sorunlarını birine söylemek. [Aİ] (sozluk.gov.tr E.T. 12.12.2020)

İlgili masalda açılmak sözcüğü tek taraflı hissedilen sevgi duygusunun karşı tarafa iletilmesi anlamında kullanılmıştır, burada anlam iyileşmesi söz konusudur.

“*Hoca bu güzel kızdan çok hoşlanmış, ancak bir türlü açılamamış.*” (Ülger, 2010: 46)

2.2.10. Ağri Zalha

yaramaz

1. Uygun ve yararlı olmayan, bir işe yaramayan.

2. Söz dinlemeyen, uslu durmayan, yasaklanan şeyleri yapmakta ayak direyen, haşarı, uslu karşıtı. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 12.12.2020)

“*Evvel zaman içinde kalbur saman içinde, bir köyde, uyanık mı uyanık, kurnaz mı kurnaz, biraz da yaramaz Ağri Zalha adında bir kız varmış.*” (Ülger, 2010: 49)

saf

1. Katıksız, arı, katışıksız, halis, has.

2. Kurnazlığa akli ermeyen, kolaylıkla aldatılabilen, bön, safdil. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 12.12.2020)

“Varır ki köy halkı çok **saf**. Tam istediği özelliklerde insanlarla dolu.” (Ülger, 2010: 49)

acı

1. Bazı maddelerin dilde bıraktığı yakıcı duyu, tatlı karşıtı.

7. Kırıcı, üzücü, incitici, dokunaklı, kötü. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 12.12.2020)

“Ben yıllar sonra geldim, bacımın ölüsünü gördüm, sen neler düşünüyorsun, ben **acımdan** yanarken?” (Ülger, 2010: 51)

yanmak

1. Birleşiminde karbon bulunan maddeler, ısı ve ışık yayarak kül durumuna geçip yok olmak.

11. Çok üzölmek. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 12.12.2020)

“Ben yıllar sonra geldim, bacımın ölüsünü gördüm, sen neler düşünüyorsun, ben **acımdan** yanarken?” (Ülger, 2010: 51)

2.2.11. Lepbi Kulak

ıslatmak

Islak duruma getirmek (sozluk.gov.tr E.T. 15.12.2020)

İlgili masal metninde ıslatmak sözcüğü halk arasında özellikle küçük yaştaki çocukların altına işemesi anlamında kullanılır. Sözcük anlam kötüleşmesine uğramıştır. [AK]

“Yeni evlendiği hanımı her gece çocukların altına bir testi su döker, sabahleyin ise hem kızlara hem de eşine kızarmış. ‘Al bu çocukları başımdan her gün altlarını **ıslatıyorlar**.’ diye bağırmış.” (Ülger, 2010: 61)

“Yine dev gelmiş, yemek istemiş. Korkudan tir tir titreyen demirci evdeki bütün yiyecekleri verip kendisi de korkudan altını **ıslatmış**. Akşam arkadaşları geldiğinde bir şey demeye lüzum kalmadan yüzünün beyazlığından durumu anlamışlar.” (Ülger, 2010: 63)

beyazlık

1. Beyaz olma durumu. (sozluk.gov.tr E.T. 15.12.2020)

İlgili masalda beyazlık sözcüğü, hoşa gitmeyen, korkulan bir durum karşısında vücudun verdiği tepkiyi ifade etmek için kullanılmıştır. Anlam kötüleşmesi durumu söz konusudur.

[AK]

“Yine dev gelmiş, yemek istemiş. Korkudan tir tir titreyen demirci evdeki bütün yiyecekleri verip kendisi de korkudan altını ıslatmış. Akşam arkadaşları geldiğinde bir şey demeye lüzum kalmadan yüzünün **beyazlığından** durumu anlamışlar.” (Ülger, 2010: 63)

ebe

1. Doğum işini yaptıran kadın.

2. Büyükanne, nine. [Aİ] (sozluk.gov.tr E.T. 15.12.2020)

İlgili masal metninde ebe sözcüğü birçok cümlede yer almıştır. Geçmişten günümüze ebe sözcüğü doğum eylemini yaptıran kadın anlamı dışında özellikle yaşlı kadınlara seslenmek için kullanılan bir sözcüğe dönüşmüştür. Bu kullanım anlam iyileşmesine örnektir.

“Kız saraya, oğlan **ebenin** evine gider. Padişah kızının kurtulduğuna çok sevinir. Kurtararı arar ama bulamaz. Her tarafa ferman yollayıp, aratır. Ebenin evindeki kötü oğlanı bulurlar. Saraya götürürler.” (Ülger, 2010: 65)

2.2.12. Hıyarı Şem Şem Kızı

ay

1. Dünya'nın uydusu olan gök cismi, kamer, mah, meh. (sozluk.gov.tr E.T. 15.12.2020)

Yukarıda da sıkça açıklanan ay sözcüğü bu masalda da anlam iyileşmesine uğrayarak özellikle genç kızların güzelliğini, yüzlerinin parlaklığını vurgulamak için kullanılmıştır.

[Aİ]

“Olanlara çok şaşırın ve kızların güzelliği karşısında aklı giden Bey Oğlu bir su başında üçüncü hıyarı koparır. ‘Aman Bey Oğlu, bir su!’ deyince hemen suyu verir. **Ay** gibi parlayan kız kana kana suyu içer.” (Ülger, 2010: 69)

şavk

1. Işık. (sozluk.gov.tr E.T. 15.12.2020)

İlgili masalda şavk sözcüğü anlam iyileşmesine uğrayarak kişinin görüntüsünün suya yansımaları, suda yarattığı parlaklık olarak kullanılmıştır. [Aİ]

“Bakar ki suda dünya güzeli, sanki ayın on dördü gibi kızın **şavkı**.” (Ülger, 2010: 70)

“Kız kavakta ‘O senin şavkın değil, benim **şavkım**.’ der.” (Ülger, 2010: 70)

kırnak

1. Çalımlı, süslü (kimse).

2. Cilveli, oynak (kadın). [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 15.12.2020)

İlgili masal metninde kırnak sözcüğü kurnaz, cilvesi ile bey oğlunu kandırmayı planlayan kadını tanımlamak için kullanılmıştır. Günümüzde de halk ağzında kırnak sözcüğü anlam kötüleşmesine uğrayarak cilveli, oynak anlamlarında kullanılmaktadır.

“*Gırnak kız ay gibi parlayan kızı kıskanıp; ‘Oraya nasıl çıktın? Gel dertleşelim, biraz oynayalım’ diye kandırıp indirir.*” (Ülger, 2010: 70)

“*Bey oğlu, gırnak kızı çağırır. Gırnak kızın korktuğu başına gelmiştir.*” (Ülger, 2010: 73)

kükremek

1. Aslan, bağırarak.

7. Kızgınlık ve öfke ile yüksek sesle bağırarak. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 15.12.2020)

“*Bey oğlu kükrer; ‘Boynunu bıçağa mı vereyim. Babanın evine mi salayım.’*” (Ülger, 2010: 73)

2.2.13. Yedi Kız Babası

bozulmak

1. Bozma işine konu olmak.

6. Bir şeye kızmak, içerlemek. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 15.12.2020)

“*Olaya bozulan amca ve çocukları oğlanın bavulunu açarlar ki, yılan çıyan dolu ve her tarafa dağılır.*” (Ülger, 2010: 76)

2.2.14. Leylek İle Tilki

kaçırmak

1. Kaçmasını sağlamak veya kaçmasına imkân yaratmak.

11. İstemeyerek altını kirletmek. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 15.12.2020)

“*İmam korkudan altına kaçırır.*” (Ülger, 2010: 78)

2.2.15. Keloğlan ve Çörekleri

aslan

1. Kedigillerden, Afrika'da ve Asya'da yaşayan, erkekleri yelesi, yırtıcı, uzunluğu 160, kuyruğu 70 santimetre ve ucu püsküllü, çok koyu sarı renkli güçlü bir tür memeli, arslan.

2. Gürbüz, cesur ve yiğit adam. [Aİ] (sozluk.gov.tr E.T. 15.12.2020)

“ *Benim aslan oğlum, kel oğlum, keleş oğlum.* ’ diye sarılıp altınları nerden aldığını uygun bir dille sorar.” (Ülger, 2010: 81)

keleş

1. Yiğit, cesur, bahadır.

2. Çok yakışıklı, çok güzel [Aİ] (sozluk.gov.tr E.T. 15.12.2020)

Halk ağzında çirkin, kötü anlamında kullanılan keleş sözcüğü masal metninde, bir babanın oğluna karşı sevgi ve ilgisini göstererek, oğluna yiğit, cesur sıfatlarını yakıştırmayı maksadıyla kullanılarak anlam iyileşmesine uğramıştır. [Aİ]

“ *Benim aslan oğlum, kel oğlum, keleş oğlum.* ’ diye sarılıp altınları nerden aldığını uygun bir dille sorar.” (Ülger, 2010: 81)

2.2.16. Sallan Süleyman

yanmak

Yanmak sözcüğü birçok kullanım alanına sahip olsa da özellikle halk ağzında ciğeri dağlanmak, elem üzüntü içinde olmak anlamlarında kullanılmaktadır. İlgili masal metninde yer alan yanmak sözcüğü de kederin dile getirilmesi anlamında kullanılarak anlam kötüleşmesine uğramıştır. [AK]

“*Ben ağlamayayım da kim ağlasın?*”

Oyyy,

Bacısı yanmasın da, kimler yansın?” (Ülger, 2010: 86)

deli

1. Aklını yitirmiş olan, akli dengesi bozulmuş olan, mecnun

3. Davranışları aşırı ve taşkın olan (kimse), çılgın. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 15.12.2020)

“*Ancak eşinden ve çocuklarından daha delisine bir türlü rastlamaz.*” (Ülger, 2010: 88)

“Adam, ihtiyar kadının kendi eşi ve çocuklarından daha **deli** olduğunu anlar.” (Ülger, 2010: 88)

“ ‘Allah’a şükür dünyada bizimkilerden daha da **delisi** varmış.’ diyerek gelir.” (Ülger, 2010: 88)

kurban

1. Dinin buyruğunu veya bir adağı yerine getirmek için kesilen hayvan.

2. İçtenliği belirten bir seslenme sözü. [**AI**] (sozluk.gov.tr E.T. 20.12.2020)

“ ‘Al **kurbanım!**’ diye sevinçle istediklerinin hepsini verir.” (Ülger, 2010: 89)

2.2.17. Kara Deden

saf

Saf ve iyi kalpli sözcükleri daha önceki masalarda ele alındığı için ilgili masalda ayrıntılı olarak ifade edilmeyecektir. Bu iki sözcükte anlam iyileşmesine uğramıştır. [**AI**]

“Memleketin birinde Kara Deden isminde iyi kalpli, akıllı; bir o kadar da **saf** mı **saf** bir adam yaşarmış.” (Ülger, 2010: 90)

canavar

1. Masalarda sözü geçen yabancı, yırtıcı hayvan.

4. Kurt, domuz vb. cana kıyan yaban hayvanı. [**AK**] (sozluk.gov.tr E.T. 20.12.2020)

Özellikle Anadolu yöresinde canavar sözcüğü yırtıcı hayvan olan kurdu ifade etmek için kullanılmıştır. Canavar söyleyişinin yanı sıra *canafar* biçiminde de ifadesine rastlanır. Kurt, yırtıcı olması iri görüntüsü ve ürkütücü sesiyle canavar olarak ifade edilmiştir.

“Adam koşa koşa geri döner, baksa ki eşeğini **canavar** yemiş, leşinin üzerinde de bir karakarga duruyormuş.” (Ülger, 2010: 90)

2.2.18 Sihirli Elma

uyuz

1. Uyuz böceğinin, üst derinin altına girerek yaptığı kaşıntıdırıcı, bulaşıcı bir deri hastalığı.

6. Hareketli, canlı olmayan, uyuşuk, pısrırık, miskin. [**AK**] (sozluk.gov.tr E.T. 20.12.2020)

“Geldiğinde bir de ne görsün, köye **uyuz** mu **uyuz** bir at gelmiş.” (Ülger, 2010: 99)

“Köylüler, Hasan’ ın bir yarış atı olmadığını bildiklerinden; ‘**Uyuz** atla mı katılacaksın?’ diye alay ederler. Hasan; ‘Evet **uyuz** atla katılacağım. Bu benim bileceğim iş. Yarıştan sonra görüşürüz’ der.” (Ülger, 2010: 99)

2.2.19 Nakkaş (Cimri) İle Cömert

temiz

1. Kirli, lekeli, pis, bulaşık olmayan, arı, pak, münezzeh, hijyen, hijyenik.

4. Ahlakça lekesiz, necip, nezih. [Aİ] (sozluk.gov.tr E.T. 20.12.2020)

“Cömertin haline ve **temiz** kalbine acımış, ‘Senin arkadaşından hayır yok. Sen git falan dağdaki mağaraya yat. Sakın uyuma, duyduklarını unutma!’ demiş.” (Ülger, 2010: 104)

2.2.20 Tilki İle Ayı

sert

1. Çizilmesi, kırılması, buruşması, kesilmesi veya çiğnenmesi güç olan, pek, katı, yumuşak karşıtı.

9. Hırçın, öfkeli, hiddetli. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 20.12.2020)

“Tilki ayıya, ‘Niye öyle yaptın ben onu kandırıydım?’ demiş. Ayı **sert** bir şekilde bakıp, ‘Git şunu getir.’ demiş.” (Ülger, 2010: 108)

2.3. MELTEM YILMAZ TARAFINDAN HAZIRLANAN DOKTORA TEZİNDE YER ALAN MASALLARDAKİ KELİMELERDE ANLAM İYİLEŞMESİ VE ANLAM KÖTÜLEŞMESİ

Çalışmada kullanılan kaynaklardan sonuncusu, Meltem Yılmaz’ın “*Kırşehir’den Derlenen Masalların Kohlberg’in Zihinsel Ahlaki Gelişim Kuramına Göre İncelenmesi*” başlıklı yayımlanmamış doktora tezinde yer alan masallardır.

Belirtilen masalarda yer alan anlam iyileşmesi ve anlam kötüleşmesine uğrayan kelimeleri açıklamadan önce, Meltem Yılmaz hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır.

Meltem Yılmaz, 1986 yılında Kırşehir’de doğar. İlk, orta ve lise öğrenimini Kırşehir’de tamamlar. 2004 yılında Gazi Üniversitesi Kırşehir Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünü kazanır. 2008 yılında bu bölümden mezun olur. 2010’da Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halk Bilimi Ana Bilim Dalında *Türkiye’de Kına Yakma Geleneği ve Kına Türküleri* adlı teziyle yüksek lisansını tamamlar. 2013 yılı Ekim ayı itibarıyla Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Türk Halk Bilimi Ana Bilim Dalında Araştırma Görevlisi olarak çalışmaya başlar. 05.09.2019 tarihinde *Kırşehir’den Derlenen Masalların Kohlberg’in Zihinsel Ahlaki Gelişim Kuramına Göre İncelenmesi* adlı tez çalışması ile doktorasını tamamlar. Hâlâ aynı üniversitede araştırma görevlisi olarak görev yapmaktadır. Yılmaz, 2019 yılından bu yana Türk Masal Külliyesi-I projesinde Kırşehir il temsilcisi ve derlemeci olarak yer almaktadır.

Çalışmalarından bazıları; “*Dedem Korkut Kitabı Bibliyografyası Üzerine Bir Deneme (2015)*”, “*Cönkler Üzerine Yapılan Çalışmalar Bibliyografyası (2016)*”, “*Halk Anlatılarının Epik Kuralları Işığında Ateşkâr Oğlan Masalının İncelenmesi (2016)*”, “*Kırşehir Masal Anaları ve Atalarına Göre İdeal Kadın Tipi (2017)*” ve “*Kırşehir’den Derlenen Masalların Kohlberg’in Zihinsel Ahlaki Gelişim Kuramına Göre İncelenmesi (2019)*”dir.

Yılmaz’ın “*Kırşehir’den Derlenen Masalların Kohlberg’in Zihinsel Ahlaki Gelişim Kuramına Göre İncelenmesi*” adlı yayımlanmamış doktora tezinde 100 masal metni yer almaktadır. Bu masalardan 59’unda anlam iyileşmesi ve kötüleşmesine uğramış kelimeler tespit edilmiştir.³ Bu bağlamda, incelenen masallar şunlardır:

2.3.1. Çingene Kızı

çingene

1. Hindistan'dan çıktıkları söylenen, dünyanın çeşitli yerlerinde yaşayan bir topluluk.

2. Bu topluluktan olan kimse, Çingen, Kıpti, Roman.

İlgili masal metninde ve daha önce incelenen masal metinlerinde çingene sözcüğünün anlam kötüleşmesine uğradığını ifade edebiliriz. Masal metninde çingene kızının, iyilik

³ Meltem Yılmaz’ın “*Kırşehir’den Derlenen Masalların Kohlberg’in Zihinsel Ahlaki Gelişim Kuramına Göre İncelenmesi*” adlı yayımlanmamış doktora tezinde yer alan masallar hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Yılmaz, 2019: 149-333.

bilmediği, sarayda bile yaşasa hala geldiği topluluktaki olumsuz davranışlarını devam ettirdiği anlatılır. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 20.12.2020)

“Nihayet cingan gızını almışlaar, kırh gün kırh gece davul döödürüp düğün yapmışlar, bütün halkı başına toplamışlar. **Cinganın** gızını getirmişler saraya goymuşlar. Şimdi **cinganın** gızı ne ekmek yiyomuş ne aş yiyomuş, heç bi şeyi beğendiği yoğumuş. Gızın aslı **cinganımış** amma sırrına erememişler. İşgillenmişler, ‘Bu gız ne yer, ne içer bi takip idelim’ demişler.” (Yılmaz, 2019: 149)

gözlemek

1. Bir şeyin olmasını veya bir kimsenin gelmesini beklemek, intizar etmek.

4. Gizlice bakmak, gözetlemek. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 20.12.2020)

“Gızı **gözlemişler**. [Gursah gavurgasını ister gızım bu bi gerçek. Gul görgüsünü görmeyince köre girmez derler bu da bi atasözü] Gapının deliğinden bahsalar ki, cinganın gızı dalına bi torba almış, içine de ekmek goymuş [evvelde evlerde minder yastıh varıdı ya] ekmekleri de bir bir o yastıhların başına goymuş, gelip yastığa ‘Bacu, ııh ekmek verin mi?’ dirmiş.” (Yılmaz, 2019: 149)

bacı

1. Kız kardeş.

5. Kadınlara söylenen bir seslenme sözü. [Aİ] (sozluk.gov.tr E.T. 20.12.2020)

Halk ağzında bacı sözcüğü gerek saygı gerekse içtenliği ifade etmek için kullanılır. Bacı sözcüğü anlam iyileşmesine uğramıştır.

“Geride yastıh olup gendi gendine ‘Veririm’ dirmiş. Öte yannı gider ‘**Bacı** ııh hayır verin mi?’ dirmiş.” (Yılmaz, 2019: 149)

gül

1. Gülgillerin örnek bitkisi.

2. Bu bitkinin katmerli, genellikle kokulu olan çiçeği. (sozluk.gov.tr E.T. 20.12.2020)

İlgili masal metninde gül sözcüğü bitki anlamı dışında kullanılmıştır. Masaldaki gül ifadesi eş olabilecek kadını, sevgiliyi ifade etmek amacıyla kullanıldığı için anlam iyileşmesine uğradığından söz edebiliriz. [Aİ]

“Bunu gören padişah da oğluna ‘Aslı bozuh alma divedim mi oğlum, küllükte biten **gül** kohlanmaz’ demiş. Ne yapalım ne yapalım, ‘Bunu geri savalım’ demişler.” (Yılmaz, 2019: 149)

“ ‘Küllükte biten **gül** kohlanmaz, bu kız bizim aslımızı neslimizi bozar’ demişti ya. [Hah işte] oolan babasının söylediklerini düşünmüüüş ve cingen kızını göndermeye garar vermiiş.” (Yılmaz, 2019: 150)

2.3.2. Bir Adamın Tek Kızı

herif

1. Güven vermeyen, aşağı görülen, bayağı kimse.

3. Evin erkeği. [Aİ] (sozluk.gov.tr E.T. 20.12.2020)

İlgili masal metninde ilk anlamı olumsuzluk taşıyan herif sözcüğü, anlam iyileşmesine uğrayarak eş, koca anlamında kullanılmıştır. Özellikle halk ağzında eş, koca manasında kullanılması sıkça görülmektedir.

“ ‘Vallaaa **herif!**’ demiş, vaadettin sen. Gel bu gızı gurda verelim. Bir tek gızımız al bebek gül bebek de büyüttük amma verelim’ demiş.” (Yılmaz, 2019: 150)

yer

1. Bir şeyin, bir kimsenin kapladığı veya kaplayabileceği boşluk, mahal, mekân.

3. Bulunulan, yaşanılan, oturulan bölge. [Aİ] (sozluk.gov.tr E.T. 20.12.2020)

“ ‘İyi, gızımın **yeri** iyiymiş’ demiş. ‘Hani, beyin nerde, verdiğimiz adam nerde?’ demiş.” (Yılmaz, 2019: 151)

yavru

1. Yeni doğmuş hayvan veya insan.

2. Çocuk, evlat [Aİ] (sozluk.gov.tr E.T. 20.12.2020)

“Gıptıyı çalmış, gız: ‘Kim ooo?’ demiş. ‘Benim **yavrum**, ben geldim’ demiş babası. Gız, sesinden tanımış babasını.” (Yılmaz, 2019: 151)

bey

1. Erkek adlarından sonra kullanılan saygı sözü.

3. Eş, koca. [Aİ] (sozluk.gov.tr E.T. 20.12.2020)

“ ‘Hani, **beyin** nerde, **verdiğimiz adam** nerde?’ demiş.” (Yılmaz, 2019: 151)

ekmek

1. Tahıl unundan yapılmış hamurun fırında, sacda veya tandırda pişirilmesiyle yapılan yiyecek, nan, nanıaziz.

3. Yemek, aş. [Aİ] (sozluk.gov.tr E.T. 20.12.2020)

“ ‘Ben **dağda** avlanıp getiriyom, **ekmek** getiriyom, et getiriyom, burda da yiyip içip yatıyok. Çok rahatız iyiyik’ demiş.” (Yılmaz, 2019: 151)

2.3.3. Soy Güzeli

vermek

1. Üzerinde, elinde veya yakınında olan bir şeyi birisine eriştirmek, iletmek.

8. Kızı, kadını biriyle evlendirmek. [Aİ] (sozluk.gov.tr E.T. 20.12.2020)

Özellikle halk ağızlarında vermek eylemi kızını evermek, yuvasını kurmak, kocaya vermek anlamlarında kullanılır. İncelenen masal metinlerinde genellikle açıklanan anlamda kullanılmıştır.

“*Bi tene adamın tek bi gızı varmış. Bu gızına bi düğürçü gelmiş. Ona ‘Peki tamam, veririm’ demiş. Aradan bi saat geçmiş, bi daha düğürçü gelmiş. Ona da ‘Veririm gızımı, yarın gel’ demiş. Bi daha gelmiş, ona da ‘Veririm’ demiş.*” (Yılmaz, 2019: 152)

2.3.4. Kurnaz Tilki

kopmak

1. Herhangi bir yerinden ikiye ayrılmak.

8. Koşmak, hızla gitmek. [Aİ] (sozluk.gov.tr E.T. 20.12.2020)

“*Aslan gayri demiş ki, ‘Ben ihtiyarladım. Ava gidemiyom, avın peşinde **gopamıyom**’*” (Yılmaz, 2019: 153)

beyin

1. Kafatasının içinde beyin zarları ile örtülü, iki yarım küre biçiminde sinir kütlesinden oluşan, duyum ve bilinç merkezlerinin bulunduğu organ, ensefal, dimağ.

4. Akıl, anlayış. (sozluk.gov.tr E.T. 20.12.2020)

İlgili masal metninde beyin sözcüğü akıl, anlayış anlamında kullanılmıştır. Masal bağlamında “beyni yoktu” ifadesi yer almaktadır, burada ifade ettiği anlama göre anlam kötüleşmesine uğradığını söylemek doğru olacaktır. [AK]

“ ‘Aslan gelince bahmış, tilkinin **beyni** yoh! ‘Hani?’ demiş, ‘hani bunun **beyni?**’ demiş. Tilki de demiş ki ‘Aslan gardeş, bunun zaten **beyni** olsa senin yanına gelmezidi, seni görünce geçardı. Beyni yohtu zaten. Geldiğinde **beyinsizdi.**’ demiş.” (Yılmaz, 2019: 153)

2.3.5. Dev Anası

aman

1.Yardım istenildiğini anlatan bir söz

6. Çok beğenmeyi anlatan bir söz [Aİ] (sozluk.gov.tr E.T. 20.12.2020)

Anlatıda, aman kelimesinin anlam iyileşmesine uğrayarak çok beğenmeyi ifade eden bir kelime olarak kullanıldığı tespit edilmiştir.

“ ‘Var onun burnuna azıycık benim saçımın telinden tütüt. **Amaan**, bacım gelmiş diye uyanır’ diyo.” (Yılmaz 2019: 153)

“Arabanın içine altın para da goymuşlar. Oolan varmış anasının babasının memleketi Halep’e Şam’a. ‘**Amaan** Ali ağa olmuş, Ali bey olmuş!’ diyolar, seviniyolar.” (Yılmaz 2019: 157)

analık

1. Anne olma durumu.

5. Üvey ana. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 20.12.2020)

Dev Anası masalında kullanılan analık kelimesinin, anlam kötüleşmesine uğrayarak üvey anne için kullanıldığı tespit edilmiştir.

“ ‘O ne deliganlı, derdin ne?’ diyo. ‘Derdimi sorma büyükana’ diyo. ‘Ben yolumu şaşırđım. **Analıh** beni evden govdu. İş aramaya gidiyodum, devlerin arasına düştüm’ diyo.” (Yılmaz 2019: 154)

bakmak

1. Bakışı bir şey üzerine çevirmek.

2. Aramak.

5. Beslemek, geçindirmek. [Aİ]

11. İlgilenmek. [Aİ]

14. Gözetmek, korumak. [Aİ] (sozluk.gov.tr E.T. 20.12.2020)

İlgili masal metninde bakmak eylemi anlam iyileşmesine uğrayarak geçimini üstlenmek, gözetmek, koruyup kollamak ve ilgilenmek anlamlarını karşılamaktadır.

“ ‘Beni hanım evden govdu’ diyo. Öyle diyince ‘Vah yavruum! Benim dirliğime gatlanırsan, başımın üstünde yerin var’ diyo. Öyle diyince oolan ‘Benin heç galacah yerim yoh. Ben hamballık ederim, çıraklık ederim sana **bakarım**’ diyo. ‘Peki’, diyo gadın. Bunlar birlikte yaşamaya başlıyolar.” (Yılmaz 2019: 156)

kükremek

1. Aslan, bağırarak.

7. Kızgınlık ve öfke ile yüksek sesle bağırarak. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 20.12.2020)

İlgili masal metninde kükremek sözcüğü öfke ile bağırarak, kızgın bir ses tonuyla hiddetlenmek anlamında kullanılmıştır. Aslan (hayvan) sesi olan kükreme, kızgın bir insanın çıkardığı sese benzetilerek anlam kötüleşmesine uğramıştır.

“Ağacın dibinde ilk memesini emdiği gadının saçını yahıyo. Gadın birden çıtıyo, **kükürüyor**: ‘Vay! Oolum, evladım. Nedir derdin, niye başın dara düştü?’ diyo.” (Yılmaz, 2019: 154)

çıkarmak

1. Birinin veya bir şeyin çıkmasını sağlamak, çıkmasına sebep olmak.

9. Sindirim yolundan dışarı atmak, kusmak. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 20.12.2020)

“ ‘Boncuğu alıyo oolan, Aman hanım! Benim midem bulanıyo, midem aarıyo. Bi ileğen getir bahıyım hele, ben bi **çıharayım**’ diyo. Oolan ‘Ööö, möö’ dirken bi de boncuğu ileğenin içine yavaşça atıverıyo.” (Yılmaz, 2019: 155)

ceylan

Çift parmaklılardan, boynuzlugiller familyasından, çöllerde yaşayan, çok hızlı koşan, gözlerinin güzelliği ile tanınan, ince bacaklı, zarif, memeli hayvan, ahu, gazal. (sozluk.gov.tr E.T. 20.12.2020)

İlgili masal metninde ceylan sözcüğü güzel olanı ifade etmek için kullanılmıştır, özellikle genç güzel kızlara yakıştırılan bir sözcüktür. Ceylan sözcüğünün anlam iyileşmesine uğradığını söyleyebiliriz. [Aİ]

“Bi de ava gitse bahsa ki bi **ceylan** gibi güzel bir gız ormanın içinde ağlayıp dururmuş.” (Yılmaz, 2019: 156)

yavru

1. Yeni doğmuş hayvan veya insan.
2. Çocuk, evlat. [Aİ] (sozluk.gov.tr E.T. 20.12.2020)

İlgili masal metninde yavru sözcüğü sevecenliği ifade etmek için kullanılmıştır. Masal bağlamında yaşlı bir nenenin kendinden yaşça küçük birine söylediği ifade olmuştur.

“ ‘Sen ölünceye gadar geçinelim gidelim. Bizim de yuvamız yurdumuz yoh’ diyo. ‘Peki, **yavrum**’ diyo. Gız da gahıyo, anasının elini öpüyo.” (Yılmaz, 2019: 156)

bey

1. Erkek adlarından sonra kullanılan saygı sözü.
9. Zengin, ileri gelen kimse, bay [Aİ] (sozluk.gov.tr E.T. 20.12.2020)

İlgili masal metninde bey sözcüğü Türkçe Sözlüğün birinci anlamı dışında kullanılmıştır. Bey sözcüğü masal bağlamında zenginleşen, nüfuz sahibi olan kişiyi ifade eder. Dolayısıyla anlam iyileşmesine uğramıştır.

“Oolan varmış anasının babasının memleketi Halep’e Şam’a. ‘Aamaan Ali ağa olmuş, Ali **bey** olmuş!’ diyolar, seviniyolar. Armaanları alıp üleşiyolar. Tekrar onlara gırh gün gırh gece düün idiyolar. Annasi babası ‘İlle oolum burda gal!’ diyo.” (Yılmaz, 2019: 157)

yürek

1. Kalp. (sozluk.gov.tr E.T. 21.12.2020)

İlgili masal metninde yürek ifadesi kalp masasında değil niyet, düşünce manasında kullanılmıştır. Masal metninde yürek sözcüğü iyi sıfatıyla kullanılmış dolayısıyla iyi niyetli, iyi düşüncelere sahip olan anlamını kazanmıştır. Anlam iyileşmesine uğramıştır.

[Aİ]

“Oolan Alii, Gıral Ali oluyo. Onlar yiyolar, içiyolar, muratlarına geçiyolar. Biz oturuyoz kerevetlerineee. Darısı bütüünün iyi **yüreklilerin** başına.” (Yılmaz, 2019: 158)

çırpınmak

1. Acı ile debelenmek.

4. Ne yapacağını şaşırılmış bir durumda üzölmek ve telaşlanmak. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 21.12.2020)

Anlatıda, çırpınmak kelimesi bir babanın üzüntü ile telaşını anlatmak için, anlam kötüleşmesine uğrayarak kullanılmıştır.

“ ‘Bah gardaşın gayboldu çölün ortasında’ dise de, oolan dinlemiyö. O oolan da gayboluyo. Aman, adam nasıl aalıyo, nasıl **çırpınıyo** ama nafile.” (Yılmaz 2019: 157)

dağ başı

1. Dağın zirvesi, doruğu.

2. İssız yer. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 21.12.2020)

Dev Anası masalında dağ başı kelimesi, ıssız ve tekin olmayan bir yer anlamında, anlam kötüleşmesine uğrayarak kullanılmıştır.

“Oolan, ‘Aman baba, benim işeğim geldi’ diyo. ‘Aman oolum, etmee, gitmee! Bura **dağın başı**’ diyo. ‘Yoh’ diyo oolan. ‘Benim işeğim geldi’ diyo.” (Yılmaz 2019: 157)

dar

1. İçine alacağı şeye oranla ölçüleri yetersiz olan, geniş ve bol karşıtı.

4. Sıkıntılı. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 21.12.2020)

Dar kelimesi masal metninde, anlam kötüleşmesine uğrayarak sıkıntılı durumları anlatmak için kullanılmıştır.

“Diyo ki: ‘Ah oğlum! Benim de başımı **darda** goydun. Hadi, sana saçımdan bi tel veriyim sen git şurdan’ diyo. ‘Eğer ki başın dara gelirse, filan yirde benim bacım var.’” (Yılmaz, 2019: 153)

“ ‘Bu elmayı sen başın **dara** girdimiydi ye. Başın dara girmeyince sahin elmayı kesme!’ diyo.” (Yılmaz 2019: 154)

kalp

1. Göğüs orta boşluğunda, iki akciğer arasında, vücudun her yanından gelen kirli kanı akciğerlere ve oradan gelen temiz kanı da vücuda dağıtan organ, yürek.

3. Sevgi, gönül. [Aİ]

5. Duygu, his. (sozluk.gov.tr E.T. 21.12.2020)

Masalda, kalp kelimesi anlam iyileşmesine uğrayarak gönül güzelliği ve iyi niyet kavramlarını karşılamaktadır.

“*Senin iyi **galbin**, dürüstlüğün bizim hoşumuza gitti. Seni sınadık. Sen de bu sınavı geçtin.*” (Yılmaz 2019: 157)

kurban etmek

1. kurban kesmek.

2. Kendi çıkarı için birini veya bir şeyi feda etmek. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 21.12.2020)

Metinde kurban etmek ifadesi, anlam kötüleşmesine uğrayarak çıkarı ve menfaati ifade etmek için kullanılmıştır.

“Öyle diyince ‘Yaaa! **Gurban iderim**. O boncuğu sana verir miyim ben. Hadi hadi çih çih!’ diyo, oolanı alınca sokağa atıveriyö.” (Yılmaz 2019: 155)

tatlı

1. Şeker tadında olan.

4. İnsanı çeken, göze, kulağa hoş gelen, rahatlatan, dinlendiren, sevindiren. [Aİ]

5. Sevimli, hoş. [Aİ]

6. Hoşa gidecek bir biçimde, tatlılıkla. [Aİ] (sozluk.gov.tr E.T. 21.12.2020)

Masalda geçen tatlı kelimesi, insanı çeken ve insana hoş gelen bir kokuyu ifade etmek için kullanılan anlam iyileşmesine uğramış bir sözcük olduğu tespit edilmiştir:

“Bu dev, ‘At eti kohuyo, it eti kohuya **taaatlı tatlı** gelin gız eti kohuyo’ demiş.” (Yılmaz 2019: 153)

soymak

1. Bir şeyin üzerinden kabuk, deri, zar vb.ni çıkarmak.

3. Birinin üstünde, yanında veya bir yerde bulunan şeyleri çalarak alıp götürmek.[AK] (sozluk.gov.tr E.T. 21.12.2020)

İlgili masal metninde kullanılan soymak sözcüğü, anlam kötüleşmesine uğrayarak hırsızlığa uğramak anlamında kullanılmıştır.

“ ‘O ney lan yidiğin?’ diyollar. ‘Şurda bi tane elma buldum. Yolcular mı düşürdü nöördüyse? Onu da ben yidim’ diyo oolan. ‘Vaaa! Elma bizimidi’ diyolar. Bu oolanı **soyuyollar**, bi don bi köynek galyo. Oolanı bırakıp gidiyollar.” (Yılmaz, 2019: 155)

yolluk

1. Yolculuk sırasında yenmek üzere hazırlanan yiyecek, yol azığı.

2. Yolcuya verilen armağan. [Aİ] (sozluk.gov.tr E.T. 21.12.2020)

Anlatıda, ana kahraman Ali’ye dev anası tarafından anne ve babasını görmesi için yapılan yardıma ve armağanlara yolluk adı verilmiştir. Bu nedenle yolluk kelimesi masalda, anlam iyileşmesine uğrayarak kullanılmıştır.

“ ‘Sen şimdi çoluğunu çocuğunu topla, filan yirdeki aacın altına var. Dev anamın **yolluğu** diye üç kere elini çırp. Atın araban orda hazır olacah’ diyo. ‘Ammaa, heç orda galma. Sana bi sene izin’ diyo. ‘Pekâlâ’ diyo. Oolan garısını bindiriyo, çoluğunu bindiriyo, anasını bindiriyo arabaya oraya variyo ‘Dev anamın armağanı, **yolluğu** diye üç kere elini çırpyo. Beyaz atlarınan araba geliyo. Araba bi süslenmiş ama bi geniş ama bi gör.’ ” (Yılmaz 2019: 155)

2.3.6. Ahmet Kardeş

kırıklık

1. Kırık olma durumu.

3. İsteksizlik, güceniklik, kırgınlık. (sozluk.gov.tr E.T. 21.12.2020)

İlgili masal metninde incelenen sözcük *gırılığa gitmek* biçiminde yer almaktadır. Bu ifade özellikle halk ağzında cinsel ilişkiye girmek, beraber olmak anlamında kullanılmıştır. Türkçe Sözlükteki anlamının tamamen dışında olumsuz bir anlam ifade ettiği için anlam kötüleşmesinin varlığından söz edebiliriz. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 21.12.2020)

“*Aamet’i çişe bile garısı götürürümüş. Garısı bi gün çişe götürürken havada da ayın ışığı varımış. Diyo ki: ‘Ooof, anam off! Şu ayın ışında da nasıl iyi olur **gırılığa gitmek**’ diyo. Öyle deyince ‘Hele geberesice helee! Seni işemeye bile ben götürüyom. Sen nasıl olur da gırılığın düşünün.’ ” (Yılmaz, 2019: 158)*

avrat

1. Kadın.

2. Karı, eş. [Aİ] (sozluk.gov.tr E.T. 21.12.2020)

“*Hemen dev ordan geçiyö. Bi daha o semtlere uğramıyo. Bunlar da o paralarla zengin oluyolar. Yiyolar, içiyolar muratlarına geçiyolar. Aamet gardaş da gurtuluyo **avradının** elinden, dilinden.*” (Yılmaz, 2019: 160)

dil

1. Ağız boşluğunda, tatmaya, yutkunmaya, sesleri boğumlamaya yarayan etli, uzun, hareketli organ, tat alma organı. (sozluk.gov.tr E.T. 21.12.2020)

İlgili masal metninde dil sözcüğü masal kahramanının eşinin dırdır etmesinden kurtulması anlamında kullanılmıştır. Dilinden çekmek, dilinden kurtulmak gibi ifadeler halk ağzında sıkça kullanılır. Dil burada çok konuşmak, başını şişirmek, dırdır etmek anlamlarında kullanıldığı için anlam kötüleşmesine uğramıştır diyebiliriz. [AK]

“*Hemen dev ordan geçiyö. Bi daha o semtlere uğramıyo. Bunlar da o paralarla zengin oluyolar. Yiyolar, içiyolar muratlarına geçiyolar. Aamet gardaş da gurtuluyo **avradının** elinden, **dilinden**.*” (Yılmaz, 2019: 160)

2.3.7. Hasandır Hasan

ağa

1. Geniş toprakları olan, sözü geçen, varlıklı kimse.

2. Halk arasında sayılan ve sözü geçen erkeklere verilen unvan. [Aİ] (sozluk.gov.tr E.T. 21.12.2020)

“Dışarıda kar yağıyormuş. Uzun yaylalara gidip bir ağanın otağına gidip uzanır. **Ağanın** yanında çalışanlar bu adamı görüp ‘Bu kim? Kimse bu otağa gelip konaklayamaz’ derler.” (Yılmaz, 2019: 160)

uyuz

1. Uyuz böceğinin, üst derinin altına girerek yaptığı kaşıntıdırıcı, bulaşıcı bir deri hastalığı.

6. Hareketli, canlı olmayan, uyuşuk, pısrık, miskin. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 21.12.2020)

“Hasan’a da **uyuz** bir at verirler, ‘Denize doğru gidelim’ derler. Denize gidecekleri yer uzak olunca Hasan’ın idrarı gelir. Atın üstüne idrarını yapar.” (Yılmaz, 2019: 160)

2.3.8. Keloğlan İle Arap

efendi

1. Günümüzde bey unvanından farklı olarak özel adlardan sonra kullanılan ikinci derecede bir unvan. (sozluk.gov.tr E.T. 21.12.2020)

İlgili masal metninde efendi sözcüğü akıllıca, usluca anlamında kullanılmıştır. Anlam iyileşmesine örnektir. [Aİ]

“Bir varımuş bir yohmuş. Tim dimesi hiiç yohmuş. Bazıları masal anlatırmış bazıları usluuu uslu, **efendice** dinlerimiş.” (Yılmaz, 2019: 161)

altın

1. Atom sayısı 79, atom ağırlığı 196,9 olan, 1064 °C’de eriyen, kolay işlenen, yüksek değerli, paslanmaz element, zer (simgesi Au).

3. Altından yapılmış sikke. [Aİ] (sozluk.gov.tr E.T. 21.12.2020)

gümüş

1. Atom numarası 47, atom ağırlığı 107,88, yoğunluğu 10,5 olan, 960 °C’ye doğru sıvı durumuna geçen, parlak beyaz renkte, kolay işlenir ve tel durumuna gelebilen element (simgesi Ag).

2. Bu elementten yapılmış. [Aİ] (sozluk.gov.tr E.T. 21.12.2020)

“ ‘Ben sana bi değirmen veriyim, saa çevirdiin zaman **altın** ahar, sola çevirdiğin zaman **gümüş** ahar’ diyo. ‘Peki’ diyo. Ondan soona değirmeni eve getiriyo. Anasına ‘Aman anaa,

ben bu sefer çoh para gazandım' diyo. Saa çeviriyo **altın** ahıyo, sola çeviriyo **gümüş** ahıyoo. Ondan soona gonuya gomşuya altın gümüüş ikram ediyo.” (Yılmaz, 2019: 162)

ekmek

1. Tahıl unundan yapılmış hamurun fırında, sacda veya tandırda pişirilmesiyle yapılan yiyecek, nan, nanıaziz.

2. İnsanı geçindirecek iş, kazanç. [Aİ] (sozluk.gov.tr E.T. 21.12.2020)

“Tarlani sür, kendi **ekmeeni** çıhart. Hadi Keloolan, güle güle diyolar. Keloolan da geliyo anasına olan biteni anlatıyo. Yiyolaaar, içiyolaaar, murada geçiyolar. Bunlar ermiş muradına, biz çıhalım kerevetine.” (Yılmaz, 2019: 162)

2.3.9. Dilruba İle Yusuf

delikanlı

1. Çocukluk çağından çıkmış genç erkek. (sozluk.gov.tr E.T. 21.12.2020)

İlgili masal metninde delikanlı sözcüğü genç bir kızın yetişip, olgunlaştığını ifade etmek için kullanılmıştır. Türkçe Sözlükteki birinci anlamının aksine delikanlı sözcüğü yalnızca erkeklere değil kızlara da yakıştırılan bir ifade olmuştur. Burada anlam iyileşmesinin varlığından söz edebiliriz. [Aİ]

“Gel zaman git zaman padişahın gızı dünyaya gelmiş. Padişah, verdiği sözü unutmuş. Prenses büyümüş, hanım olmuuş, **deliganlı** gız olmuş. Padişahın rüyasına derviş gelmiş.” (Yılmaz, 2019: 163)

adam

1. İnsan.

7. İyi huylu, güvenilir kimse. [Aİ]

9. Eş, koca. [Aİ] (sozluk.gov.tr E.T. 21.12.2020)

İlgili masal metninde adam kelimesi sözlükteki ilk anlamı dışında kullanılmıştır. Masal ağlamında adam ifadesi olgunluğa erişmesi gereken, eş olmaya uygun hale gelmesi istenen erkek kişiyi ifade etmek için kullanılmıştır. Söz konusu bölümde geçen ifade *adam olmak*, *adam etmek* şeklindedir. Sözlükte yer alan anlamları incelendiğinde adam kelimesinin anlam iyileşmesine uğradığını söylemek yerinde olacaktır.

“Yusuf da pek yahışıklı pek ahıllı bi **çocuhmuş**. Gidiyo bi hafta bezirgânlara su satıyo. Suyu satınca bezirgânların çoh zengin bi beyi varımış. Onun da bi kızı varımış. ‘İlle diyo, ben seni Hindistan’a götürüyüm, orda seni ohuduyum, **adam** idiyim.’ diyo. ‘Ben misafirimize bi danışıyım, soona size söylerim’ diyo. ‘Oolum misafir ne garışır?’ diyollar. ‘Yoh, ben misafirimize sormayınca bi şey diyemem’ diyo. Eve geliyo, ‘Ana’ diyo, ‘Hint bezirgân beyi bana seni Hind’e götürüyüm, orda ohuduyum, orda **adam** idiyim dedi’ diyo.” (Yılmaz, 2019: 164)

çocuk

1. Küçük yaştaki erkek veya kız.

5. Büyükler arasında daha az yaşlı olan kişi. [Aİ] (sozluk.gov.tr E.T. 21.12.2020)

“Yusuf da pek yahışıklı pek ahıllı bi **çocuhmuş**. Gidiyo bi hafta bezirgânlara su satıyo. Suyu satınca bezirgânların çoh zengin bi beyi varımış. Onun da bi kızı varımış.” (Yılmaz, 2019: 164)

karişmak

1. İki veya ikiden çok şey bir araya gelip birbirinin içinde dağılmak, birbirinin içine girmek.

8. İlgilenmek, müdahale etmek, el atmak. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 21.12.2020)

İlgili masal metninde karişmak ifadesi bir konu hakkında, üzerine vazife olmayan kişilerin olaya müdahale etmesi, deyim yerindeyse burnunu sokmaya çalışması anlamında kullanılmıştır. Burada anlam kötüleşmesinin varlığından söz edilebilir.

“ ‘Ben misafirimize bi danışıyım, soona size söylerim’ diyo. ‘Oolum misafir ne **garışır**?’ diyollar. ‘Yoh, ben misafirimize sormayınca bi şey diyemem’ diyo. Eve geliyo, ‘Ana’ diyo, ‘Hint bezirgân beyi bana seni Hind’e götürüyüm, orda ohuduyum, orda adam idiyim dedi’ diyo.” (Yılmaz, 2019: 164)

bey

1. Erkek adlarından sonra kullanılan saygı sözü.

9. Zengin, ileri gelen kimse, bay. [Aİ] (sozluk.gov.tr E.T. 21.12.2020)

“Gidiyo bi hafta bezirgânlara su satıyo. Suyu satınca bezirgânların çoh zengin bi **beyi** varımış.” (Yılmaz, 2019: 164)

yoklamak

1. Dokunarak incelemek.

4. Ziyaret veya sağlığını sormak amacıyla birine gitmek. [Aİ] (sozluk.gov.tr E.T. 21.12.2020)

“*Variyo diyo ki: ‘Padişah efendi hastaymış da ben onu **yohlamaya** geldim’ diyo. ‘Git nene işine’ diyollar.*” (Yılmaz, 2019: 165)

medeniyet

Uygarlık. (sozluk.gov.tr E.T. 21.12.2020)

İlgili masal metninde medeniyet sözcüğü uygarlık manasında kullanılmamıştır. Masal metninde *medeniyeti öğrenmek* ifadesi yer alır, bu ifade de bir coğrafyanın kültürünü öğrenmek, bir yerin usul erkânını, yazılı olmayan kurallarını öğrenmek anlamına gelir. Dolayısıyla anlam iyileşmesi örneğidir. [Aİ]

“ *‘Her gün halayıklar beni gırh basamah merdivenden çihariyollar, gırh basamah merdivenden geri indiriyollar’ diyo. Oolan incelikleri **medeniyeti** öğrenmiş ya hoşuna gidiyo.*” (Yılmaz, 2019: 166)

2.3.10 Keloğlan İle Köse

çırak

1. Zanaat öğrenmek için bir ustanın yanında çalışan kimse.

2. Dükkânda ayak işlerine bakan kimse. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 21.12.2020)

İlgili masal metninde çırak kelimesi, bir kişinin ayak işlerine bakması kastedilerek kullanılmıştır. Dolayısıyla kelimenin masal bağlamındaki anlamı göz önüne alınırsa anlam kötüleşmesine uğradığı sonucuna ulaşılmaktadır.

“ *‘Aaman kel oolum, keleş oolum sen sen ol, dolaş dilen de tek köseye **çırak** olma’ diyo. Oolan babası ne dediyse ‘Peki baba, peki baba, peki baba’ diyo, oolanın babası ölüyoo. ‘Haaa! Demek ki köse kötü bi insan ben gidiyim buna **çırak** oluyum. Buna dünyanın kaç bucah olduğunu gösteriyim’ diyo.*” (Yılmaz, 2019: 169)

dar

1. İçine alacağı şeye oranla ölçüleri yetersiz olan, geniş ve bol karşıtı

4. Sıkıntılı [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 21.12.2020)

Dar kelimesi masal metninde, anlam kötüleşmesine uğrayarak sıkıntılı durumları anlatmak için kullanılmıştır.

“Diyo ki: ‘Ah oğlum! Benim de başımı **darda** goydun. Hadi, sana saçımdan bi tel veriyim sen git şurdan’ diyo. ‘Eğer ki başın dara gelirse, filan yirde benim bacım var.’ ” (Yılmaz, 2019: 153)

“ ‘Bu elmayı sen başın **dara** girdimiydi ye. Başın dara girmeyince sahnun elmayı kesme!’ diyo. ” (Yılmaz 2019: 154)

“ ‘Napıyım, uuraştım didindim, **dar** vahit oldu. Ben de yorulдум, canım sıhıldı, ekme de yedim, yourdu da’ diyo.” (Yılmaz 2019: 170)

gül

1. Gülgillerin örnek bitkisi.

2. Bu bitkinin katmerli, genellikle kokulu olan çiçeği. (sozluk.gov.tr E.T. 21.12.2020)

İlgili masalda gül sözcüğü bitki anlamında kullanılmamıştır. Gül sözcüğü hatır sözcüğü ile yan yana kullanılarak gül hatır haline gelmiştir. Karşıdaki kişiyi kırmamak için söylenen bir ifadeye dönüşmüştür. Anlam iyileşmesine uğradığı ifade edilebilir. [Aİ]

“ ‘Aman Keloolan, şu düdüü bana ver’ diyo. ‘Yoooh, Köse emmi! Senin elinden başka şey çıhar da. Ben mesuliyetin sahibi olmayım.’ ‘Aman itme, gitme Keloolan!’ ‘Yoooh! Veremem. Çoh isteyen oldu da kimseye vermedim’ diyo. ‘Keloolan herkes sana naadar para veriyosa, iki gatını veriyim’ diyo. ‘Hadi senin **gül** hatrın için elli altına veririm’ diyo.” (Yılmaz, 2019: 171)

2.3.11. Kötü Kız Kardeş İle İyi Kız Kardeş

temiz

1. Kirli, lekeli, pis, bulaşık olmayan, arı, pak, münezzeh, hijyen, hijyenik.

4. Ahlakça lekesiz, necip, nezih. [Aİ] (sozluk.gov.tr E.T. 21.12.2020)

“Zamanlardan bir zaman, köyün birinde biri fakir biri zengin iki kız gardeş yaşarmış. Zengin kız gardeş olduhça cimri, olduhça haset, fesat bi kimseymiş. Gız gardeşi de nahadar fakirse o hadar alçah gönüllü, **temiz** vicdanlı bi insanımış.” (Yılmaz, 2019: 172)

tatlı

1. Şeker tadında olan.

5. Sevimli, hoş. [Aİ] (sozluk.gov.tr E.T. 21.12.2020)

“Onlara da diyo: ‘Ah, maşallah! Ne hadar güzel, ne hadar **tatlısınız** ben hiç sizi görmemişim’ diyo. Kediler de, ‘Mırnaav! İn aşşaa’ diyolar. Gadın bu sefer tekir kedileri görüyo. ‘Yarabbiim! Bu hadar mı güzel olunur, siz ne hadar güzelmişsiniz’ diyo.” (Yılmaz, 2019: 172)

bayılmak

1. Baygın duruma girmek, uyur gibi olmak, kendinden geçmek, kendini kaybetmek.

2. Çok hoşlanmak, çok sevmek. [Aİ] (sozluk.gov.tr E.T. 21.12.2020)

“ ‘Ayyy!’ diyo, görünce **bayılıyo**. ‘Amaan, sen ne hadar güzel bi kedisin, ben hayatımda hiç böyle güzel bir kedi görmedim’ diyo.” (Yılmaz, 2019: 172)

eğlenmek

1. Neşeli, hoşça vakit geçirmek.

2. Bir kimsenin herhangi bir kusuru veya zayıf noktası ile alay etmek. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 21.12.2020)

“Ablası da, haset ablası, ‘Gidiyim de’ diyo, ‘bizim kız nooldu? Bi bahayım, onlan alay edeyim. Biraz **eeleniyim** onla’ diyo. Gelse bahsa ki gapının giyından pırlantalar, zümrütler, elmaslar, ortalua saçılmış.” (Yılmaz, 2019: 172)

2.3.12. Edi İle BÜdü

ekşi

1. Sirke veya limon tadında olan.

İlgili masal metninde ekşi sözcüğü hoş olmayan, insanı rahatsız eden koku anlamında kullanılmıştır. Anlam kötüleşmesine uğramıştır. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 21.12.2020)

“Gitmiş, yolun giyındaa eti bi güzel yemiş. Soona da gazanın içini atının bohuyla bi güzel doldurup gitmiş. Nede soona iki bacı gazanın yanına gelmişler. Atın bohu da **ekşi ekşi kohuyomuş**.” (Yılmaz, 2019: 179)

sopa

1. Kalın değnek.

2. Dayak, ketek. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 21.12.2020)

İlgili masal metninde sopa kelimesi, sopa çekmek biçiminde kullanılmıştır. Sözlükte yer alan anlamlarına da bakıldığında sopa ifadesinin dayak atmak, dövmeş şeklindeki olumsuz anlamlara geldiği görülmektedir. Dolayısıyla sopa kelimesinin anlam kötüleşmesine uğradığını söylemek yerinde olacaktır.

“Gocaları o gızlara sorma mı? ‘Derdiniz neydi, onun uçu mu gittiydiiz?’ demişler bunlara iyice bi zopa çekmişler, gapiya atmışlar. Bunları gocaları dövüp gapiya atınca bunlar ahıllanmışlar.” (Yılmaz, 2019: 180)

2.3.13. Mahmutoğlu

velet

1. Oğul, çocuk.

2. Çocukları paylarken kullanılan bir söz. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 21.12.2020)

“Maamudoolu pislii yerden alıyo, yarasının üstüne koyuyo. Üstüne de guşaa sarıyo. Yattu yerden galhıyo, gapiyu üstüne kitliyo. Gendi de gapının arhasına sahlanıyo. Arab aazının dolusu baarıyo, ‘Ulaa, ulaa, ula! Ya veled!’ diyo. Yani, çocuk aç kapıyı demek istiyo.” (Yılmaz, 2019: 181)

pislik

1. Kir.

2. Dışkı, necaset. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 21.12.2020)

“Tesadüf bu ya, at da o anda pisliyo. At pisleyincek, Maamudoolu pislii yerden alıyo, yarasının üstüne koyuyo. Üstüne de guşaa sarıyo. Yattu yerden galhıyo, gapiyu üstüne kitliyo. Gendi de gapının arhasına sahlanıyo.” (Yılmaz, 2019: 181)

2.3.14. Ahmet Çocuk

adi

1. Değersiz, kötü, sıradan, hiçbir özelliği olmayan.

2. Aşağılık, alçak. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 22.12.2020)

İlgili masal metninde adi kelimesi sözlükte ifade edilmiş olan birinci anlamında kullanılmamıştır. Masal bağlamında aşağılık, alçak manasında kullanılarak anlam kötüleşmesi örneği göstermiştir.

“Vezir, ‘Emrine aamadeyim, emret padişaham’ diyo. Padişah soruyo: İnsanların en **aadisi** ney?” (Yılmaz, 2019: 182)

“Vezir soruyo. ‘Söyle bahalım oolum insanların en **aadiisi** ney?’ ‘Çingene’ diyo Aamet.” (Yılmaz, 2019: 182)

çingene

1. Hindistan'dan çıktıkları söylenen, dünyanın çeşitli yerlerinde yaşayan bir topluluk.

2. Bu topluluktan olan kimse, Çingen, Kıpti, Roman. (sozluk.gov.tr E.T. 22.12.2020)

“ ‘Oolum sana üç sual sorsam, cevap verebilir misin?’ diyo. ‘Sen bi sor da amca belkit veririm’ diyo. Vezir soruyo. ‘Söyle bahalım oolum insanların en **aadiisi** ney?’ ‘Çingene’ diyo Aamet.” [AK] (Yılmaz, 2019: 182)

“ ‘Hiç öyle olur mu amcacum. İnsanların en **aadisi** çingenedir çünkü **çingenin** değil insan oldu, meshebi bile belli deildir. Her gıluva gireller’ diyo.” [AK] (Yılmaz, 2019: 182)

tatlı

1. Şeker tadında olan.

6. Hoşa gidecek bir biçimde, tatlılıkla. [Aİ] (sozluk.gov.tr E.T. 22.12.2020)

“Padişah eve gelip de beni ilk sorduunda uyuyo de. İkinci geldiinde **datlı**, **datlı** uyuyo de. Üçüncü geldiinde de pek **datlı** uyuyo evladım ben ona gıyamam de.” (Yılmaz, 2019: 184)

2.3.15. Keloğlan İle Bezirgânlar

kesmek

1. Bıçak, makas vb. bir araçla bir şeyi ikiye ayırmak, parçalamak, doğramak.

25. Vahşice öldürmek. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 22.12.2020)

“ ‘Burda doksan dokuz tane kafa **kestim**. Seni de **kestikten** sonra tövbe edecektim. Şimdi tövbe olsun’ demiş. Dev Keloolana dört tane nar vermiş. ‘Bunları sakın kimseye verme’

demiş. Keloğlan, 'Bir anam var ona veririm' demiş. Dev bunu kabul etmiş, gitmiş.” (Yılmaz, 2019: 185)

akmak

1. Sıvı maddeler veya çok ince taneli katı maddeler bir yerden başka bir yere doğru gitmek. (sozluk.gov.tr E.T. 22.12.2020)

İlgili masal metninde akmak ifadesi gönül sözcüğü ile birlikte kullanılmıştır. Karşıdaki kişiden hoşlanmak, onu sevmek anlamında kullanıldığı için anlam iyileşmesine uğramıştır diyebiliriz. [Aİ]

“ ‘Kız çok güzel ve zengin. Ben kızı hak edemem’ demiş. Keloğlan ağanın kızını görmüş, âşık olmuş. ‘Ağanın kızını ben alırım’ demiş Keloolan. Ama ağa gızına Keloolan’ı layık görmüyomuş. Kızın gönlü de Keloolan’a **akmış**.” (Yılmaz, 2019: 186)

2.3.16. Üç Kız Üç Çiçek

çağ

1. Zaman dilimi, vakit.

2. Hayatın çocukluk, gençlik vb. dönemlerinden her biri, yaş. [Aİ] (sozluk.gov.tr E.T. 22.12.2020)

“Kızların evlenme **çağı** gelmiş ama padişah kızlarını kimseye vermiyomuş. Bi yaşlı kadın gelmiş. Kızlar ona, ‘Teyze bizim evlenme **çağımız** geldi. Babam bizi evermiyo. Napalım?’ demişler. Kızlar böyle diyincek yaşlı kadın, ‘Üç tane meyve alın. Biri çok olmuş, zamanı geçmek üzere olsun. Birisi **çağında**, birisi hafif yencek şekilde olsun. Bu üç meyveyi götürün babanıza verin’ demiş.” (Yılmaz, 2019: 187)

2.3.17. Yedi Yıl Ölü Başı Bekleyen Kız

solmak

1. Rengini yitirmek, rengi uçmak.

2. Tazelikliğini, diriliğini veya parlaklığını yitirmek. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 22.12.2020)

“Köyün birinde bi gız var ımış. Bu gız yolda yürürkene bi dene guş gelmiş gızın başına ‘Gız başına ne gelecek, gız başına ne gelecek?’ demiş. Gız da saralmış **solmuş**. Anası

babası 'Gızım saraldın soldun, yoosam başına bi şe mi gelecek' demişler.' (Yılmaz, 2019: 188)

kara

1. En koyu renk, siyah, ak, beyaz karşıtı.

3. Esmer. (sozluk.gov.tr E.T.22.12.2020)

İlgili masal metninde kara sözcüğü, çingene göçünde bulunan çirkin, esmer bir kız tanımlamak için kullanılmıştır. Masal bağlamında kara sözcüğü anlam kötüleşmesine uğramıştır. [AK]

"Gız dışarda yürürkene yolda bi cingan göçü gidiyomuş. Gız cingan göçüne 'Aalenin, aalenin. Bi dene herifim var. Buralar bağa yadırgı. Herifimin astaplarını yıhıycam. Yanıma bi arhadaş arıyom. Bağa bi dene yoldaş verseniz' demiş. Onlarda buna gara zötte gibi bi gız vermişler. Gız, bu cingan gızını alıp eve getirmiş. Herifinin astaplarını atına yüklemiş. Cingan gızıynan çamaşır yıhamaya gitmişler. Gız çamaşırı yiharkene, cingan gızına başında geçenleri bir bir anlatmış." (Yılmaz, 2019: 188)

herif

1. Güven vermeyen, aşağı görülen, bayağı kimse.

3. Evin erkeği. [Aİ] (sozluk.gov.tr E.T. 22.12.2020)

"'Vallaaa herif!' demiş, vaadettin sen. 'Gel bu gızı gurda verelim. Bir tek gızımız al bebek gül bebek de büyüttük amma verelim' demiş." (Yılmaz, 2019: 150)

"Bi gün zabaan köründe, gızın herifi kalhıyo. Cingan gızına 'Ben şehre gidiyom ne ısmarlıyosan ısmarla. Arhadaşına da ne istiyosa sor da alıyım' diyo. Cingan gızı da gıza, 'Ne istiyon?' diyi soruyo. Gız da, 'Herifine söyle, bana bi dene sabır daşı, sabır guşu, el ileeni, ıbrıh bi de ustura alsın. Alırsa aldı, almazsa yoluna kör duman çöksün de gelemesin' diyo. Cingan gızı da gızın istediklerini herifine söylüyo." (Yılmaz, 2019: 189)

keşiflemek

1. Ortaya çıkarma, meydana çıkarma. (sozluk.gov.tr E.T. 22.12.2020)

İlgili masal metninde keşiflemek ifadesi, birini gizlice izlemek, birine habersiz şekilde bakmak kısacası gözetlemek anlamına gelmiştir. Anlam kötüleşmesine uğramıştır. [AK]

"Gızın herifi, yol boyunca gızı düşünüyö. Neysem gızın ısmarladıklarını alıyo masanın üstüne goyuyo. Gendide sahlanıp gızı kişifliyo. Gız geliyo, ısmarladıklarını alıyo, 'Ben

anamın babamın bi dene gızıydım. Yedi sene başında bekledim de cingan gızıynan gelin güvey oldu.’” (Yılmaz, 2019: 189)

2.3.18. Kırk Gün Ölü Baş Bekleyen Kız

sızlamak

1. Hafifçe ağrımak.
2. Yakınmak. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 22.12.2020)

İlgili masal metninde sızlamak ifadesi ağlamak, sızlamak biçiminde yer almıştır. Sızlamak ifadesi sızlanmak biçiminde de karşımıza çıkmaktadır, her iki kullanımda da anlam kötüleşmesinin varlığından söz edebiliriz.

*“Gız yaarnını silkelemiş böyle, silkelenerek nası vurduysa gapı açılmış, gız içeri girmiş. Gız içeri girmiş gapı gapanmış. Aalamış **sızlamış**, nası babası bağırmiş çağırmiş, mümkünü yoh gapı açılmamış.”* (Yılmaz, 2019: 190)

çingene

İlgili masal metninde çingene sözcüğü, çingene kızını tanımlamak için kullanılmıştır. Masal bağlamında çingene kızı çirkin, kara, kuru, yalancı, düzenbaz olarak tanımlanmıştır. Dolayısıyla masal bağlamında çingene anlam kötüleşmesine uğramıştır. [AK]

*“Cingan gızı gendini cingan olarak degil de öbürünü **cingan** olarak anlatmış. Ben **cingan** gızıyım dimemiş. ‘Ben senin gırh gün gırh gece başını bekledim. Senin uyanacağını bildim, senlen evlenmek için burda galdım’ demiş. Oolan da, ‘Sen benim gırh gün gırh gece başını beklediysen ben de senlen evlenirim’ demiş. Ondan soona öbür gız gelmiş eve girmiş.”* (Yılmaz, 2019: 191)

bembeyaz

1. Çok beyaz, apak.
2. Pırıl pırıl, apaçık bir biçimde. [Aİ] (sozluk.gov.tr E.T. 22.12.2020)

İlgili masal metninde bembeyaz ifadesi masala konu olan kızın teninin rengini, güzelliğini betimlemek amacıyla kullanılmıştır. Özellikle masalarda beyaz ten kabul görmüş güzellik göstergesidir. Dolayısıyla renk olan beyaz anlam iyileşmesine uğrayarak güzellik göstergesi haline gelmiştir.

“Cingan gızı oolanı gandırmuş bu güzel gızı da oolana cingan gızı diye tanıtmuş. Gel çekice cingan gızı, git küreğe cingan gızı... Oolan'ın galbinde de bi şübhe! ‘Allah Allah!’ diyo. ‘Cingan gızı diyo amma cingan gızı didiği pırıl pırıl **bembeyaz** bu gapgara’ diyo. Bunu da cingan gızına söylüyo. Gız diyo ki: ‘Cenab-ı Allah beni böyle yaratmış onu da öyle yaratmış. Senin gırh gün gırh gece başını bekleyen benim’ diyo.” (Yılmaz, 2019: 191)

kapkara

1. Çok kara, her yanı kara, simsiyah. (sozluk.gov.tr E.T. 22.12.2020)

İlgili masal metninde, yukarıda açıklanan bembeyaz sözcüğüne karşıt bir söyleyiş vardır. Bembeyaz güzelliği ifade ederken kapkara sözcüğü çirkinliği, göze hoş gelmeyen durumları anlatmak için kullanılmıştır. Özellikle kapkara betimlemesi çingene kızlarına yapılmıştır. Kelimenin anlam kötüleşmesine uğradığını söyleyebiliriz. [AK]

“Cingan gızı oolanı gandırmuş bu güzel gızı da oolana cingan gızı diye tanıtmuş. Gel çekice cingan gızı, git küreğe cingan gızı... Oolan'ın galbinde de bi şübhe! ‘Allah Allah!’ diyo. ‘Cingan gızı diyo amma cingan gızı didiği pırıl pırıl bembeyaz bu **gapgara**’ diyo. Bunu da cingan gızına söylüyo. Gız diyo ki: ‘Cenab-ı Allah beni böyle yaratmış onu da öyle yaratmış. Senin gırh gün gırh gece başını bekleyen benim’ diyo.” (Yılmaz, 2019: 191)

saf

1. Katıksız, arı, katıksız, halis, has.

3. İyi niyetli, art niyetsiz. [Aİ] (sozluk.gov.tr E.T. 22.12.2020)

“Öbürü naadar iyi galpli amma **saf**, oolanı didiğine uyduramıyo. Cingan gızı fena, oolanı gendine ganaat ittiriyo, gendine inandırıyo.” (Yılmaz, 2019: 191)

2.3.19. Yedi Kardeşin Bir Bacısı

gaz

1. Normal basınç ve sıcaklıkta olduğu gibi kalan, içinde bulunduğu kabın her yanına yayılma ve bu kabın iç yüzeyinin her noktasına basınç yapma özelliğinde olan akışkan madde.

3. Sindirim borusunda, ağızdan yutulan hava ile mayalanma sonucu oluşan uçucu maddelerin karışması. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 22.12.2020)

İlgili masal metninde gaz sözcüğü, gaz kaçırmak ifadesiyle kullanılmıştır. Türkçe Sözlükteki birinci anlamından tamamen farklı bir anlama gelmiş olan gaz- gaz kaçırmak ifadesi osurmak anlamına gelmiştir. Masal bağlamında gaz kaçırmak, utanç verici bir eylem olarak ifade edildiğinden ilgili sözcük anlam kötüleşmesine uğramıştır.

“Gızlarla topluluhta birleşmişler. Oturmuş çocuklar oyun oynuyollarmış. Çocuklardan biri oyun oynayakene **gaz** kaçırılmış. O demiş: ‘Ben yapmadım, annem ölsün.’ O demiş: ‘Ben yapmadım, babam ölsün.’ O demiş: ‘Ben yapmadım, gardeşim ölsün.’ O demiş: ‘Bacım ölsün.’ Bu demiş ki: ‘Ben yapmadım, benim kimsem yoh. Ya ben ölüyüm ya da ala bötçüm ölsün.’” (Yılmaz, 2019: 193)

şavk

Işık. (sozluk.gov.tr E.T. 22.12.2020)

Halk ağzında ışık anlamında kullanılan sözcük masal metninde anlam iyileşmesine uğrayarak, güzel bir kızın görüntüsü, yansıması, parlaklığı anlamında kullanılmıştır. İlgili sözcük anlam iyileşmesine uğramıştır. [Aİ]

“Aaşam olunca gardeşleri eve geliyo. Gelseler ki dünya güzel bahmalara giyaman bir gızın **şavkı** düşüyo. Oolanlar soruyolar: ‘Bu gız da neyin nesi?’ diyolar. Cüce oolan da, ‘Bizim bi bacımız varımış. Annem oolan deel gız doourmuş da cadı garısı bize oyun oynamış. Böyle böyle olmuş’ diyince, biri demiş ki: ‘Ben gardeşim kutludan elbise diktirecem.’ Biri demiş: ‘Ben gardeşime küpe alacam.’ Ötağ demiş: ‘Ben gardeşime bilezik alacam.’ Biri demiş: ‘Ben gardeşime saat alacam.’ Bunlar gızı donatmışlar, giydirip guşatmışlar, bahmalara giyaman dört dörtlük gız yapmışlar.” (Yılmaz, 2019: 194)

hanım

1. Kız ve kadınlara verilen unvan, bayan.

2. Kadın, eş. [Aİ] (sozluk.gov.tr E.T. 22.12.2020)

“Cingan gızı bunlarda galiyo. Gardeşi eve gelince, ‘Bacım bana **hanım** bulmuş’ diye bu gızla evleniyo. Cingan gızı eve iyice yerleşince bu gızı evde istemiyo.” (Yılmaz, 2019: 194)

2.3.20. Kuyudaki Yusuf

elma

1. Gülgillerden, çiçekleri pembe veya beyaz bir ağaç.

2. Bu ağacın kabuğu parlak, sert, kırmızı, sarı ve yeşil renkte, kokusu hoş, tadı ekşi veya tatlı, dokusu gevrek, ufak çekirdekli meyvesi. (sozluk.gov.tr E.T. 22.12.2020)

İlgili masal metninde elma sözcüğü sözlük anlamı dışında kullanılmıştır. Masal bağlamında elma gibi yanak ifadesi yer alır. Güzelliği, dolgunluğu, canlılığı betimlemek anlamında kullanılarak anlam iyileşmesine uğramıştır. [Aİ]

“Böyük gızla ortanca gız iyi, zararı yoh da, üçüncü, güççük gız daha bi gözelmış. Yusuf da çoh gözelmış. **Elma** gibi yanahları, **filcan** gibi gözleri varımış.” (Yılmaz, 2019: 198)

fincan

1. Çay, kahve vb. sıcak şeyler içmekte kullanılan, genellikle kulplu, porselen veya camdan yapılmış küçük kap. (sozluk.gov.tr E.T. 22.12.2020)

İlgili masal metninde fincan sözcüğü, fincan gibi göz biçiminde yer almaktadır. Masal bağlamında gözlerin iri, parlak ve güzel olduğunu ifade etmektedir. İlgili sözcük anlam iyileşmesine uğramıştır. [Aİ]

“Böyük gızla ortanca gız iyi, zararı yoh da, üçüncü, güççük gız daha bi gözelmış. Yusuf da çoh gözelmış. **Elma** gibi yanahları, **filcan** gibi gözleri varımış.” (Yılmaz, 2019: 198)

2.3.21. Erkek Kılığına Giren Kız

ocak

1. Ateş yakmaya yarayan, pişirme, ısıtma, ısınma vb. amaçlarla kullanılan yer.

10. Ev, aile, soy. [Aİ] (sozluk.gov.tr E.T. 22.12.2020)

“Bir varımış bir yoğumuş. Alla’an gulu darıdan çoumuş. Evvel zaman içinde galbur saman içinde iki dene elti varmış. Bunlardan birinin yedi dene oolu öbürün de yedi dene gızı varımış. Yedi oolu olan gadın, eltisine her gün laf vuruyomuş: ‘Senin yedi gızın var, gız neye yarar. Benim oullarım **ocah** tüdecek senin soyun tütmecek’ diye gahıç gahıyomuş.” (Yılmaz, 2019: 201)

tütmek

1. Duman veya buhar çıkarmak.

3. Yaşamak, varlığını sürdürmek. [Aİ] (sozluk.gov.tr E.T. 22.12.2020)

İlgili masal metninde tütmek sözcüğü, soyu tütmek biçiminde kullanılmıştır. Yaşamak, varlığını sürdürmek anlamına gelir. Bahsi geçen sözcük anlam iyileşmesine uğramıştır.

“Bir varımış bir yoğumuş. Alla’an gulu darıdan oumuş. Evvel zaman içinde galbur saman içinde iki dene elti varmış. Bunlardan birinin yedi dene oolu brn de yedi dene gızı varımış. Yedi oolu olan gadın, eltisine her gün laf vuruyomuş: ‘Senin yedi gızın var, gız neye yarar. Benim oullarım ocak **tdecek** senin soyun **ttmeyecek**’ diye gahi gahıyomuş.” (Yılmaz, 2019: 201)

2.3.22. Hri Kızı (I)

şavk

ışık. (sozluk.gov.tr E.T. 22.12.2020)

Halk ağzında ışık anlamında kullanılan sözcük masal metninde anlam iyileşmesine uğrayarak, güzel bir kızın görüntüsü, yansımaları, parlaklığı anlamında kullanılmıştır. İlgili sözcük anlam iyileşmesine uğramıştır. [Aİ]

“Bunlar goymuş hacca gitmişler. Hri de bir güzel, bir güzel bahmalara giyaman. Ne yannı dönse şavkı o yannı düşüyo. Yüzünde de devamlı peeyne geziyo ki şavkı düşmesin. Hri, hep bi odanın içinde babasıgil gelene gadar hiç bi yannı ihmamaya garar vermiş. Her gün hoca yemaani getiriyomuş, gapıyı tıhırdatıyomuş. ‘Hri gızım yemaani al’ diyomuş. Bırahıyomuş gidiyomuş. Hri de gapıyı aıyomuş, yüzünün **şavkı** hocanın üstüne dşyomuş.” (Yılmaz, 2019: 202)

sümbül

Zambakgillerden, soğanla üretilen, 15-20 santimetre ykseklisinde, çiçekleri keskin kokulu ve türlü renkli, çok yıllık bir ss bitkisi. (sozluk.gov.tr E.T. 22.12.2020)

İlgili masal metninde sümbül sözcüğü sözlükteki anlamında kullanılmamıştır. Masal bağlamında sümbül sözcüğü, sümbül çiçeğine benzetme yoluyla saın uzun ve gr olduğunu betimlemek, güzel olduğunu vurgulamak maksadıyla kullanılmıştır. Bahsi geçen kelime anlam iyileşmesine uğramıştır. [Aİ]

“Gız böyle deyişin Hri’nn ansıyla babası goşarah gelmişler. ‘Sen Hri msn yoosa?’ dimişler. Gız gafasındaa şapgayı çıkarmış. Saçları **sümbül** gibi dökülmüş. ‘Hrim Hrim’ diyi baarışıp aalaşmışlar.” (Yılmaz, 2019: 204)

2.3.23. Hüri Kızı (II)

kırık

1. Kırılmış olan.

Kadının veya erkeğin yasalara ve törelere aykırı olarak ilişki kurduğu erkek veya kadın. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 22.12.2020)

“Dayısı ses vermiyomuş. Aracı kapıyı açsa baksa ki dayı kızıl kan içinde. Bunlar hacdaki Hüri'nin anayla babasına bir mektup yazıvermişler. Mektupta kıza on tane **kırık** yazmışlar. Hüri'nin anasıyla babası mektubu alınca, ‘Biz küçük yaşımızdan beri hacıya gidiyok. Namusumuz çok önemli. Şimdi biz bu köye varamazık.’” (Yılmaz, 2019: 204)

gavur

1. Dinsiz kimse.

2. Müslüman olmayan kimse.

3. Merhametsiz, acımasız. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 22.12.2020)

“Şah İsmail Hüri'nin kaldığı evin kapısına gelmiş, ‘Hüri aç kapıyı ben Ali'yim. Hüri aç kapıyı ben Mehmed'im...’ demiş. Hüri, ‘**Gavur** dayım, papaz dayım bu kez de bu oyunu mu çıkardı bana?’ demiş, kapıyı açmamış. ‘Hüri aç kapıyı ben gardaşın Gani'yim’ demiş. ‘Gardaşım Gani bu lafı bana söylemez. Sen gardaşım değelsin’ demiş.” (Yılmaz, 2019: 205)

papaz

1. Hristiyan din adamı, peder. (sozluk.gov.tr E.T. 22.12.2020)

İlgili masal metninde papaz sözcüğü, yalancı, düzenbaz, çıkarıcı bir kişiyi ifade etmek amacıyla kullanılmıştır. Bahsi geçen sözcük anlam kötüleşmesine uğramıştır. [AK]

“Şah İsmail Hüri'nin kaldığı evin kapısına gelmiş, ‘Hüri aç kapıyı ben Ali'yim. Hüri aç kapıyı ben Mehmed'im...’ demiş. Hüri, ‘Gavur dayım, **papaz** dayım bu kez de bu oyunu mu çıkardı bana?’ demiş, kapıyı açmamış. ‘Hüri aç kapıyı ben gardaşın Gani'yim’ demiş. ‘Gardaşım Gani bu lafı bana söylemez. Sen gardaşım değelsin’ demiş.” (Yılmaz, 2019: 205)

şavk

İşık. (sozluk.gov.tr E.T. 22.12.2020)

Halk ağzında ışık anlamında kullanılan sözcük masal metninde anlam iyileşmesine uğrayarak, güzel bir kızın görüntüsü, yansıması, parlaklığı anlamında kullanılmıştır. İlgili sözcük anlam iyileşmesine uğramıştır. [Aİ]

“Allah tarafından bir geyik gelirmiş. Selvi ağacı eğilirmiş geyiği yukarı çıkarırmış. Hüri geyiği emermiş. Geyik sonra geri inermiş. Dirkene Hüri orda daha bir güzelleşmiş. Hüri'nin yüzünün **şavkı** punara düşermiş. Bir bey oğlu varmış. Bey oğlu yanında korumasıyla hergün ava çıkarmış. Birgün avda beyin oğlu Arab'ı suya salmış. Arab suda kızı görmüş, 'Ben bu kızı nasıl tutacam?' demiş, kendini suya atmış ama kız yok.” (Yılmaz, 2019: 206)

2.3.24 Tembel Ahmet

saf

1. Katıksız, arı, katışıksız, halis, has.
2. Kurnazlığa akli ermeyen, kolaylıkla aldatılabilen, bön, safdil. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 22.12.2020)

“Bazısı da 'Yoh yoh, bu öyle **saf** maf duruyo amma ya padişaa söylerse en iyisi götürerek' demişler, atı götürmüşler. Varmışlar, 'Falanca yerdee gulun, bu atı saa hediye etti' demişler.” (Yılmaz, 2019: 208)

yakmak

1. Yanmasını sağlamak veya yanmasına yol açmak, tutuşturmak.
13. Yıkıma, zarara yol açmak, büyük bir zarara uğratmak, mahvetmek. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 22.12.2020)

“ 'En iyisi ben bu guluma gızım Hanım Sultan'ı veriyim' demiş. 'Gidin o guluma padişah, gızı Hanım Sultanı sana verdi diyin' demiş. Askerler de, 'Eyvaah! **Yaktı** Hanım Sultanı' demişler. Padişah, 'Damadımı getirin' demiş.” (Yılmaz, 2019: 208)

2.3.25. Ar Damarı

daralmak

1. Dar duruma gelmek, küçülmek.
6. Başı dara gelmek, bunalmak. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 22.12.2020)

“Bi gün padişaan oolunun canı daralmış. **Daraltısını** alsın diyi atına binmiş, gezmeye çıhmiş. Atıyna gidekene bi gıza iraslamiş. Gız o gadar gözelmış ki bi bahan bi daa baharmış. Padişaan oolu da, bi bahmiş bi daa bahıyım dirkene gıza aşşih olmuş.” (Yılmaz, 2019: 208)

yüzsüz

1. Yüzü olmayan.

2. Utanmaz, sıkılmaz, çekinmez, arsız. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 22.12.2020)

“Ev saabı gapıyı açınca bahsa ki gene o dilenci. ‘Sana ekmek verdim ya. Gene niye geldin?’ dimiş. Oolan ‘Bi daa versen batan nı? Çoh acıdım, verdiin ekmekle doymadım’ dimiş. Ev saabı da, ‘Naadar **yüzsüz** dilenciymiş, soyhasında galsın.’” (Yılmaz, 2019: 211)

2.3.26. Zaarın Uşahları

çingene

1. Hindistan'dan çıktıkları söylenen, dünyanın çeşitli yerlerinde yaşayan bir topluluk.

2. Bu topluluktan olan kimse, Çingen, Kıpti, Roman. (sozluk.gov.tr E.T. 22.12.2020)

İlgili masal metninde ve daha önce incelenen masal metinlerinde çingene sözcüğünün anlam kötüleşmesine uğradığını ifade edebiliriz. Masal metninde çingene kızının, iyilik bilmediği, sarayda bile yaşasa hala geldiği topluluktaki olumsuz davranışlarını devam ettirdiği anlatılır. [AK]

“ ‘İmkânsız bi yerden aldım.’ ‘Allah Allah söyliyecen ana’ diyo. ‘Bi yerde **cingan** gidiyodu ondan aldım’ diyo. Öyleliğlen haakim korhuyo, üç gardeşe ‘Hadi gahın gidin, benim başımı belaya sohacaanız’ diyo.” (Yılmaz, 2019: 214)

2.3.27. Şemsi Baani

deli

1. Aklını yitirmiş olan, akli dengesi bozulmuş olan, mecnun.

3. Davranışları aşırı ve taşkın olan (kimse), çılgın. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 22.12.2020)

“Allah’ın **deli** gulları çohmuş.” (Yılmaz, 2019: 214)

can

1. İnsan ve hayvanlarda yaşamayı sağlayan ve ölümlle vücuttan ayrılan madde dışı varlık.

4. Kişi, birey. [Aİ] (sozluk.gov.tr E.T. 22.12.2020)

“Yüzerken yüzerken bi yaşlı ebe dede varmış. Onların da hiç çocukları olmuyomuş. Sandığı bunlar görmüşler. Sandığı görünce ‘Beeey’ demiş kadın. “Bunun içinde mal ise senin olsun, **can** ise benim olsun.’ ” (Yılmaz, 2019: 215)

kuzu

1. Koyun yavrusu. (sozluk.gov.tr E.T. 22.12.2020)

İlgili masal metninde kuzu sözcüğü küçük bebekleri ifade etmek için kullanılmıştır. Bahsi geçen kelime anlam iyileşmesine uğramıştır. [Aİ]

“Çocuklar ağlayı ağlayı sandığın içini doldurmuşlar. ‘Yarabbi, bak bize acıdı, iki tane çocuk gönderdi demiş’ kadın. Çocukları almışlar, ‘Bunlar bizim **guzularımız** olsun’ diye büyütme başlamışlar.” (Yılmaz, 2019: 215)

kale

1. Düşmanın gelmesi beklenen yollar üzerinde, askerî önem taşıyan şehirlerde, geçit ve dar boğazlarda güvenliği sağlamak için yapılan kalın duvarlı, burçlu, mazgallı yapı, kermen. (sozluk.gov.tr E.T. 22.12.2020)

İlgili masal metninde kale sözcüğü, kale gibi sağlam ifadesini karşılamak için kullanılmıştır. Sağlamlık ve güçlülüğü ifade ettiği için anlam iyileşmesinin varlığından söz edebiliriz. [Aİ]

“Az ilerde çoh acıhmış kurt ile kuzu göreceen. Gurdun önündeki otu, kuzunun önüne, kuzunun önündeki eti de gurdun önüne at ki sana musallat olmasınlar. Gideee gidee gide **kale** gibi taştan duvarları olan bir şato ile karşılaşcaan. İşte aradun Şemsi Bani orda yaşıyo.” (Yılmaz, 2019: 217)

2.3.28. Şabadan

şeytanlık

1. Şeytan olma durumu.

2. Hile, kurnazlık. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 22.12.2020)

“Gızın ahlına hemen bi **şeytanlık** gelmiş. ‘Bana nasıl çalıştını gösterir misin? Bi sen bin, bi de ben bineyim nasıl çalıştını ööreneyim’ demiş.” (Yılmaz, 2019: 221)

saf

1. Katıksız, arı, katıksız, halis, has.

2. Kurnazlığa akli ermeyen, kolaylıkla aldatılabilen, bön, safdil. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 22.12.2020)

“Yazzık, **saf** adam da inanmış. Neyse epeyce bi oturmuşlar, yemişler, içmişler. Şabadan gızın çantasına epey bi yiyecek goymuş. Ondan soona bi pekmez küpünün yanına gelmişler.” (Yılmaz, 2019: 222)

2.3.29. Tilki İle Aslan

leş

1. Kokmuş hayvan ölüsü.

2. Çok kötü kokan. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 22.12.2020)

“ ‘Ağzın **leş** gibi kohuyodu’ demiş. ‘Tamam, sen şimdi git. Bir ay sona tekrar geri gel evime, ben seni savuşturuyum gayri’ demiş aslan.” (Yılmaz, 2019: 223)

2.3.30. Öksüz Kız

şavk

1. Işık. (sozluk.gov.tr E.T. 22.12.2020)

İlgili masalda şavk sözcüğü anlam iyileşmesine uğrayarak kişinin görüntüsünün suya yansması, suda yarattığı parlaklık olarak kullanılmıştır. [Aİ]

“Bir padişaan oolu varmış, öyle heç kimseyi beenmiyomuş. Atıyla gezekene, atını sulamak için suyun yanına gelmiş. Gızın **şavgi** suya düşmüş. Saaya bahmış, sola bahmış bi de bahsa ki yuharda dünya güzeli bi gız oturuyo.” (Yılmaz, 2019: 224)

çingene

İlgili masal metninde çingene, çingene kızını tanımlamak için kullanılmıştır. Masal bağlamında çingene kızı çirkin, kara, kuru, yalancı, düzenbaz olarak tanımlanmıştır. Dolayısıyla masal bağlamında çingene anlam kötüleşmesine uğramıştır. [AK]

“Bi de padişaan oolu, bi sürü orduyla geliyo gelin almaya. Gelseler ki viiiy, aazı eğri gözü kör bi gız. **Cingan** gızı. Padişaan oolu dimiş ki: ‘Kırh günde niye böyle oldun?’ deyince ‘Gittin gelmedin, saaya bahtım aazım eğildi, sola bahtım gözüm soğuldu, gara sıcaan alında dura dura rengim garardı’ dimiş.” (Yılmaz, 2019: 225)

2.3.31. Kara Ahmet

jet

Tepkili motorlarla çalışan, özel cihazların çıkardığı gazla basınç sağlanan, hızı çok olan uçak, tepkili uçak. (sozluk.gov.tr E.T. 23.12.2020)

İlgili masal metninde jet sözcüğü çok hızlı şekilde hareket etmek manasında kullanılmıştır. Bahsi geçen sözcük anlam iyileşmesine uğramıştır. [Aİ]

“Bu, iki üç budah çihınca diliynen mührü gazanın içine goyuruyo. Gazan tamamen buz gibi soğuyo. Süd oluyo bi galıp. **Jet** gibi çihyo adam. O arada bi de bahıyokine memleketindee yarım evi görüyo. Aalıyo. Aalayınca gözünden o gartonun üsdüne, bi iki damla yaş düşüyo.” (Yılmaz, 2019: 238)

sarp

1. Dik, çıkması ve geçilmesi güç (yer), yalman.

2. Güç, zor. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 23.12.2020)

“Geliyo, şimdi yine dooru Ebu Güneş’in yanına. ‘Ebu Güneş, ordan gurtuldum amma bu mesele daha **sarp**.’ ‘Hayrola?’ Mesele beyle beyle diyi anlatıyo. Ebu Güneş, ‘Ulan tembel misin sen? Al şu mührü’ diyo, yanına da bi adam gatiyo.” (Yılmaz, 2019: 238)

namussuz

1. Ahlak kurallarına uygun davranmayan, ahlak kurallarını çiğneyen. (sozluk.gov.tr E.T. 23.12.2020)

İlgili masal metninde namussuz sözcüğü kötülük yapan insanlara kızgınlıkla söylenen bir sözcüğe dönüşmüştür, sözcük burada anlam kötüleşmesine uğramıştır. [AK]

“Şimdi o **namussuz**, bir bulut oluyo bunların üzerine. Bunnar bunu farh itmiyo.” (Yılmaz, 2019: 239)

“O namussuz Of’un gardaşıymış. Beni gapdı, buriya aldı geldi. Şimdi buriya sihirledi.” (Yılmaz, 2019: 239)

pehlivan

1. Güreşçi.

2. Boylu boslu ve güçlü kimse. [Aİ] (sozluk.gov.tr E.T. 23.12.2020)

“Neyse, dev geliyo, gız diyo ki: ‘Sevgilim, sen buranın **pehlivanısın**, yiidisin, sen gidiyon, aylarca on gün, yirmi gün gelmiyon. Senin canın nirdeyse söyle de ben onnan vaatımı geçiriyim.’ ‘Ebuü Güneş’ diyo. Buriya gırh günnük bi vilayet var. Orda öküz başlı bi dev gardaşım var benim.” (Yılmaz, 2019: 239)

kâfir

1. Tanrı'nın varlığını ve birliğini inkâr eden kimse.

2. Sevilen birine takılmak, sitem etmek için kullanılan bir seslenme sözü.

3. Acımasız, zalim kimse. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 23.12.2020)

“Bunnar birbirlerine giriyollar lakin o **kâfir** dev, oolan gılıç salladıhça gulaanı garşı veriyomuş. Gulaanı gılıç kesmiyomuş. Bunnar uuraşıyo muuraşıyo yoruluyollar.” (Yılmaz, 2019: 240)

çarpışmak

1. Birbirine çarpmak, tokuşmak.

2. Vuruşmak, savaşmak. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 23.12.2020)

“Gız hemen geri insan donuna giriyo. Gül dalının arhasına oturuyo. Şerbetinen bardah elinde bekliyo. Bunnar yine devinen mevinen **çarpışiyollar**. Efendim şura senin, bura benim dirken dev oturuyo.” (Yılmaz, 2019: 241)

2.3.32. Eşe Fatma

çingene

İlgili masal metninde çingene sözcüğü, çingene kızını tanımlamak için kullanılmıştır. Masal bağlamında çingene kızı çirkin, kara, kuru, yalancı, düzenbaz olarak tanımlanmıştır. Dolayısıyla masal bağlamında çingene anlam kötüleşmesine uğramıştır. [AK]

“**Cingan** gızı gendini **cingan** olarak degil de öbürünü **cingan** olarak anlatmış. Ben **cingan** gızıyım dimemiş. ‘Ben senin gırh gün gırh gece başını bekledim. Senin uyanacağını bildim, senlen evlenmek için burda galdım’ demiş. Oolan da, ‘Sen benim gırh gün gırh gece başını

beklediysen ben de senlen evlenirim' demiş. Ondan soona öbür gız gelmiş eve girmiş.”
(Yılmaz, 2019: 191)

*“Eşe Fatma beyoğlunu beklerken **çingeneler** gelmiş. **Çingeneler** su içmek için yaklaşınca suda güzel bir kızın yüzünü görmüşler. Bu görüntünün kendilerine ait olduğunu sanmışlar. Bunlar başlamışlar kavgaya.”* (Yılmaz, 2019: 243)

*“Düün alayındakiler gelip de ağaçtaki çirkin **çingeneyi** görünce çok şaşırılmışlar. Çünkü beyoğlu, herkese kızın güzelliğini anlata anlata bitirememiş. Alaydakiler, ‘Bu mu bize çok güzel dediğin kız?’ demişler. Beyoğlu, hemen ağaca tırmanmış. ‘Sende kimsin? Neden karardın?’ diye sormuş. **Çingene** ‘Ben senin âşık olduğun gızım. Seni beklerken güneşte karardım’ demiş.”* (Yılmaz, 2019: 243)

2.3.33. Tüccar ve Karısı

kurban

1. Dinin buyruğunu veya bir adağı yerine getirmek için kesilen hayvan.
2. İçtenliği belirten bir seslenme sözü. [Aİ] (sozluk.gov.tr E.T. 23.12.2020)

İlgili masal metninde kurban sözcüğü genellikle halk ağzında kullanılan bir seslenme sözcüğü anlamına gelmektedir. Sevilen bir kişiye duyulan sevgi ile içtenliği belirtmek için kullanılan kurban sözcüğü anlam iyileşmesine uğrayarak değişim göstermiştir.

*“Böcek yürümeye başlayınca böceğe eğilmiş, ‘Gız teyze **kurban**, nereye gidiyon? Geç şöyle otur biraz’ demiş.”* (Yılmaz, 2019: 245)

eşek

1. Atgillerden, uzun kulaklı binek ve hizmet hayvanı, merkep, karakaçan, uzun kulaklı. (sozluk.gov.tr E.T. 23.12.2020)

İlgili masal metninde eşek ifadesi işini bilmeyen, budala insanı tanımlamak için kullanılmıştır. Bahsi geçen sözcük anlam kötüleşmesine uğramıştır. [AK]

“Kadın da böceği göstererek, ‘Bu benim teyzem. Biz ailece böyle çok çalışkanız. Fakat çok çalışmanın sonunda işte böyle bi böceğe dönüşüyoruz. Teyzem de çalışmaktan böyle oldu’ demiş. Adam karısına inanmış. Karısının da çok çalışkanlıktan böceğe döneceğinden korkmuş. Karısına demiş ki: ‘Aaman, ben yaparım işi gücü! Sen sakın çalışma. Allah muhafaza sonunda bir böceğe dönen de’ demiş. Böylece tembel kadın, kurnaz anasının

verdiği akıl sayesinde işten kurtulmuş, istediği hayata kavuşmuş. Anasıyla yemişleer, içmişleer ve adama bakıp bakıp ‘Bir adam eşşek olursa sırtına binen çok olur’ diye gülüşmüşler.” (Yılmaz, 2019: 245)

2.3.34. Kıymetli Tuz

yavru

1. Yeni doğmuş hayvan veya insan.
2. Çocuk, evlat. [Aİ] (sozluk.gov.tr E.T. 23.12.2020)

İlgili masal metninde yavru sözcüğü sevecenliği ifade etmek için kullanılmıştır. Masal bağlamında yaşlı bir nenenin kendinden yaşça küçük birine söylediği ifade olmuştur.

“ ‘Sen ölünceye gadar geçinelim gidelim. Bizim de yuvamız yurdumuz yoh’ diyo. ‘Peki, yavrurum’ diyo. Gız da gahiyo, anasının elini öpüyo.” (Yılmaz, 2019: 156)

“Zamanın birinde bi padişah varmış. Padişahın da üç oolu varmış. Padişah, gendi gendine düşünmüş. ‘Acaba, benim çocuklarım beni naadar seviyo?’ diye merak etmiş. Öörenmek istemiş. Çocuklarını yanına çaarmış. ‘Gelin baalım yavrurum’ demiş.” (Yılmaz, 2019: 246)

2.3.35. Kırk Yalan

vurulmak

1. Vurma işine konu olmak.
2. Âşık olmak, gönül kaptırmak, sevdalanmak. [Aİ] (sozluk.gov.tr E.T. 23.12.2020)

İlgili masal metninde vurulmak ifadesi, çok beğenmek, beğenilen şeyin kendine ait olmasını istemek manasında kullanılmıştır.

“Kırk yalan bir gün köyden kasabaya inmiş. Hızır, hemen at kılığına girip demircinin karşısına çıkmış. Demirci bu atı görür görmez **vurulmuş**. ‘Bu atın bu güzellikle burda ne işi var? Sahibinden ürktü de mi kaçtı acaba?’ demiş. Usulca atın yanına yaklaşmış, bi saa bakmış bi de sola bakmış, belindeki kemeri çıkarıp atın boynuna geçirmiş.” (Yılmaz, 2019: 247)

sıyırmak

1. Hızla sürtünerek bir şeyin yüzünden bir parça soymak, koparmak veya üzerini hafifçe yırtmak.

7. Akıl sağlığını kaybetmiş olmak. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 23.12.2020)

İlgili masal metninde sıyırmak ifadesi delirmek, akli dengesini yitirmek, çıldırmak anlamlarını karşılamak üzere kullanılmıştır. Dolayısıyla anlam kötüleşmesine uğradığını söylemek yerinde olacaktır.

“Köylüler, ‘Bu kırk yalan iyice **sıyırdı**, bunu hemen hastaneye götürelim’ demişler. Bunu dutmuşlar, hastaneye götürmüşler. Kırk yalan doktorlara anlatıyomuş, doktorlar adama bunun mümkün olamayacağını anlatıyomuş.” (Yılmaz, 2019: 248)

2.3.36. Sabırlı Kız

aslan

Aslan kelimesi Türk toplumunda özellikle erkekler için çokça kullanılan olumlu bir sıfattır. Bu sıfat Türkiye’nin hiçbir yerinde kötü bir anlama gelmemektedir. Birinci anlamı *kedigillerden, Afrika’da ve Asya’da yaşayan, erkekleri yeledi, yırtıcı, uzunluğu 160, kuyruğu 70 santimetre ve ucu püsküllü, çok koyu sarı renkli güçlü bir tür memeli, arslan olan kelime anlam iyileşmesi yoluyla gürbüz, cesur ve yiğit adam şeklinde sıkça kullanılmaktadır. Başarılı olmuş bir öğrenciye, işini yapan bir kişiye, maçta iyi oynamış bir futbolcuya bu sıfatın kullanıldığını günlük hayatta sıklıkla duyarız. [Aİ]*

“Gız anasının didiği gibi, ateşi yahmış. Gendi de gapinin arhasına sahlanmış. Oolan içeri girer girmez onu dutup ateşe atmış. Yılanın gıltı yanmış. Ortaya **aslan** gibi güzel bi babayıit çıhmış. Birbirlerini sevmişler, zabaha gadar birlikte olmuşlar. Zabahleyin saraydakiler, gıza hazırladıkları taputnan odaya gelmişler. Ama bahmışlar ki gız ölmemiş, yılan yerine de babayıit bi oolan duruyomuş. Gızlan oolan anasıylan babasının ellerini öpmeye gitmişler.” (Yılmaz, 2019: 251)

2.3.37. Lüzumsuz Ağa

herif

1. Güven vermeyen, aşağı görülen, bayağı kimse.

3. Evin erkeği. [Aİ] (sozluk.gov.tr E.T. 23.12.2020)

İlgili masal metninde ilk anlamı olumsuzluk taşıyan herif sözcüğü, anlam iyileşmesine uğratarak eş, koca anlamında kullanılmıştır. Özellikle halk ağzında eş, koca manasında kullanılması sıkça görülmektedir.

“ ‘Vallaaa **herif!**’ demiş, vaadettin sen. Gel bu gızı gurda verelim. Bir tek gızımız al bebek gül bebek de büyüttük amma verelim’ demiş.” (Yılmaz, 2019: 150)

“**Herif** bunları duymuş. Bahmış ki ‘Benim ineam ölecek, iyisi mi, ben gidiyim bu inek ölmeden bunu satayım’ demiş. **Herif** hemen götürmüş inee satmış. Ertesi gün olmuş. Gine **herif** balhonda oturahana sufra altını çırpılmışlar.” (Yılmaz, 2019: 253)

çatlamak

1. Parçaları ayrılıp dağılmayacak bir biçimde yarılmak.

3. Aşırı yemekten, içmekten, yorgunluktan, ağlamaktan ölecek duruma gelmek veya ölmek. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 23.12.2020)

“Adam ölecaanı duyunca korhuynan **çatlayıp** ölüyo. Dutuyollar et kesiyollar, yimek pişiriyollar, öteyi beriyi hep gapıya yığıyollar. Köpek de doyuyo, kedi de doyuyo.” (Yılmaz, 2019: 254)

2.3.38. Vefalı Kız

ipek

1. İpek böceği kozaları çözülerek çıkarılan ve dokumacılıkta kullanılan çok ince, esnek ve parlak tel. (sozluk.gov.tr E.T. 23.12.2020)

İlgili masal metninde ipek sözcüğünün parlak ve yumuşak bir materyal olmasından hareketle saç ile bağlantı kurulduğu görülmektedir. Masal bağlamında genç bir kızın saçlarının ipek gibi yumuşak olduğu anlatılmaktadır. Dolayısıyla bahsi geçen sözcük anlam iyileşmesine uğramıştır. [Aİ]

“Gendini saçından aaca asmış. Beyoolu tam gelinin odasına gideken, aklına abdal gelmiş. Hemen o yana bahmış bu yana bahmış ama onu bulamamış. Bir de bahmış ki has bahçenin gapısı açık. Hemen goşmuş oraya. Bahsa ki bi dene gız gendini asmış. Yanına varsa ki sevdi gız. Gızın **ipek** gibi saçları daalmış, gül yüzü solmuş. Beyoolu’nun dünyası başına yihilmiş, yazı gışa dönmüş.” (Yılmaz, 2019: 256)

göl

1. Gölgillerin örnek bitkisi.

2. Bu bitkinin katmerli, genellikle kokulu olan çiçeği. (sozluk.gov.tr E.T. 23.12.2020)

İlgili masal metninde gül sözcüğü bitki anlamı dışında kullanılmıştır. Masal metninde gül ifadesi yüz ile birlikte kullanılarak *gül yüz* biçiminde yer almıştır. Gül bitkisinin rengi, taç yapraklarının dolgunluğu, gülün güzelliği gibi benzerliklerden dolayı yüz güle benzetilmiştir. Bahsi geçen ifadenin anlam iyileşmesine uğradığından söz edebiliriz. [Aİ]

*“Gendini saçından aaca asmış. Beyoolu tam gelinin odasına gideken, aklına abdal gelmiş. Hemen o yana bahmış bu yana bahmış ama onu bulamamış. Bir de bahmış ki has bahçenin gapısı açık. Hemen goşmuş oraya. Bahsa ki bi dene gız gendini asmış. Yanına varsa ki sevdi gız. Gızın ipek gibi saçları daalmış, **gül** yüzü solmuş. Beyoolu’nun dünyası başına yihilmiş, yazı gışa dönmüş.”* (Yılmaz, 2019: 256)

2.3.39. Bey Börek

gavur

1. Dinsiz kimse.

2. Müslüman olmayan kimse.

3. Merhametsiz, acımasız. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 23.12.2020)

“Şah İsmail Hüri’nin kaldığı evin kapısına gelmiş, ‘Hüri aç kapıyı ben Ali’yim. Hüri aç kapıyı ben Mehmed’im...’ demiş. Hüri, ‘Gavur dayım, papaz dayım bu kez de bu oyunu mu çıkardı bana?’ demiş, kapıyı açmamış. ‘Hüri aç kapıyı ben gardaşın Gani’yim’ demiş. ‘Gardaşım Gani bu lafi bana söylemez. Sen gardaşım değelsin’ demiş.” (Yılmaz, 2019: 205)

*“Bağ Böyrek’in baaçaya çıttu bi gün, **gavur** padişaanın gızı bunu görmüş. Oolana aşşih olmuş. Çok güzelmiş Bağ Böyrek. Bi bahan bi daa baharmış. ‘Bağ Böyrek ben seni çoh seviyom. Nolur benimle evlen’ dimiş. Oolan da ‘Senle ancah beni burdan çihartırsan evlenirim’, durum böyle böyle diye başından geçenleri anlatmış.”* (Yılmaz, 2019: 259)

2.3.40. Akıllı Oğlan İle Deli Oğlan

ölmek

1. Yaşamaz olmak, hayatı sona ermek, can vermek.

3. Bazı sebeplerle çok sıkıntı veya acı çekmek. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 23.12.2020)

“*Deli oolan, anasının öödünü dutmuş. Hiç bi şeyi yiyip içmemiş. Bunlar gızı almışlar. Aaşam olmuş herkes odasına çekilmiş. Anası deli oolanla bi odada kalmış. Deli oolan acıılmış. ‘Açlumda öldüm ana, ben mutfaa gidiyom yimek yiycem’ demiş. Anası, ‘Aman dur oolum aybolur. Elin mutfaana girilmez.’*” (Yılmaz, 2019: 261)

2.3.41. Keçeli Kız

yanmak

1. Birleşiminde karbon bulunan maddeler, ısı ve ışık yayarak kül durumuna geçip yok olmak.

7. Parlamak, parıldamak. [Aİ] (sozluk.gov.tr E.T. 23.12.2020)

“*Doğan günnere doğmasın, esen yıllere esmesin gızın bir güzelliği varımış. Ay parçası gibi yanarımış.*” (Yılmaz, 2019: 264)

2.3.42. Salman

deli

1. Aklını yitirmiş olan, akli dengesi bozulmuş olan, mecnun.

3. Davranışları aşırı ve taşkın olan (kimse), çılgın. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 23.12.2020)

“*‘Ben çıkıcam, bi insanlarla konuşcam. Sizden delisini bulursam yaşadınız. Sizden ahıllıyı bulursam sizin ikinizi de öldürecekem’ diyo. Adam kendini yollara veriyo. Adam belli bi müddet gidiyo. Az gidiyo uz gidiyo işte dere tepe düz gidiyo. Bir ırmağın kenarında bi gadına rastlıyo.*” (Yılmaz, 2019: 270)

“*Neyse adam geri dönüp evine geliyo. Şimdi garıstıynan gızı gorhuynan bu bekliyolar. ‘Hadi’ diyo adam. ‘Hadi yırttınız gene. Size ceza meza yok, sizden delileri varmış. Siz yine akıllıymışsınız’ diyo.*” (Yılmaz, 2019: 271)

yırtmak

1. Kâğıt, kumaş gibi bükülüp katlanan şeyleri parçalamak.

6. Bir işi yapmaktan kurtulmak. [Aİ] (sozluk.gov.tr E.T. 23.12.2020)

“Neyse adam geri dönüp evine geliyo. Şimdi garıstıynan gızı gorhuynan bu beklıyolar. ‘Hadi’ diyo adam. ‘Hadi **yırttınız** gene. Size ceza meza yok, sizden delileri varmış. Siz yine akıllıymışsınız’ diyo.” (Yılmaz, 2019: 271)

2.3.43. Serçe İle Aslan

pis

1. Leke, toz veya kirle kaplı olan, kirli, iğrendirici, murdar, mülevves.

4. Çirkin, sevimsiz olan. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 23.12.2020)

“Kartal, uçmuş, süzülerek varmış ki evin saçağında serçe guşu duruyo. Serçeye şöyle diyor: ‘**Pis** serçe, hadi çabuk ol! Padişahımız seni istiyor. Seni oraya götürceğim’ diyo. Öyle diyince serçe şöyle bi kabarıyor, bi çırpınıyor, ‘Def ol karşımdan, şimdi gelirim seni de padişahını da parçalarım’ diyor.” (Yılmaz, 2019: 278)

2.3.44. Dünya Kimseye Kalmaz

acı

1. Bazı maddelerin dilde bıraktığı yakıcı duyu, tatlı karşıtı.

4. Ölüm, yangın, deprem vb. olayların yarattığı üzüntü, keder, elem.

7. Kırıcı, üzücü, incitici, dokunaklı, kötü. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 23.12.2020)

İlgili masal metninde acı ifadesi, bülbülün acı acı ötmesi biçiminde karşımıza çıkmaktadır. Bahsi geçen sözcük bir eylemin elem, üzüntü ve keder ile yapıldığını ifade eder. Dolayısıyla acı sözcüğünün anlam kötüleşmesine uğradığını söylemek yerinde olacaktır.

“Bahçivan, bir gün bahçeyi sularken bülbülün **acı acı** öttüünü görür. Sese doğru yaklaşır, bakar ki bülbülü bir yılan kapmış yutmak üzere. Gelir padişaha haber verir. ‘Böyle böyle, bülbülü yılan kapmış ve yedi. Bülbül öldü’ der. Padişah, ‘Üzülme bahçivan, dünya yılanla da kalmaz’ der. Bir gün yine bahçivan, bahçede ağaçları sularken bir yılan gelir ve

bacağına dolanır. Bu da elindeki kürekle yılanı vurur, yılanı keser, öldürür.” (Yılmaz, 2019: 278)

2.3.45. Gençlikte Mi Kocalıkta Mı

dayı

1. Annenin erkek kardeşi.

3. Yaşlı erkeklere söylenen bir seslenme sözü. [Aİ] (sozluk.gov.tr E.T. 23.12.2020)

“Oduncu dayı düşünmüş daşınmış, ‘Bi anama danışıyım da’ demiş. Oduncu **dayı** odununu kesip eve gelinceaz, ahşamleyin ‘Anne’ demiş, ‘Daan eteende bi ses duydum. Oduncu dayı, oduncu **dayı** sana bi dert vereceem. Gençliğinde mi isteen, gocalığında mı isten? dedi’ demiş.” (Yılmaz, 2019: 282)

2.3.46. İki Köse

çakal

1. Etoburlardan, sürü hâlinde yaşayan, kurttan küçük bir yaban hayvanı.

2. Kurnaz, yalancı, düzenci, aşağılık kimse. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 23.12.2020)

“Sıra gelmiş öteane. Hangisinin yalanı çoh olursa o alacah kömbeyi. ‘Arhadaş’ diyo, ‘bizim gırh sepet arımız varıdı. Bu gırh sepet arıyı her zabah sayar goyururduh. Aaşamınan da sayardıh, geri sepetine gorduh. Bir gün saydıh, arının biri nohsan geldi. Arıları belledik, çahal arı yoh. Dam başıya çıhtım, bahtıydım haymana da **çahal** arı çifte goşmuş tarlayı sürüyo’ diyo.” (Yılmaz, 2019: 285)

2.3.47. Yamyam Kız

yamyam

1. Daha çok din, tapınma, büyü vb. amaçlarla insan eti yiyen (kimse).

3. Açgözlü (kimse). [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 23.12.2020)

“Zamanın birinde bir ailenin beş altı tane oolu varmış. Beş altı oolandan sonra bir kız çocuğu dünyaya geliyo. Kız çocuğu on, on iki yaşına değdikten sonra bu kızın en küçük

abisi annesine diyo ki: ‘Anne bu kız yaramaz, çok kötü huylu bi kız. Her gün bi koyun yiyo, doymayı bilmiyo. Bu kız bize zarar verir. Yamyam gibi.’” (Yılmaz, 2019: 288)

saf

1. Katıksız, arı, katıksız, halis, has.

2. Kurnazlığa akli ermeyen, kolaylıkla aldatılabilen, bön, safdil. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 23.12.2020)

“Kız da çok açgözlü ve saf bi kızmış. Kim ne derse inanırmış. Ahlı yaldaymış. Hemen kabul etmiş. Önce ateşi hazırlamışlar, sonra ateşi saca koymuşlar. Damın üstüne çıharmışlar. Kız geri eve dönmüş, gapıyı içerden kitlemiş.” (Yılmaz, 2019: 289)

2.3.48. Kurnaz Kuş

pamuk

1. Ebegümeçigillerden, koza biçimindeki meyvesi üç, dört, beş dilimli olan, sıcak bölgelerde yetişen tarım bitkisi. (sozluk.gov.tr E.T. 23.12.2020)

İlgili masal metninde yer alan pamuk sözcüğü, yumuşaklığı bakımından benzetme yoluyla anlam iyileşmesine uğramıştır. [Aİ]

“Bi guş uçarken dikenin birine gonmuş, ‘Vay anam! Kötü geçiye diyim de seni yisin’ demiş. Guş geçinin yanına varmış. ‘Geçi şu dikenin yi!’ demiş. Geçi, ‘Aazıma bata bata dikenin yiyecaame pambuk gibi ot yirim’ demiş.” (Yılmaz, 2019: 291)

gavur

1. Dinsiz kimse.

2. Müslüman olmayan kimse.

3. Merhametsiz, acımasız. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 23.12.2020)

“Şah İsmail Hüri’nin kaldığı evin kapısına gelmiş, ‘Hüri aç kapıyı ben Ali’yim. Hüri aç kapıyı ben Mehmed’im...’ demiş. Hüri, ‘Gavur dayım, papaz dayım bu kez de bu oyunu mu çıkardı bana?’ demiş, kapıyı açmamış. ‘Hüri aç kapıyı ben gardaşın Gani’yim’ demiş. ‘Gardaşım Gani bu lafi bana söylemez. Sen gardaşım değelsin’ demiş.” (Yılmaz, 2019: 205)

“Bağ Böyrek’in baaçaya çıhtu bi gün, **gavur** padişaanın gızı bunu görmüş. Oolana aşşih olmuş. Çok güzelmiş Bağ Böyrek. Bi bahan bi daa baharmış. ‘Bağ Böyrek ben seni çoh seviyom. Nolur benimle evlen’ demiş. Oolan da ‘Senle ancak beni burdan çihartırsan evlenirim’, durum böyle böyle diye başından geçenleri anlatmış.” (Yılmaz, 2019: 259)

“Guş, ‘Vay **gavur** oolu **gavuur!** Seni çobana diyim de döösün’ demiş. Çobanın yanına varmış. ‘Şu kopeaa döö’ demiş. Çoban, ‘Gözel güzel davarın gulaanda yatan kopeaamı niye dööyüm?’ demiş. ‘Vay **gavur** oolu **gavuur!** Ataşa diyim de bıyığını ütsün’ demiş. Guş atasın yanına varmış.” (Yılmaz, 2019: 291)

çatlamak

1. Parçaları ayrılıp dağılmayacak bir biçimde yarılmak.

3. Aşırı yemekten, içmekten, yorgunluktan, ağlamaktan ölecek duruma gelmek veya ölmek. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 23.12.2020)

“Adam ölecaanı duyunca korhuynan **çatlayıp** ölüyo. Dutuyollar et kesiyollar, yimek pişiriyollar, öteyi beriyi hep gapıya yığıyollar. Köpek de doyuyo, kedi de doyuyo.” (Yılmaz, 2019: 254)

“Çoban varmış, kopeaa döömüş. Kopek varmış, harıl harıl gurdu govalamış. Gurt varmış, dişine filik dolana dolana geçiyi yimiş. Geçi de aazına bata bata dikeniyi yimiş. Guşun da güle güle garnı yarılmış, **çatlamış** ölmüüş.” (Yılmaz, 2019: 291)

2.3.49. Bilgin İhtiyar

eşek

1. Atgillerden, uzun kulaklı binek ve hizmet hayvanı, merkep, karakaçan, uzun kulaklı. (sozluk.gov.tr E.T. 23.12.2020)

İlgili masal metninde eşek ifadesi işini bilmeyen, budala insanı tanımlamak için kullanılmıştır. Bahsi geçen sözcük anlam kötüleşmesine uğramıştır. [AK]

“Kadın da böceği göstererek, ‘Bu benim teyzem. Biz ailece böyle çok çalışkanız. Fakat çok çalışmanın sonunda işte böyle bi böceğe dönüşüyoruz. Teyzem de çalışmaktan böyle oldu’ demiş. Adam karısına inanmış. Karısının da çok çalışkanlıktan böceğe döneceğinden korkmuş. Karısına demiş ki: ‘Aaman, ben yaparım işi gücü! Sen sakın çalışma. Allah muhafaza sonunda bir böceğe dönen de’ demiş. Böylece tembel kadın, kurnaz anasının

verdiği akıl sayesinde işten kurtulmuş, istediği hayata kavuşmuş. Anasıyla yemişleer, içmişleer ve adama bakıp bakıp ‘Bir adam eşşek olursa sırtına binen çok olur’ diye gülüşmüşler.” (Yılmaz, 2019: 245)

“Adam yine iki sarı lira istiyö. Vezirden sarı lirayı alınca diyo ki: ‘Padişah, ‘Bi gaz savsam yolan mı?’ diyi seni bana gönderdi. Ben de seni yolum yolum yoluyom’ diyo. **Eşşek** olursan semer vuran çoh olur işte.” (Yılmaz, 2019: 296)

2.3.50. Kırk Kardeş

zindan

1. Tutuklu veya hükümlülerin içine konulduğu kapalı yer.

2. Çok karanlık ve sıkıntılı yer. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 23.12.2020)

“Tam bunlar galhib hazırlanırhaan, bu galdıhları evin içi bi sur oluyo, garantlih **zindan** gibi. Bunlar içerde galıyolar. Dışardan da bi nida geliyor, ‘İçinizden küccük Kemal’i bana gurban verirsiniz sizi serbest bırakırım. Yoosa, giyamete gadar burda galırsınız’ diyo.” (Yılmaz, 2019: 298)

aksakallı

Yaşlı. (sozluk.gov.tr E.T. 24.12.2020)

İlgili masal metninde aksakallı ifadesi yaşlı ihtiyar bir kişiyi anlatmasının yanı sıra olgunluğa erişmiş, bilgin bir kişiyi de ifade etmek için kullanılmıştır. Toplumumuzda da aksakallı ifadesi genel olarak yaş almış, saygıyı hak eden kimseleri tanımlamak için kullanılır. Bu söylemden hareketle aksakallı kelimesinin anlam iyileşmesine uğradığını belirtmek yerinde olacaktır. [Aİ]

“Ondan soona kimisi geliyo küccük Kemal’in yüzüne tükürüyo, kimisi ‘Eyi olsan burda galman’ diyo, kimisi de acıyıp ekmek veriyo. Derken en sonunda Küccük Kemal’i görevlendiren aksakallı çıhıp geliyo. ‘Ver elini’ diyo. ‘Ben sana çoh güvendiydim. Sana sahin öptürme, yemin etme demedim mi?’ diyo. Bunu dutuyo, çekip çihartıyo.” (Yılmaz, 2019: 300)

2.3.51. Çilpara

taş

1. Kimyasal veya fiziksel durumu değişiklikler gösteren, rengini içindeki maden, tuz ve oksitlerden alan sert ve katı madde. (sozluk.gov.tr E.T. 24.12.2020)

İlgili masal metninde taş sözcüğü, masal bağlamında hiç hareket etmeden olduğu yerde kalarak dış etkenlere duyarsız hale gelmek anlamında kullanılmıştır. İfade ettiği anlam dolayısıyla sözcük anlam kötüleşmesine uğramıştır. [AK]

“Onu keserdi, pişirip kavurma yapardı. Üzerine de bir sülahi su verirdi onu içerdim taş gibi yatarım diyo. Hiç memnun olmasa da ‘Tamam yavrum’ diyo, gidiyo. Ala tosunu kesiyoo, gavurma yapıyoo, Çilpara’ya getiriyo.” (Yılmaz, 2019: 305)

kükremek

İlgili masal metninde күkremek sözcüğü öfke ile bağrmak, kızgın bir ses tonuyla hiddetlenmek anlamında kullanılmıştır. Aslan (hayvan) sesi olan күkreme, kızgın bir insanın çıkardığı sese benzetilerek anlam kötüleşmesine uğramıştır. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 24.12.2020)

“Ağacın dibinde ilk memesini emdiği gadının saçını yahıyo. Kadın birden çıhıyo, **kükürüyor**: ‘Vay! Oolum, evladım. Nedir derdin, niye başın dara düştü?’ diyo.” (Yılmaz, 2019: 154)

“Neyse arhadaşları Çilpara’yı durduramıyo. Çilpara bacadan aşşa iniyo. O sırada dev garısı kimseyi bulamayınca sinirinden **kükürüyo**, sağa sola bahıyo. Çilpara mantusunu buluyo, orda da bi sandıh varımış. O sandığın içine giriyor. Sandıhta da ceviz varmış. Birkaç tane cevizi mantusuyla kırıp yemiye başlıyo. Dev garısı bahıyo sağa sola kimseyi bulamayınca canı sıhılıyo.” (Yılmaz, 2019: 306)

2.3.52. Sarı Öküz

kara

1. En koyu renk, siyah, ak, beyaz karşıtı.

3. Esmer. (sozluk.gov.tr E.T. 24.12.2020)

İlgili masal metninde kara sözcüğü, çingene göçünde bulunan çirkin, esmer bir kız tanımlamak için kullanılmıştır. Masal bağlamında kara sözcüğü anlam kötüleşmesine uğramıştır. [AK]

“Herifimin astaplarını yıhiycam. Yanıma bi arhadaş arıyom. Bağa bi dene yoldaş verseniz’ demiş. Onlarda buna **gara** zötvе gibi bi gız vermişler.” (Yılmaz, 2019: 188)

“Gız bu ineeyle dertleşir, gonusurmuş. Onda soona gızın annesi bi gün hastalanıp ölmüş. Babası evlenmiş. Evlendii gadının da **gara**, çirkin bi gızı varımış.” (Yılmaz, 2019: 313)

“Bu sefer de **gara** çirkin gıza varıyo. Aynı türküyü ona da söylüyo.” (Yılmaz, 2019: 314)

2.3.53. Aari Zalha

sökmek

1. Bir şeyi bulunduğu yerden kuvvet kullanarak veya gevşeterek çıkarmak, çekip ayırmak.

9. Okuyabilme becerisini kazanmak. [Aİ] (sozluk.gov.tr E.T. 24.12.2020)

“Kimi daa harfleri **sökemedi** amma senin tavuh Kuran’a geçti. Gırhıncı gün gel, al dimiş. İçten içe de gandırdına gülüyümüş. Neyse gırhıncı gün gelmiş, tavuhlar bitmiş. Aari Zalha köyü terketmiş.” (Yılmaz, 2019: 316)

boyanmak

1. Boyama işi yapılmak.

2. Kendi kendini boyamak, yüzüne boya sürmek, makyaj yapmak. [Aİ] (sozluk.gov.tr E.T. 24.12.2020)

“Aari Zalha galan oraya iyice yerleşiyö. Bu adama göz goydu ya **boyanıyo**, süsleniyo, püsleniyo adamın garşısında gerdan gırıyo, adamda tih yok. Bahmış olacak gibi deel, Aari Zalha eline gırh dene iine alıyo.” (Yılmaz, 2019: 317)

2.3.54. Nohut Oğlan

çingene

İlgili masal metninde çingene ifadesi *cingan* biçiminde kullanılmaktadır. Masal bağlamında kızgınlığı ifade eden bir seslenme sözcüğü olarak karşımıza çıkar. İlgili sözcük anlam kötüleşmesine uğramıştır. [AK]

“Nohut garnın içinden, ‘Gah, **cingan** seni! Üstün başın görünüyo’ demiş. O vaate gadar gız ‘Aaman burda adam var!’ diyi garnı almış eve gelmiş. ‘Bana özde böyle dediler’ demiş gız. Öyle diyince dutmuşar garnı külüüe dökmüşler, çırpılmışlar.” (Yılmaz, 2019: 319)

2.3.55. Aç Kurt

deli

1. Aklını yitirmiş olan, akli dengesi bozulmuş olan, mecnun.
2. Coşkun, azgın (hayvan, duygu vb.).
3. Davranışları aşırı ve taşkın olan (kimse), çılgın. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 24.12.2020)

“Sabahleyin gün doğarken bir tepenin başında bir taşın üzerine oturur. Kendi kendine söylenmeye başlar: ‘Eey **deli** kurt! Buldun bir keçi, ye diş geçiri geçiri. Yavruları ile beraber yeyince kasapçılık mı yapacaktın?’” (Yılmaz, 2019: 320)

2.3.56. Tırpan

gavur

1. Dinsiz kimse.
2. Müslüman olmayan kimse.
3. Merhametsiz, acımasız. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 24.12.2020)

“Şah İsmail Hüri’nin kaldığı evin kapısına gelmiş, ‘Hüri aç kapıyı ben Ali’yim. Hüri aç kapıyı ben Mehmed’im...’ demiş. Hüri, ‘**Gavur** dayım, papaz dayım bu kez de bu oyunu mu çıkardı bana?’ demiş, kapıyı açmamış. ‘Hüri aç kapıyı ben gardaşın Gani’yim’ demiş. ‘Gardaşım Gani bu lafi bana söylemez. Sen gardaşım değelsin’ demiş.” (Yılmaz, 2019: 205)

“Bağ Böyrek’in baaçaya çıhtu bi gün, **gavur** padişaanın gızı bunu görmüş. Oolana aşşih olmuş. Çok güzelmiş Bağ Böyrek. Bi bahan bi daa baharmış. ‘Bağ Böyrek ben seni çoh seviyom. Nolur benimle evlen’ demiş. Oolan da ‘Senle ancah beni burdan çihartırsan evlenirim’, durum böyle böyle diye başından geçenleri anlatmış.” (Yılmaz, 2019: 259)

“Tam yürürken, bir anda yerde duran tırpana basmış ve tırpanın suratına çarpmasıyla ‘Hay **gavurun** tırpanı seniii! Nerden çıktın, gözü kör olasıca’ deyivermiş.” (Yılmaz, 2019: 321)

2.3.57. Kurnaz Gelin

uyanık

1. Uyumamış, bidar.
3. Açık göz, kurnaz, cingöz. [AK] (sozluk.gov.tr E.T. 24.12.2020)

“Bu gelin de çoh **uyanılmış**. Neyse, sabah olmuş, gaynana yine bildiği şekilde geline bir leğen hamuru yoğurtmaya başlamış, gelinin de sırtına binmiş. Sırtına binince gelin kurnaz ya gaynanayı almış bi o duvara, bi bu duvara çarpmış. Gaynannanın hiç tutacak yeri galmamış. Gayinnayı getirmişler eve yatırmışlar. Akşam o üç oğlu da gelmiş eve.” (Yılmaz, 2019: 325)

2.3.58. Altın Yumurtlayan Tavuk

etli

1. İçinde et bulunan.
2. Eti çok olan.
3. Dolgun, kalın. (sozluk.gov.tr E.T. 24.12.2020)

İlgili masal metninde etli sözcüğü, bir hayvanın sağlıklı, şişman olduğunu ifade etmek maksadıyla kullanılmıştır. İlgili sözcük anlam iyileşmesine uğramıştır. [Aİ]

“Adamın canına tah itmiş. ‘Bu ne?’ demiş. ‘Yav, bu ney böyle?’ Horuzu almış pazara götürmüş. Satacaamış, **Etli** horuzum var. Şöyle **etli** böyle **etli**’ diye diye horuzu satmış. Eve gideke de, ‘Boş gitmiyim, bi tane tavuh alıyım da gidiyim’ demiş. Bi tavuu almış getirmiş kümesine goymuş.” (Yılmaz, 2019: 327)

2.3.59. Altın Saçlı Kız

altın

1. Atom sayısı 79, atom ağırlığı 196,9 olan, 1064 °C'de eriyen, kolay işlenen, yüksek değerli, paslanmaz element, zer.
1. Bu elementten yapılmış. (sozluk.gov.tr E.T. 24.12.2020)

İlgili masal metninde altın sözcüğü, kıymetli maden anlamında değil, renginin sarılığı dolayısıyla benzetme yoluyla saç rengini ifade etmek için kullanılmıştır. Altın sözcüğü anlam iyileşmesine uğramıştır. [Aİ]

“Bu evde **altın** sarısı saçları olan, güzel mi güzel, alımlı mı alımlı, al yanaklı, gül dudaklı, boylu poslu, Gülnar adında bir genç kız, anneciği ile beraber otururmuş. Güzeller güzeli Gülnar, her sabah babannesinden kalma bir kemik tarak ile saçlarını taramayı pek severmiş.” (Yılmaz, 2019: 330)

“Her sabah Gülnar’ın **altın** sarısı saçlarını o tarar olmuş. Her teli itinayla toplamış, kimse görmeden bir kısmını ayırıp saklamış. Fırsat buldukça bahçeye çıkıp çiçeklere koymuş telleri.” (Yılmaz, 2019: 332)

gül

1. Gülgillerin örnek bitkisi.
2. Bu bitkinin katmerli, genellikle kokulu olan çiçeği. (sozluk.gov.tr E.T. 24.12.2020)

İlgili masal metninde gül sözcüğü bitki anlamı dışında kullanılmıştır. Masaldaki gül ifadesi dudak sözcüğü ile birlikte kullanılarak, dudakların güle benzediğini ifade eder. İlgili sözcük anlam iyileşmesine uğramıştır. [Aİ]

“Bu evde **altın** sarısı saçları olan, güzel mi güzel, alımlı mı alımlı, al yanaklı, **gül** dudaklı, boylu poslu, Gülnar adında bir genç kız, anneciği ile beraber otururmuş.” (Yılmaz, 2019: 330)

aksakallı

Yaşlı. (sozluk.gov.tr E.T. 24.12.2020)

İlgili masal metninde aksakallı ifadesi yaşlı ihtiyar bir kişiyi anlatmasının yanı sıra olgunluğa erişmiş, bilgin bir kişiyi de ifade etmek için kullanılmıştır. Toplumumuzda da aksakallı ifadesi genel olarak yaş almış, saygıyı hak eden kimseleri tanımlamak için kullanılır. Bu söylemden hareketle aksakallı kelimesinin anlam iyileşmesine uğradığını belirtmek yerinde olacaktır. [Aİ]

“Bir gün, bir sokağın köşesinde bağdaş kurmuş otururken aksakallı bir dede gelip durmuş karşısına. Uzun uzun bakmış gözlerine, bir şeyler okur gibi.” (Yılmaz, 2019: 332)

BÖLÜM III

3. SONUÇ

Bu çalışmada, Kırşehir'den derlenmiş olan toplamda 158 masala ulaşılmıştır. Ulaşılan masallar incelendiğinde, 101 masalda anlam iyileşmesine ve/veya anlam kötüleşmesine uğrayan kelimeler tespit edilmiştir. Anlam iyileşmesi ve/veya anlam kötüleşmesine uğrayan kelime tespit edilemeyen 57 masal çalışmamızda yer almamıştır.

İncelenen 101 masalda, anlam değişmesine uğrayan 150 farklı kelime tespit edilmiştir. Bu kelimelerden 72'sinin anlam iyileşmesine, 72'sinin anlam kötüleşmesine, 6'sının ise hem anlam iyileşmesi hem de anlam kötüleşmesine uğradığı görülmüştür. Tespit edilen kelimeler masallar bağlamında incelendiğinde 117 yerde anlam iyileşmesine, 109 yerde anlam kötüleşmesine uğradığı görülmüştür.

Çalışmada incelenen kelimeler, Türkçe Sözlük'te madde başı temel alınarak listelenmiştir. Anlam iyileşmesi ve/veya anlam kötüleşmesi görülen madde başı kelimeler tek tek belirtilmiş ve masal bağlamında kazandığı yeni anlama göre, masal metinlerinden örnek cümlelerle desteklenmiştir.

İncelenen masallardaki sözcükler bağlamında ayrıca şu tespitler de yapılmıştır:

- Anlam iyileşmesi ve anlam kötüleşmesi, Kırşehir'den derlenen masalarda sık görülen anlam değişme yollarındandır.
- İncelenen masallara yansıyan söz varlığında, anlam iyileşmesi ve anlam kötüleşmesinin görüldüğü kelime sayısı eşit olarak karşımıza çıkmıştır. Tespit edilen bu veri önemli ölçüde dikkat çekicidir. Şöyle ki, masalların mahiyetine bakıldığında çocukları eğitmek, onlara iyilik kavramını anlatabilmek, olumsuz durumlar karşısında nasıl davranılması gerektiğini göstermek gibi önemli işlevlerinin olduğu söylenebilir. Ayrıca masalarda genel itibarıyla iyilik, güzellik, doğruluk, mutluluk gibi kavramların sıkça ele alındığı ifade edilebilir. Masallarla ilgili olarak ifade edilen tüm bu olumlu özelliklerden hareketle masal metinlerindeki kelimelerin anlam iyileşmesine sayıca daha fazla uğradığı beklentisi oluşmaktadır. Çalışma boyunca incelenen masal

metinlerinde anlam iyileşmesinin açık ara farkla önde olacağını varsayılmıştı. Fakat elde edilen tüm veriler toplandığında anlam iyileşmesinin ve anlam kötüleşmesinin eşit sayıda kelimedede olduğunu tespit edilmiştir. Dolayısıyla edebi ürünlerin yalnızca ihtiva ettiği konu, sahip olduğu işlev, bünyesinde barındırdığı özelliklere bakarak hangi anlam olayının daha fazla görülmüş olacağı hakkındaki yorumlar yanıltıcı olacaktır. Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki masallar bağlamında anlam iyileşmesi olayı, anlam kötüleşmesi olayına göre daha fazla yerde tekrar etmektedir (Aİ: 117, AK:109).

- Anlam iyileşmesine uğrayıp masallarda sıkça tekrar eden özellikle şu kelimeler dikkat çekicidir; *aslan, delikanlı, gül, tatlı, temiz, yavru*. Belirtilen bu kelimeler yalnızca masal bağlamında değil, yaygın kullanımda da anlam iyileşmesine uğrayarak karşımıza çıkmaktadır.
- Anlam kötüleşmesine uğrayıp masallarda sıkça tekrar eden özellikle şu kelimeler dikkat çekicidir; *çingene, acı, dar, uyuz, kükremek*. Belirtilen bu kelimeler yalnızca masal bağlamında değil, yaygın kullanımda da anlam kötüleşmesine uğrayarak karşımıza çıkmaktadır.
- Masallar bağlamında anlam iyileşmesi ve anlam kötüleşmesinin birlikte görüldüğü az sayıda kelime bulunmaktadır. Bunlar; *deli, kalp, kızarmak, saf, yanmak ve yoklamak* kelimeleridir.
- Kelimelerin ilk anlamları sosyolojik, psikolojik, teknolojik faktörler gibi çeşitli sebeplere bağlı olarak zaman içerisinde değişikliklere uğrayabilmektedir. Bu nedenle kelimelerin anlamları sabit değil, dinamiktir.
- Günümüzde anlam iyileşmesi veya kötüleşmesine uğramış bir sözcük sonraki zamanlarda çeşitli sebeplerle bir anlam değişmesine daha uğrayabilir.
- Halk masalları üretildiği toplumun dil, üslup özellikleri, kelime dünyası ve anlam zenginlikleri hakkında bilgi içermektedir. Bu nedenle masalların ayrıntılı bir şekilde

incelenmesiyle bir halkın diline dair derinlemesine bilgilere ulaşılabilir.

- Masallar aracılığıyla farklı konularda yeni dil çalışmaları yapılarak anlam değişmelerine ve sözcüklerin anlam zenginliklerine dair yeni sonuçlara ulaşılabilir.
- Hayat gibi kelimeler de sürekli değişen bir yapının içinde yer alırlar. Bu nedenle bir sözcük “a” zamanında “b” anlamına gelirken, “c” zamanında “d” anlamına gelebilir. Bu durum bir sözcüğün her zaman aynı anlamı yansıtmayacağı anlamına gelmektedir. Dolayısıyla sözcükler, kullanım alanlarına ve zamanlarına göre farklılık gösterebilirler. Buradan hareketle bir sözcüğün anlamını belirlerken sözcüğün yer aldığı metne, kültüre ve bağlama dikkat etmek gerektiği söylenebilir.

Masallarda anlam iyileşmesine ve/veya anlam kötüleşmesine uğrayan sözcüklerin listesi ve kaç masalda değişikliğe uğradığı aşağıda yer alan tabloda belirtilmiştir.

Tablo 3.1. Uğradığı Anlam Değişimine Göre Listelemiş Kelimeler

	Kelime	Anlam İyileşmesi	Anlam Kötüleşmesi
1	acı		3
2	açılmak	1	
3	adam	1	
4	adi		1
5	ağa	1	
6	akmak	1	
7	aksakallı	3	
8	altın	2	
9	aman	1	
10	analık		1
11	aslan	4	
12	avrat	1	
13	ay	3	
14	ayın on dördü	1	
15	bacı	1	
16	bakmak	1	
17	bal	1	
18	başkan	1	
19	bayılmak	1	
20	bembeyaz	1	
21	bey	3	

	Kelime	Anlam İyileşmesi	Anlam Kötüleşmesi
22	beyazlık		1
23	beyin		1
24	boğaz		1
25	boyanmak	1	
26	bozulmak		1
27	can	1	
28	canavar		1
29	cennet	1	
30	ceylan	2	
31	çağ	1	
32	çakal		1
33	çalmak	1	
34	çarpmak		1
35	çatlamak		2
36	çıkarmak		1
37	çırak		1
38	çırpınmak		1
39	çingene		8
40	çocuk	1	
41	dağ başı		1
42	dar		2
43	daralmak		1
44	dayı	1	
45	deli	1	5
46	delikanlı	3	
47	derin	2	
48	dikilmek		1
49	dil		1
50	düğün	1	
51	ebe	1	
52	efendi	2	
53	eğlenmek		1
54	ekmek	2	
55	ekşi		1
56	elma	1	
57	eşek		2
58	etli	1	
59	felek	1	
60	fena		1
61	fincan	1	

	Kelime	Anlam İyileşmesi	Anlam Kötüleşmesi
62	gavur		4
63	gaz		1
64	göz		1
65	gözlemek		1
66	gül	4	
67	gümüş	1	
68	hanım	1	
69	herif	3	
70	hınzır		1
71	ıslatmak		1
72	ipek	1	
73	jet	1	
74	kaçırmak		1
75	kadife	1	
76	kâfir		1
77	kale	1	
78	kalp	2	1
79	kapkara		1
80	kara		2
81	karışmak		1
82	keleş	1	
83	kesmek		1
84	keşiflemek		1
85	kırık		1
86	kırıklık		1
87	kırnak		1
88	kızarmak	1	1
89	kopmak	1	
90	kör		1
91	kurban	2	
92	kurban etmek		1
93	kuzu	1	
94	kükremek		6
95	leş		1
96	medeniyet	1	
97	namussuz		1
98	ocak	1	
99	oyun		1
100	ölmek		1
101	pamuk	1	

	Kelime	Anlam İyileşmesi	Anlam Kötüleşmesi
102	papaz		1
103	paşa	1	
104	pehlivan	1	
105	peri	1	
106	pis		1
107	pislik		1
108	saf	2	4
109	sanat	1	
110	sarp		1
111	serpilmek	1	
112	sersem		1
113	sert		1
114	sıyrmak		1
115	sızlamak		1
116	solmak		1
117	sopa		1
118	soymak		1
119	sökmek	1	
120	sümbül	1	
121	şafak atmak		1
122	şaşkaloz		1
123	şavk	5	
124	şeytan	1	
125	şeytanlık		1
126	taş		1
127	tatlı	8	
128	tatsız		1
129	taze	1	
130	temiz	3	
131	tütmek	1	
132	uyanık		1
133	uyuz		2
134	velet		1
135	vermek	1	
136	vurulmak	1	
137	yakmak		1
138	yamyam		1
139	yanmak	1	3
140	yaramaz		1
141	yavru	3	

	Kelime	Anlam İyileşmesi	Anlam Kötüleşmesi
142	yellenmek		1
143	yer	1	
144	yırtmak	1	
145	yoklamak	1	1
146	yolluk	1	
147	yurt	1	
148	yürek	1	
149	yüzsüz		1
150	zindan		1



KAYNAKÇA

- Aksan, D. (1978). *Anlambilimi ve Türk Anlambilimi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Aksan, D. (1995). *Her Yönüyle Dil*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Arseven, V. (1955). Kırşehir’de Derlenen Masallar: Harbe Giden Saka Kuşu. *Türk Folklor Araştırmaları*. 3 (70), 1220.
- Arseven, V. (1955). Kırşehir’de Derlenen Masallar: İnatçı Horuz. *Türk Folklor Araştırmaları*. 3 (72), 1149.
- Arseven, V. (1957). Kırşehir’de Derlenen Masallar: Her İşi Gören Değirmen. *Türk Folklor Araştırmaları*. 5 (97), 1551-1552.
- Arseven, V. (1964). Kırşehir’de Derlenen Masallar: Cimri. *Türk Folklor Araştırmaları*. 8 (177), 3389.
- Arseven, V. (1964). Kırşehir’de Derlenen Masallar: Hüsnü Yusuf. *Türk Folklor Araştırmaları*. 8 (178), 3416-3417.
- Arseven, V. (1964). Kırşehir’de Derlenen Masallar: Mitişik Kız. *Türk Folklor Araştırmaları*. 8 (179), 3445.
- Arseven, V. (1964). Kırşehir’de Derlenen Masallar: Sihirli Tavşan. *Türk Folklor Araştırmaları*. 8 (180), 3470.
- Arseven, V. (1964). Kırşehir’de Derlenen Masallar: Bir Keloğlan Masalı: Hiç. *Türk Folklor Araştırmaları*. 9 (182), 3529-3530.
- Arseven, V. (1964). Kırşehir’de Derlenen Masallar: Zakkum Ağacı. *Türk Folklor Araştırmaları*. 9 (183), 3553-3554.
- Arseven, V. (1965). Kırşehir’de Derlenen Masallar: Adı Musa Boyu Kısa. *Türk Folklor Araştırmaları*. 9 (97), 3951.
- Arseven, V. (1965). Kırşehir’de Derlenen Masallar: Felek. *Türk Folklor Araştırmaları*. 9 (195), 3887.
- Arseven, V. (1965). Kırşehir’de Derlenen Masallar: Nalbendi, Gülbendi, Kestengi. *Türk Folklor Araştırmaları*. 9 (193), 3835-3837.
- Arseven, V. (1965). Kırşehir’de Derlenen Masallar: Of ile Kef. *Türk Folklor Araştırmaları*. 9 (190), 3748-3749.
- Arseven, V. (1965). Kırşehir’de Derlenen Masallar: Sözünde Duran Hükümdar. *Türk Folklor Araştırmaları*. 9 (196), 3918.
- Arseven, V. (1967). Kırşehir’de Derlenen Masallar: Çoban Çocuk. *Türk Folklor Araştırmaları*. 10 (215), 4153.
- Arseven, V. (1967). Kırşehir’de Derlenen Masallar: Hak Almaz İle Hak Vermez. *Türk Folklor Araştırmaları*. 10 (214), 4123-4123.
- Arseven, V. (1967). Kırşehir’de Derlenen Masallar: Üç Talipten Hangisi. *Türk Folklor Araştırmaları*. 10 (216), 4468.
- Arseven, V. (1967). Kırşehir’de Derlenen Masallar: Korkak Ali Keloğlan. *Türk Folklor Araştırmaları*. 11 (219), 4565.

- Arseven, V. (1967). Kırşehir’de Derlenen Masallar: İyi Kızsın Has Kızsın. *Türk Folklor Araştırmaları*. 11 (220), 4591-4592.
- Arseven, V. (1967). Kırşehir’de Derlenen Masallar: İncili Çadır. *Türk Folklor Araştırmaları*. 11 (221), 4616-4617.
- Arseven, V. (1968). Kırşehir’de Derlenen Masallar: Tuz Gibi Severim. *Türk Folklor Araştırmaları*. 11 (223), 4677-4678.
- Arseven, V. (1968). Kırşehir’de Derlenen Masallar: Balıkçının Oğlu. *Türk Folklor Araştırmaları*. 11 (224), 4702-4704.
- Artun, E. (2006). *Anonim Türk Halk Edebiyatı Nesri*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Artun, E. (2014). *Ansiklopedik Halkbilimi/Halk Edebiyatı Sözlüğü*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Aslan, E. (2001). Masal Araştırmaları ve Korkak Ali Masalı Üzerine Bir İnceleme. *Milli Folklor*, s.52, 33-44.
- Atmaca, E. (2011). *Eski Oğuz Türkçesinden Türkiye Türkçesine Söz Varlığındaki Değişmeler ve Anlam Olayları*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, Türkiye.
- Elçin, Ş. (1981). *Halk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Emel Matbaacılık.
- Ergin, M. (2005). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım.
- Karaağaç, G. (2013a). *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Karaağaç, G. (2013b). *Anlam (Anlam Bilimi ve İletişim)*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2010). *Grammer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özkul, A. (2019). *Türkçe Sözlük’te Anlam İyileşmesi ve Anlam Kötüleşmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, Türkiye.
- Sarıkaya M. (2006) Türkçede Makyaj Malzemesi Adlandırması ve Allık-Enlik Kelimesi Üzerine. *Türklük Bilgisi Araştırmaları*, S.30/III, (109-118)
- Seyidoğlu, B. (1985). Masal. *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C.6, s.149.
- Ülger, A. (2010). *Hatırladım -Kırşehir’den Anlatılar, Masallar, Rivayetler-* Ankara: Anadolu Folklor Vakfı Yayınları.
- Yılmaz, M. (2019). *Kırşehir’den Derlenen Masalların Kohlberg’in Zihinsel Ahlaki Gelişim Kuramına Göre İncelenmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir, Türkiye.

İnternet Kaynakları

Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük <<http://www.sozluk.gov.tr>>

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Pelin YILMAZ

Yabancı Dili : İngilizce

Eğitim Durumu

Lisans : Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (2011-2016)

Yüksek Lisans : Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
(2018-2021)

Yayınlar : Yılmaz, P. (2021). *Anlam İyileşmesi ve Anlam Kötüleşmesi Bakımından Dev Anası Masalının İncelenmesi*, Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature, 7 (2) , 493-505